

România literară

Apare săptămânal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:

Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

19 - 25 iunie 1996
(Anul XXIX)

24

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Titus Popovici - inedit

Cel din urmă forum al centrului vital

(pag. 14-15)

Ilie Constantin:

Din lumea literară bucuresteană (1969-1971)

(pag. 12-13)

DIAGONALE de Monica Lovinescu

(pag. 7)

Între
magie
și
dispreț

(pag. 3)

Jurnalul reginei

(pag. 9)

Franța văzută de la Saarbrücken

(pag. 16)

Mulți scriitori japonezi merită Nobelul

(pag. 22)

Eco la București

DL. UMBERTO ECO a revenit la București după cîțiva ani. Ce deosebire între cele două vizite! Măsoară oare ea și deosebirea dintre România comunistă și România de tranziție? Iată o întrebare nu lipsită de tîlc.

DL. Eco a revenit în București la invitația d-lui Marin Mincu, eseist, scriitor, profesor, director al Editurii Pontica. Presupun că dl. Mincu n-a avut nevoie de nici o aprobare ca să facă invitația. I-a tipărit d-lui Eco o carte la editura sa. Universitatea din Constanța i-a acordat celebrului intelectual italian titlul de *doctor honoris causa*. Acestuia i s-a mai decernat și titlul de *doctor honoris dada* de către ambasadorul Republicii Dada (la București, desigur), scriitor el însuși din generația optzecistă (din România, desigur). La Tîrgul de Carte, dl. Eco a dat nas în nas cu președintele Iliescu, aflat ca din întâmplare prin preajma standului Editurii Pontica. Cei doi s-au întreținut cordial într-o limbă oarecare, poate engleza, poate dada, schimbînd grațios autografe.

N-am fost, din păcate, de față la nici una dintre aceste ceremonii. Culeg informația din ziare. Remarc o amestecătură de serios și de comic pe care o pun, fără ezitare, pe seama nefixării stilistice a epocii actuale. DL. Iliescu nu l-a invitat la Cotroceni pe dl. Eco. I l-a preferat pe dl. Maurice Druon. O fi vrut să-și cruțe jena unui refuz. N-am idee. Președintele a ieșit bine, pînă la urmă: socoteala de acasă s-a potrivit cu cea de la Tîrg. Universitatea bucuresteană pierde teren în favoarea celor din provincie. După ce d-na Hilary Clinton a fost pe punctul de a onora Craiova, dl. Eco a onorat de-a binelea Constanța.

Cu un deceniu în urmă, dl. Eco a fost în România la invitația d-lui Solomon Marcus. Nu știu ce aprobări a trebuit să obțină dl. Marcus, dar pot să le presupun. D-sa și-a asociat atunci la invitație Academia, Uniunea Scriitorilor, Universitatea, fiindcă, în regimul comunist, un particular nu putea invita pur și simplu un alt particular, mai ales dacă era celebru. DL. Eco trebuia să țină o conferință la Uniunea Scriitorilor. În ultima clipă, pentru ca ilustrul conferențiar să nu aibă cumva un auditoriu prea numeros, locul a fost mutat la Institutul de Istorie "N. Iorga". Cînd am ajuns acolo, sala era aproape goală. Cam tot atîția auditori, cîți membri ai prezidiului. La Facultatea de limbi străine (de fapt, pe atunci, doar o secție a Filologiei), ceva mai multă lume. Amîndouă întîlnirile mi s-au părut foarte triste. Dar, deopotrivă, emoționante. Prezența d-lui Eco printre noi făcea parte din formele de rezistență față de comunism. Presiunea psihologică asupra noastră era enormă. Ca și miza întîlnirilor. Am avut ocazia, grație d-lui Marcus, să petrec o seară cu dl. Eco. Nu mai țin minte ce am vorbit. Trebuie să existe o înregistrare în arhiva fostei securități.

DL. Eco e totdeauna un oaspete de seamă. Dar de ce oare firescul (pînă la un punct!) al revenirii d-sale nu mi poate șterge din memorie nefirescul exaltant al vizitei de odinioară?

CONTRAFORT

de *Mircea Mihăiteș*

O cadă pentru Arhimede!

UN PRIETEN american, care m-a sunat imediat după terminarea ghinionistului meci cu Franța, a reușit să găsească, în amăreala provocată de aflarea rezultatului, un argument încurajator: "Ne-au bătut, ne-au bătut! Asta e situația! Dar măcar n-o să mai apuce Iliescu să se împopoțoneze cu marile triumfuri ale sportului național!" Oricât de cinică, o asemenea poziție e definiția perfectă a regimului cleptocratic care vampirizează țara de șase ani și mai bine. N-a existat eveniment sportiv, cultural, monden, ba chiar meteorologic, pe care, sub o formă sau alta, să nu-l descoperim anexat suitei de realizări epocale ale epocii Iliescu. Dacă pe vremea lui Ceaușescu nimic nu mișca decât prin voința marelui Cîrmaci, astăzi totul se mișcă pentru a dovedi că fostul ministru al apelor e un nou Arhimede dizlocuind mari cantități de geniu în cada patriei.

Ca nicăieri în lume, la noi vorbăria goală trece drept prestigiu și lauda de sine virtute de căpățîi. Chiar dacă, într-un târziu, adevărul, cu capul cio-bit și rău șifonat, iese la lumină, nimeni nu mai e dispus să-l ia în considerare. Tărăboiul făcut de Vadim Tudor în lunile dinaintea alegerilor locale părea, pentru destui, nu producția sonoră a unui maniac obsedat de putere, ci pre-marșul triumfal al unui suprapotent politician a cărui venire la putere era iminentă. Ce s-a ales din cotcodăcitul vadimian se vede cu ochiul liber. Ne punem între-barea: pe ce se baza, totuși, tribunul de Butimanu? E greu de crezut că doar nebunia îl împinge pe om cu atîta viteză în brațele ridicolului. Cel puțin în măsura în care era autoiluzie, bătoșenia lui a fost și perversă împingere de la spate de către o echipă înfinit mai ticăloșită decât el.

Sigur, nu e nici o plăcere să fii făcut homosexual, spion englez, jefuitor de morminte, tată denaturat, avorton etc. de către un ins duhnind de la o postă a Spitalul numărul 9. Dar e infinit mai grav ca o țară întreagă să intre pe mîna unei șlehte de criminali și de jefuitori nemiloși. Din nefericire, țara se numește România. Și, din păcate, Vadim Tudor e tocmai sluga unei asemenea echipe care nu se dă în lături de la nimic pentru a face praf și pulbere din tot ce încă mai stă în picioare în respectiva țară.

Alegerile prin care a trecut România nu sînt, nici pe departe, atît de evident sugestive pe cît ar trebui să fie. La o primă vedere, Convenția Democratică s-a impus spectaculos în fața neocomuniștilor (de cînd n-am mai auzit cuvîntul ăsta?!). Iliștieni. La bani mărunți, situația e mai puțin roză. Cei care socotesc că voturile de la sate sînt mai puțin valabile decât cele de la oraș, ori stau prost cu aritmetica, ori trăiesc încă în iluzia diferenței dintre comună și municipiu. Chiar și înainte de 1989 mai mult de jumătate din populația României locuia în mediul rural. După închiderea atîtor fabrici, e evident că foarte mulți dintre naveștiștii din vremea comunismului s-au reîntors la casele lor.

Un partid sau o formațiune de partide care ignoră această realitate - altminteri urlătoare - riscă să se concentreze doar asupra unei jumătăți de Români. Mai atent la astfel de nuanțe, Ion Iliescu și echipa nu pierd nici un prilej pentru a puncta decisiv. Pentru că ei și-au însușit cu brio una din tehnicile de bază ale vieții politice: prezența permanentă, pînă la sufocare, în mintea și în sufletul oamenilor. Orice s-ar întîmpla, unul sau altul dintre purtătorii de trandafiri apare în public, dă interviuri, provoacă reacții, în fine, mișcă aerul în jurul său.

Cîți dintre corifeii Opoziției au îndrăznit să iasă, pe aceste călduri, din sediile cu aer condiționat ale partidelor, ori din oaza de răcoare din Dealul Mitropoliei? Sigur, nici un lider al Opoziției nu beneficiază de ușile deschise ale domnilor Năstase, Gherman ori Văcaru. Însă ei pot suplini acest handicap prin imaginație. Prin efortul minții. Altminteri, ne vor lăsa impresia nu numai că s-au obișnuit cu ideea că la prezidențiale vor lupta tot cu Iliescu, dar și că vor fi învinși de el.

Nu știu dacă Opoziția e conștientă de culoarul excepțional care i s-a deschis. Chiar dacă n-a cîștigat acum, la locale, ea poate, se vede cu ochiul liber, să le cîștige pe cele generale. Dar pentru asta e nevoie de un mic efort. De renunțarea bărbătească la orgoliile nu numai păguboase, dar de-a dreptul ridicole. Ar fi catastrofal ca opoziția democratică să cadă copilărește în capcana întinsă de către PDSR, capcana limitei parlamentare de trei la sută. Partidele care au pierdut, în ultimul an, din popularitatea de care păreau să se bucure la un moment dat, vor fi încurajate, prin acest șiretlic, să meargă în continuare pe propria mîna. Cuprinși de febra victoriei la "locale", ele vor fi tentate să-și joace la toamnă cartea alegerilor solitar.

Lecția majoră a alegerilor locale e că și electoratul opoziției, ca și cel iliescian, s-a polarizat. Sătul de confruntările sterile, de bătoșenia fără haz a segmentărilor și a reunificărilor niciodată duse pînă la capăt, populația visează la o formațiune politică puternică, virilă, nesusceptibilă să se răstoarne la primul val mai puternic. Ar însemna să perpetuăm imaginea celor două Români psihologice, închipuindu-ne că doar unii români visează partide puternice, pe cînd alții se mulțumesc cu formațiuni costelive. În realitate, și electoratul Opoziției, ca și cel al Puterii, visează la formațiuni puternice, și nu la mironosițe fardosite, cu lideri limfatici, cărora, vorba unui mare prozator, le smulge de sub fund partidul primul aventurier mai îndrăzneț.

Că lucrurile stau astfel o dovedește opțiunea simpatizanților opoziției nu pentru individualitățile pline de calitate, însă provenite din partide mici, ci pentru candidații "partidului puternic", oricît de mediocri ar fi fost aceștia. Cine nu a sesizat acest lucru are toate șansele să o voteze pe Albă ca Zăpada, însă învingători să iasă cei șapte pitici!

POST-RESTANT

de *Constanța Buzea*

DOUĂ mostre, două stiluri diferite de a nota în jurnal. Unul liric, slab metaforizant ("soarele meu care tăcuse", "trupul și sufletul se evaporă ca roua pe buzele unei flori"), ca în adolescență, numai că acum tristețea are obiect, lamentația înclină spre nostalgie, autoarea referindu-se la un fapt consumat și încercând o idealizare care nu-i iese ca lumea. Și altul sarcastic și plin de o amară vervă, reușind de la un capăt la altul să rețină atenția cititorului, storcînd fără anestezie dintr-o realitate acut caragialescă tot ce se poate, umilînța și mizeria unei zile eșuate, de șomer în căutare de lucru, între speranța din zori și deziluzia de la amiază. "Nu știu ce mă face să mai încerc și, totuși, aproape mecanic mă îmbrac și plec. În troleibus mai citesc o dată anunțul: *Firmă internațională de turism - oferim locuri de muncă pentru șomeri, studenți, elevi; muncă grea, salarii pe măsură...* Cine știe ce firmă muritoare de foame o avea nevoie de fraieri". Odată ajunsă la destinație, descoperind imobilul și urcînd scările, între etajele doi și trei autoarea rămîne blocată, la propriu și la figurat, de mulțimea pestriță a celor care speră să capete un loc de muncă. Oamenii intră spontan în vorbă, dialogul transcris ca strict autentic dînd savoare și valoare... literară fragmentului. (M.S., București) ✓ În așteptarea cărții care stă să vă apară la Editura Arania din Brașov îmi trimiteti un eșantion de unsprezece poezii, cerîndu-mi să-mi dau cu părerea. Poeziile sunt frumoase, metaforele și ele abundă, autorul pare însă tînăr și cu o experiență nu prea mult exersată. Aceleași idei reluîndu-le peste un an sau doi, rezultatul ar fi cu siguranță altul, spre deplina bucurie a cititorului. Volumul însă fiind sub tipar, textul rămîne să sufere rigorile timpului, încremenit într-o formă de cele mai multe ori naivă, copilăroasă. Cîteva exemple: "În dulcea și frumoasa limbă/ arborească lasă-mă să-ți îngeresc/ despre desrădăcinarea inorogilor/ în timp, despre faptul că, de mîne/ aerul va respira oameni." (VII); "A fost odată/ niște apă înaripată și surăzătoare.../Ce frumos miroase acest/ fapt care nu a existat niciodată!" (V); "Iar dacă semăn cu cerul, este/ pentru că aerul mi s-a cocotat/ pe umeri, eu l-am făcut epolet/ și m-am înălțat în rang/ trecînd de la propria-mi umbră/ la umbra lacrimilor de îngeri/ arbore fiind cu ramurile-n/ pămînt și rădăcinile-n tre nori." (Ionuț Baștea, Predeal) ✓ Pentru cei doisprezece ani (mărturisiti) ai dv. mi se pare că aveți un vocabular mult prea îndrăzneț, ca să nu mai vorbesc de grafie și caligrafie, care vă arată de-a dreptul matur, dacă nu și mai rău. Iată-vă scrisoarea: "Vă scriu în grabă, că nici n-am timp să scriu titlul. Abia am scăpat de invitați și aproape este ora unu (a.m.). Din grabă, am uitat să spun cine sunt; apoi eu sunt Vică Constantin, și am 12 ani angajat la liceul *Al. I. Cuza* din Ploiești. Deocamdată nu sunt decât un nimic, dar, la vârsta mea, am visuri mai mari decât a avut întreaga omenire pînă acum. Aș vrea să fiu poet, prozator, de toate... Și sunt așa de fericit, căci am o viață în față! Am deja pregătit un volum, și lucrez la alt tom. Încă, (virgula vă aparține, n.n.) nu am debutat niciunde, de aia aș vrea să (ah! ce mă poate enerva condițional-optativul, sau conjunctivul) debutez în revista *România literară*. Nu știu cum mi-o fi norocul, dar cu puțină speranță poate reușesc. Pe viitor, al vostru, Vică Constantin. P. S. Inițial am vrut să vă scriu o scrisoare să vă las *tuț*, dar o voi scrie cînd voi trimite volumele". Lucrurile sunt clare, dar să ne prefacem ca și cînd nu ar fi, și să ne întoarcem la "am 12 ani angajat la liceul..." Angajat ca elev? Angajat ca profesor? Angajat ca portar? Am sperat un moment că din poeme am putea deduce cam pe unde vă aflați. Vorba dv., după fiecare vers am cam rămas "tuț", într-o confuzie deasă s-o tai cu cuțitul. Mostră pentru cititor: "Pe mine mă ceartă trecutul/ Și-i plîng la picioarele durute și-ncete/ Vreau să mă simt om, săi clipe concrete/ Pe mine mă ceartă trecutul/ Pe mine mă iartă prezentul/ Și-l strîng, și-l ațintesc la piept/ Îi sunt cu totul dator, îi sunt adept/ Pe mine mă iartă prezentul/ Pe mine mă ogoiește viitorul/ Și mi-l feresc din ochi, din crezăminte/ Aș vrea să-l văd în față, să-l țin minte/ Pe mine mă ogoiește viitorul". Poemul se intitulează *Boemul nestăvilit*. Stați, în concluzie, cum nu se poate mai prost cu talentul, dar mai ales cu crezămintele. (Vică Constantin, Ploiești)

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", director general Nicolae Manolescu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu, Mihai Grecu (secretari de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu, George Șipoș (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Hurducaș (secretariat).

Corespondenți: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro și romlit@buc.soros.ro (INTERNET)

Între magie și dispreț

DE FIECARE dată, în urma scrutinurilor precedente, când vreun politician din Opoziție a încercat să spună câte ceva despre imaturitatea electoratului, despre insuficiența lui pregătire pentru a opta liber în fața urnelor, vocile de pe banca Puterii, cele însărcinate exclusiv cu iubirea de neam, au și sărit, vorba lui Călinescu, precum "o femeie căreia i se face o dulce violență", să demaște insulta și să restaureze demnitatea ultragiată a *poporului*. De la teluricul Dumitrașcu și până la țanțoșul Năstase (Adrian, că celălalt nu fusese încă inventat) au curs fluvii de vorbe pentru pedepsirea *trădătorilor*, dar și mîngîieri din care s-au împărțit toți cei care îi confirmau partidului de guvernămînt imaginea despre sine. Dar dincolo de retorică și de înduioșările publice la comandă, Puterea post-decembristă (reprezentată, în fapt, de o singură trupă, cea care gravitează în jurul lui Ion Iliescu, indiferent de succesiunea guvernelor) a avut față de alegători - și de societatea românească în ansamblul ei - o atitudine greu de calificat. Sub declarația grija față de cei mulți, sub utopia protecției sociale în condițiile unei economii etatiste falimentare, s-a ascuns permanentul dispreț față de omul concret, iar conceptele sonore de *popor*, *neam* etc. n-au fost decît denu-miri cosmetice pentru ceea ce, mai pe șleau, se chema *masă de manevră*, *grupuri de legitimize* ș.a.m.d. Dacă partidele din Opoziția democratică au încercat, cu mai multă sau mai puțină eficiență, să propună programe politice și să promoveze proiecte de redresare economică și de recuperare morală, privind, în același timp, spre Europa și spre lume, urmașii legitimi ai totalitarismului comunist au boicotat în permanență accesul la normalitate și la istorie, au imaginat cele mai imprevizibile strategii. Speculînd deruta generalizată, nesiguranțele de tot felul, precum și fireasca îngrijorare în fața viitorului, ei au resuscitat în fața multîmii principii ale societăților tribale și forme ale gîndirii magice. Primul pas a fost inducerea în subconștientul colectiv, prin secvențe propagandistice insidioase, a ideii *conducătorului providențial*, a *civilizatorului* care vine cu o misiune suprafirească. Proiectată într-o mitologie sui generis, imaginea lui Ion Iliescu a fost confecționată tocmai în funcție de această mentalitate. (Însăși suprimarea cuplului Ceaușescu poate fi privită ca o execuție rituală, ca o eliminare a Regelui bătrîn și neputincios de către rivalul său mai tînăr și încă în plină vigoare. Doar ceremonia ospățului canibalic a mai lipsit, sau, oricum, asta nu era pe casetă, pentru ca lucrurile să fie duse pînă la capăt). În consecință, campania electorală din 1990 a fost susținută printr-un nesfîrșit delir colectiv, din care n-au lipsit nici spasmele și nici privirile halucinate, acele holbări patologice ale unor fapte care de atunci nici n-au mai fost văzute în stare de libertate. Și această imensă liturghie păgînă s-a organizat în jurul unui substitut imnic, repetat pînă la sațietate,

"Iliescu-apare/Soarele răsare!". Structura lui reactualizează un tipic scenariu magic prin care evenimentul este scos de sub orice determinație a voinței și a deciziei umane, așezat în ordinea ineluctabilă a firii, în consecința unei intervenții directe a transcendenței. Evenimentul pămîntesc al apariției lui Iliescu este definit succint ca un efect supraomnesc, ca reflex al unei impene-trabile mecanici astrale ce ține ea însăși de infinita pulsație a Universului. Incapabili să promită un viitor, să definească un prezent sau să se legitimizeze cu un alt trecut decît cel comunist, acești activiști ai șamanismului au încercat, simultan, și o dizlocare din istorie, o violentă culpabilizare a singurei perioade care putea fi invocată ca argument: cea interbelică, de care își legau discursul partidele istorice. Și, în consecință, accentul s-a mutat de pe magie pe incriminare. Campania electorală din 1992 s-a sprijinit, în întregime, pe denunțul burghezo-moșierimii, pe lupta împotriva proprietarilor industriali și rurali, pe dezavuarea proprietății în general. Minciuna și înșelătoria au fost nucleul tare al unei campanii electorale negative, dirijate spre distrugerea adversarului și nu spre afirmarea propriei identități. Verificînd eficacitatea celor două scenarii în campaniile precedente, guvernanții au pregătît și pentru localele din acest an o rețetă care cuprinde câte ceva din fiecare: un filtru magic mai subtil preparat și o minciună mult mai bine distilată. Pregătită special pentru București, ea poartă, din păcate, numele celebrului tenisman Ilie Năstase. Alegerea fostului sportiv ca reprezentant al PDSR în cursa pentru primăria capitalei dovedește același dispreț fără margini pentru electorat și o insațiabilă nevoie de a păcăli. Pentru că întreaga poveste cu Ilie Năstase nu-i decît o farsă, un amestec de snobism și de subevaluare a alegătorului. Dacă de numele lui Ilie Năstase ne-am legat ani în șir reveriile, orgoliul și speranța de evaziune, însoțindu-l fascinați pe terenurile de tenis ale lumii, nu înseamnă că sîntem afit de reduși mental încît să credem că abilitățile sportive sînt calități administrative, iar *un lung de linie* taman ce-i lipsea pînă acum primăriei. Dacă susținerea candidaturii sale reiterează disprețul pe care PDSR îl are față de electorat, campania sa electorală - și în special afișajul de pe străzile capitalei - intră iarăși în spațiul magiei. Cu gînduri greoaie și împiedicat la limbă, Ilie Năstase trebuia redimensionat, substituit, ba chiar reinventat. Și atunci PDSR și-a adus aminte, sau doar a ascultat șoapta vacuiului de serviciu, că în aceleași comunități tribale, prin paleoliticul superior, era suficient ca în ritualurile de vînătoare să identifice imaginea animalului rîvnit, să o săgetezi simbolic în ambientul ei rupestru și totul era încheiat. Doborîrea efectivă a fiarei nu era decît o simplă formalitate din moment ce

MIC DICȚIONAR

de Mihai Zamfir

Votare

REZULTATELE alegerilor locale din România de la 2 iunie au stîrmit deja mii de comentarii teoretizante, de un înalt nivel filozofic. Dar, cel puțin în ceea ce privește Capitala, următoarea scenă petrecută la una dintre secțiile de votare bucureștene ar explica poate de ce - măcar de astă-dată - socoteala de acasă (adică Palatul Victoria, Palatul Cotroceni) nu s-a mai potrivit cu cea din țîrg.

La coadă, așteptînd să-și exercite dreptul constituțional, doi pensionari, vecini de mahala. Au cam 70 de ani și, în mod evident, se cunosc.

- Cu cine votezi, Vasile?

- Ei, cu cine!... Că doar n-o să votez cu Opoziția! Votez cu cine trebuie, cu PDSR.

- Bine faci, Vasile. Acu' nu că or fi aștia din PDSR grozavi, dar mai bine cu ei decît cu nebunii ăia veniți cine știe de unde.

Bătrîneii sînt cam tari de ureche. Ca să se înțeleagă, strigă unul la altul; lumea îi privește curioasă.

- Ascultă, Ghiță, de fapt eu nu votez cu PDSR, eu votez cu Domnu' Iliescu. Și unde e Domnu' Iliescu, acolo e și dreptatea.

Devenite din ce în ce mai înalte, vocile protagoniștilor ating acututele. Oamenii au făcut cerc în jurul lor. Cîțiva îi privesc cu aprobare, alții îi privesc chiorși.

- Pensia e ea cum e, dar bine că e! Ce ne-am face fără pensie? Și uite că Guvernul a zis că ne-o mărește.

- Săracu' Guvern! Face și el ce poate. Că dacă l-ar lăsa Opoziția să lucreze, ne-ar da poate mai mult. Dar așa...

- Cu Ilie Năstase o să fie mai bine, asta-i sigur. Omul a stat mult timp pe-afară, a văzut ce-i aia un oraș civilizat.

- Am auzit că e și foarte bogat. Vezi, asta ne trebuie, un primar bogat, care să bage bani în București, să nu mai arate Capitala ca o cocină.

- Și crezi că dacă Ilie-țiganul are bani, o să-i dea gunoierilor din București ca să te simți dumneata bine?, întreabă cu năduf un tînăr tuciuriu.

- Dumneata să taci din gură, habar n-ai, nu l-ai văzut niciodată! Ești prea tînăr ca să cunoști lumea, îl apostrofează bătrînelul Ghiță. Nici nu știi ce servicii dădea el la tenis, acum vreo 20 de ani. Mai ții minte, Vasile?

- Ehe! Vremuri...

Pensionarii pîtrund împreună în camera de votare; acolo se legitimează, apoi intră în două cabine alăturate, unde rămîn destul timp. Deodată, din cabină răzbate o voce de stentor:

- Vasile! Vasile! Unde-i Ciorbea ăla, că nu-l găsec?

- Caută-l bine, e pe la sfîrșit.

Pauză.

- L-ai găsit?

- L-am găsit. Ce dracu' l-or fi ascuns așa de bine!

În sfîrșit, Vasile și Ghiță ies din cabine în același timp. După ce au restituit politicos ștampila, salută călduros pe membrii biroului electoral și părăsesc la pas clădirea, pe față cu zîmbetul datoriei împlinite.

Vârsta nouă

Erou-i trist și jalnic pe soclul său hilar, copacii din cetate sunt tunși chilug și brazi găsești doar prin miracol, liberi, nedați cu var. Același rău de ieri ne macină și azi.

Pășesc atent la semne. Istoricele falii le coasem ca pe-o rană, de la Brașov la Turda? Alegem iarăși, astăzi, în ziua de Rusalii, Vitraliul, Catedrala, sau turmele și iurta?

Săpăm iar gropi degeaba, scurtăm cazon copacii?

Rămînem tot ruralii cu truda lor enormă? Visăm la caritasuri ce sărăcesc săracii? Orașul, Vârsta nouă nu simți că-s Spirit, Formă?

Fraged popor de luncă, desfă-te din miraje, și urcă după tine câmpiile în munți, tu, urbea mea latină, oraș printre orașe să fii și nu imașul pentru satrapi mărunți.

Adrian Popescu

arhetipul ei a fost rănit de moarte acolo, în obscuritatea peșterii. Iluzionîndu-se că Bucureștii nu-i decît un accident carstic, iar bucureștenii locuitorii lui trogloditi, partidul de guvernămînt a pornit la atac. Risipindu-se sume incomparabile cu cele folosite de toate celelalte partide la un loc, Ilie Năstase a fost afișat în toate ipostazele culturale posibile - de la cea de cercetător pornit în documentare cu haina pe umăr și pînă la aceea, afit de specifică, de gînditor. Chipul lui a năpădit străzile, zidurile, panourile, stîlpii, intersecțiile, cabinele telefonice, chioșcurile, coșurile de gunoi, stațiile și tot ce se poate și nu se poate imagina. Și acum se aud în aceste zeci sau sute de tone de pancarte și afișe, așa, mai spre dimineață, cînd se lasă liniștea, gemetele sfîșietoare ale pădurilor sacrificate. Pustiite degeaba, pentru că alegătorii nu sînt afit de cruzi la minte, cum de fapt îi crede Puterea, încît să mai dezarmeze în fața cacealmalei și să-i mai cuprindă frisoanele în fața unor iluzionisme care trec drept vrăjitorii. Dar s-ar putea spune că lucrurile sînt, totuși, normale. Orice partid și orice candidat își fac publicitate, portrete și inscripții sînt peste tot, zîmbetele și promisiunile odrăslesc ca drojdia de bere în campania electorală. Și chiar așa este. Numai că spre deosebire de celelalte, care au folosit publicitatea pentru a semnaliza *prezențe*, pentru a face cunoscute promisiuni și persoane, campania lui Ilie Năstase a fost o formă de camuflaj, o acoperire a absenței, un mod sîngaci și supradimensionat de a bandaja vidul. În propria lui campanie electorală, candidat PDSR a fost o simplă ficțiune, o iluzie generatoare de melancolie. Ceea ce au ignorat, însă, vrăcii reuniți ai partidului de guvernămînt este că ofensiva informațională care depășește pragul de suportabilitate - optică, dar și morală - are același efect ca și gradul zero al informației. Generează pustiu înapoi și-nainte. Fapt care se poate verifica la fața locului. Dar eșecul nu-i afit al lui Năstase (Ilie), care este doar un coleopter exotic imobilizat în rășina sintetică a PDSR, cît al lui Năstase (Adrian) care a trecut prin multe pînă să ajungă la ideea acestei candidaturi: a găzduit la Parlament botezul grotesc și interlop al lui Fane Spoitoru, a moșit prin cezariană un geniu prematur și volatil (micuța Picasso) și a nășit-o fastuos pe Nadia spre a-i oferi poporului român (adică electoratului) un reper solid în funcție de care acesta să-și poată măsura, exact și cu demnitate, tot mai prospera sa mizerie. Doar un părăstas impozant lipsește de pe lista marilor evenimente regizate, într-un fel sau altul, de Adrian Năstase. Dar, cine știe, pentru că, la înțîlnirea Nadiei cu președintele Iliescu, tînărul naș avea un zîmbet melancolic și niște steluțe arzătoare în priviri. Și asta cînd președintele tocmai le povestea tinerilor căsătoriți câte ceva despre integrarea euro-atlantică. Și a mai pierdut cineva: PDSR-ul însuși. Dar nu din cauza țigărilor, ci tot din pricină că a socotit electoratul drept o meduză uriașă care se sprijină pe crestele Carpaților și se lățește așa, ca proasta, de la Cîmpia Panonică și pînă la Pontul Euxin. Căci numai cînd privești lucrurile astfel îl primești pe Văcăroiu în partid cu chiote și suspine ca și cum ar fi luat de curînd reduta Grivița și nu ar fi priponit România în confuzie, corupție și lîncezeală. Și cînd alături mai sînt Octav Cozmâncă, Florin Georgescu și mulți alții, pe care nici măcar să-i inventariezi printre contemporani nu o poți face fără o strîngere de inimă, nu e de mirare că lumea a început să se cam prindă la cacealmale și să se cam sature de magie.

Pavel Șușară

O nouă sensibilitate

SPRE ce se îndreaptă literatura română? Teoretic, spre un paradis al livrescului, în care nu există nici înfrustare, nici suspin, dar domnește o mare plictiseală. Practic, după cum sugerează unele apariții încă sporadice, spre un neoneorealism, direct, neretic, chiar ușor agramat, ritmat parcă de lumina stroboscopică dintr-o discotecă. Mulți tineri autori de azi văd în estetica postmodernistă o birocrație a scrisului, de care vor să se debaraseze prevalându-se de fractura suferită de istorie în 1989. (De altfel, de câte ori apare în istorie un an O, tinerii folosesc împrejurarea ca pretext pentru a se elibera de povara memoriei culturale.)

Printre autori care prefigurează o nouă sensibilitate se numără Anca Mizumschi, autoarea recentului volum de versuri *Opera capitală*. Înainte de 1989, Anca Mizumschi, pe atunci studentă la medicină, trimitea revistelor literare o proză despre țărani, scrisă în manieră tradițională, dar cu un nou entuziasm, capabil să relanseze genul. Ion Slavici, Liviu Rebreanu, Marin Preda fuseseră, în mod evident, citiți cu atenție și perfect asimilați. Atrăgea atenția în mod special fraza elegantă și plină de forță. Se mai remarcă tendința de a face din reprezentări realiste ale vieții construcții simbolice.

După 1989, Anca Mizumschi s-a metamorfozat. Din prozatoare în poetă. Din realiste în neoneorealiste. Dintr-o maestră a elocvenței într-o emițătoare de enunțuri neterminate, formulate parcă în silă.

Volumul *Opera capitală* ni se înfățișează ca mesajul cuiva care nu crede în comunicare. Poeta are o nemulțumire cronică față de modul cum își trăiește - cum este obligată să-și trăiască - viața. Ea nu se mai miră și nu se mai indignează, ci povestește abrupt și eliptic, unui cititor pe care oricum îl suspectează de indiferență, ce i se întâmplă. Rezultă un jurnal liric de o impresionantă autenticitate.

Douăzeci și șapte de poeme din volum sunt grupate în ciclul cu titlul *Anca Mizumschi*. Ele compun, bineînțeles, un autoportret, dar și o cronică a epocii. Autoportretul se situează în prim-plan, în timp ce cronică epocii ocupă planul secund, și totuși aceasta din urmă ni se impune și ne obsedează. De ce? Pentru că poeta se descrie pe sine într-o opoziție dramatică față de lumea din care face parte. Ea se definește tocmai prin îndârjirea cu care refuză. Citind poemele, aflăm nu cum este o ființă, ci cum nu vrea ea să fie. O ironie lapidară și caustică, fără replică, lovește permanent în variantele de existență oferite de contemporani:

"sunt femeie/ lucru pentru care primesc bani/ de două ori/ pe lună/ la avans și la lichidare" (*De câteori ies din casă*); "aici totul e/ înregistrat/ vârsta, numele, adresa/ starea civilă/ nu-ți cer nimic/ decât să vii Tu o dată/ pe la spital/ după sfârșitul programului și să treci/ la ultima rubrică/ o moarte ușoară/ curată/ pentru patrie." (*Ai să mă găsești foarte simplu*); "Rătăcesc/ cam pe aceleași coridoare/ de spital/ cu cordonul ombilical/ tăvălit/ prin praf/ ca un prelungitor/ tras din priză" (*Încerc să trăiesc altfel*).

Toate aceste însemnări au fost făcute pe un pat de spital, iar multe dintre ele se referă, direct, la experiența de pacient, însă după cum rezultă și din versurile citate, miza artistică este mai mare decât relatarea - tehnică sau melodramatică - a senzațiilor trăite de cineva care a fost supus unei operații chirurgicale. De fapt, este vorba de destinul tragic al unei ființe captive. Al unei ființe structural libere care suportă greu - sau pur și simplu nu suportă - captivitatea, atât de firesc acceptată de alții.

Celelalte două cicluri de poeme din carte - *Șoseaua Berceni nr. 12* și *Salonul 5* - respiră aceeași atmosferă. În *Șoseaua Berceni nr. 12* unele secvențe amintesc de *Zbor deasupra unui cuib de cuc*:

"în fiecare seară cu lună/ la

ANCA MIZUMSCHI

OPERA CAPITALĂ

Editura Albatros

Anca Mizumschi, *Opera capitală*, București, Ed. Albatros, 1995. 84 p., 4500 lei.

Ștefan Caraman, *Suflet de rocker*, Arad, Ed. Mirador, 1996. 144 p., 2500 lei.

spălător/ e sesiune/ de evadări/ vin toți cei de la cinci, cei de la șase/ chiar și cei de la pavilionul central/ care nu sunt/ tocmai nebuni/ întră pe rând/ se salută/ își aprind unul de la altul/ câte o lumânare/ ce mai faci/ ce mai faci?/ se așează pe bănci în Cișmigiu / prin stațiile de metrou, pe case/ cu lumânarea în colțul gurii/ sugând fără grabă printre dinți/ miezul ei uscat/ sfărâmișor/ și fierbinte." (*Nea Ghiță și Vasile de la cinci*).

În *Salonul 5* predomină un sentiment de pierzanie:

"e bine să ai televizor/ pentru că atunci/ când moare cineva/ asistentasefă acoperă ecranul/ cu o față de masă albă/ și-i omeneste pe ceilalți/ cu covrigi." (*Ne-au pus televizor*).

Anca Mizumschi scrie altfel decât se scrie la noi în mod curent. Poemele altora sunt pline de cuvinte, poemele ei sunt pline de realitate.

UN STIL direct, nervos, uneori neîngrijit, are și Ștefan Caraman, însă în proză. Volumul său de debut, *Suflet de rocker*, este tot documentul unei stări de spirit, redactat într-un total dispreț față de ideea de discurs, ca și față de ideea de a parodia, parafraza, "recupera" discursul. Spre deosebire însă de Anca Mizumschi, care își afișează blazarea, Ștefan Caraman are o nerăbdare de a trăi paroxistică, aproape nevrotică. Cu ani în urmă făcea furori în Occident un film intitulat *Femeia electrică*. Judecându-l după starea de spirit din paginile sale de proză, Ștefan Caraman ar putea fi poreclit "bărbatul electric".

Nu întâmplător, el ni se înfățișează ca exeget și apologet al rock-ului sau, mai exact, al stilului de viață rock. Amestec de nonconformism și sentimentalism, de urătenie afișată sfidător și nostalgie a frumuseții, de solitudine agresivă și existență gregară, acest stil de viață îl exaltă pe Ștefan Caraman, îi oferă prilejul să-și desfășoare o febră existențială latentă:

"Rock-ul nu a fost niciodată un zâmbet pe fața timpă a unui uzurpator. Fie și luminat. El, rock-ul - ca fenomen în sine, spun - nu și-a tras seva din dormitorul vreunei curve de lux gemând mai mult de plăcerea unei bancnote introduse inteligent între fese decât de cea produsă de falusul bleg al nu știu (sau poate știu) cărui îmbuibat cu nevastă, copii și poziție socială. Și tot rock-ul nu este nici fructul muncii predicatorilor religioși - lupi moralisti cu iubire de Dumnezeu așa cum sunt eu iubitor de proști."

Pentru a descrie ceea ce se petrece în sufletul unui rocker, prozatorul recurge la fraze torențiale și ametoare, stereofonice. Iată, ca exemplu, un fragment antologic, care poate fi considerat totodată și un studiu... etnografic, prezentat publicului în premieră, despre inaccesibila (maturilor) țară a rockerilor:

"Tu ai pe umeri o greutate mare, mare și trebuie să scapi de ea, să o azvârli; iar ea atârână, atârână până în adâncimea sufletului tău care caută, caută poarta, cheia, eliberarea.

Și ea nu mai vine, și tu strigi, strigi - biet laringe contorsionat -, îți scuturi capul, îți chinuiești brațele, ochii tăi nu plâng, ejaculează, un demon agonizează în eu-l tău intim, sau poate naște, lumea ta mică devine și mai îngustă... iar sunetele - blestemate sunete! - curg, curg, te împresoară, penetrează și lovesc, lovesc, cioburi negre - negre cât viitorul tău - sar, se împrăstie în toate părțile, și sunetele continuă să curgă, chitările scrâșnesc metallic ultima modă, bass-ul pulsează ritmic într-un simulacru erotic, tobele - da, tobele - împing tot acest uragan înainte, cioburile devin tot mai consistente, greutatea parcă nu le mai apasă, și tu începi să plângi, ți-e ciudă, ți-e pur și simplu ciudă că în curând totul se va sfârși și va trebui să răspunzi la comanda «mamă, oprește odată casetofonul ăla și treci la masă!»; și ea care habar n-are ce se petrece cu tine, ea chiar te iubește când îți pune masa..."

În sumar figurează și alte categorii de texte. Există, de exemplu, o serie de episoade din biografia unui personaj, Cristoph, care duce o viață stearsă și care în cele din urmă se sinucide. Scena sinuciderii este și ea antologică - combinație de comedie a derizoriului, à la Cehov, și satiră politică:

"Undeva deasupra capului zac întinse două frânghii, coplanare, perpendiculare. De cea orizontală atârână o pereche de chiloți bărbătești, două perechi de ciorapi și o cămașă. Cealaltă, verticală, mai groasă, se termină cu un laț. [...]

Cristoph se așează încet pe fotoliu. Deschide televizorul.

«Aș vrea să declar în fața poporului, cel care mi-a acordat acest nou mandat, că voi face tot ce-mi stă în puteri ca etapa pe care, cu toții, o traversăm, de trecere ireversibilă la economia concurențială, de piață, să fie depășită în cel mai scurt timp posibil și cu costuri sociale minime, astfel încât...»

Președintele se adresează națiunii. O națiune unită, democratică, încrezătoare în președintele său. [...] După numai un minut, deasupra imaginii președintelui atârână două perechi de ciorapi, o pereche de chiloți bărbătești, Cristoph și o cămașă. Națiunea numără de acum cu un membru mai puțin."

Autenticitatea trăirii caracterizează și cartea lui Ștefan Caraman. Ca și Anca Mizumschi (deși, cum am văzut, în altă stare de spirit), autorul volumului *Suflet de rocker* refuză livrescul și iese la scenă deschisă cu mâinile goale. Își face un mijloc de exprimare din el însuși, asemenea dansatorilor.

N-ar fi exclus ca așa să arate literatura română în următorii ani.

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

- ✓ Tudor Vianu, *Estetica*, cuvânt înainte de prof. univ. George Gană, București, Ed. Orizonturi, an de apariție neprecizat (ediția a VI-a). 440 p., 9950 lei.
- ✓ *Cioran și muzica*, selecția textelor de Aurel Cioran, ediție îngrijită de Vlad Zografi, București, Ed. Humanitas, col. "Antologiile Humanitas", 1996. 128 p., preț neprecizat.
- ✓ Octavian Paler, *Aventuri solitare*, două jurnale și un contrajurnal, București, Ed. Albatros, 1996. 304 p., 7650 lei.
- ✓ Andrei Pleșu, *Chipuri și măști ale tranziției*, București, Ed. Humanitas, 1996. 448 p., preț neprecizat.
- ✓ Paul Eugen Banciu, *Casa de pânză*, roman, Timișoara, Ed. Excelsior, 1995. 284 p., 4182 lei.
- ✓ Paul Eugen Banciu, *Demonul discret*, roman, Timișoara, Ed. Excelsior, 1996. 348 p., 5712 lei.
- ✓ Ion Barbu, *Lăsată și ridicarea secului*, prefață de H.-R. Patapievic, București, Ed. Nemira, 1996 (caricaturi). 80 p., 4500 lei.
- ✓ Ion Barbu, *Duminica orbului, surdul și mutului*, prefață de Alex. Ștefănescu, București, Ed. Nemira, 1996 (caricaturi). 80 p., 4500 lei.
- ✓ George Vulturescu, *Tratat despre ochiul orb*, București, Ed. Libra, 1996 (poeme). 96 p., preț neprecizat.
- ✓ George Țârnea, *Poeme supărate rău*, Timișoara, Ed. Helicon, 1996. 128 p., 2040 lei.
- ✓ Paul Aretzu, *Carapacea cu sunete*, București, Ed. Eminescu, 1996 (poeme). 96 p., 1836 lei.
- ✓ Emil Mladin, *Părintele Mavrodin*, roman, București, Ed. DU Style, col. "Romanul contemporan", 1996. 256 p., preț neprecizat.
- ✓ Iliana Gregori, *"Singura literatură esențială", Povestirea fantastică - Balzac, Villiers de l'Isle-Adam, Pieyre de Mandiargues*, București, Ed. DU Style, col. "Sinteze", 1996. 240 p., preț neprecizat.

Nihilismul pozitiv

NILISMUL "care mișcă istoria în sensul destinului popoarelor din Occident" (Heidegger) nu trebuie luat neapărat drept o sperietoare grosolană, un baubau. Avînd un vast plan de manifestare, în care arta modernă ocupă un loc privilegiat, ne apare inerent oricărei stări sociale și mentale specifice, o invariantă a oricărei civilizații și a oricărei culturi. Cercetători prestigioși, de la Max Weber la al nostru Ion Petru Culianu, au scos în evidență mecanismele pozitive ale acestui fenomen care a fost tratat, pe bună dreptate, drept o fatalitate a Apusului și poate fi socotit acum, în aceeași măsură, una a Răsăritului totalitar/post-totalitar. Paradoxal, în această accepție speculativă, nihilismul nu urmărește distrugerea, ci conservarea unei ordini. Orice cultură dispune de un mecanism autodistructiv, trebuit prezervării valorilor sale. Spre a-și atinge țelul, nihilismul vizează elementele unui fond vital. E un joc de *odi et amo* al conștiinței sfîșiate, dispuse a aneantiza ceea ce-i este scump pentru a evita să se alieneze. "Este un instrument pervers, spune eseistul român amintit, de a șterge amintirile prea dragi, amintiri pe care numai distrucția le poate pune la adăpost de alterare. Este o intervenție a ne-ființei pentru a ocroti ființa". Ne dăm seama de sfera de aplicare considerabilă pe care o are o asemenea teorie a nihilismului, într-un mediu în care structurile tradiționale, valorile fundamentale au fost ruinate intenționat, programatic eliminate printr-un nihilism fortuit. Un nihilism ideologic, mai bine zis un vandalism bizuit pe măsuri politice, administrative și polițienești. Se producea astfel un gol artificial, ce nu putea fi umplut decît prin acțiunea nihilismului organic. A ceea ce s-a denumit *status nascens*, adică tranziția de la ceea ce nu mai este la ceea ce nu este încă. O punte între distrugerea efectuată, însă care n-a atins spectrul axiologic al obiectului distrus, și un viitor incert, configurat din secrete, irepresibile nostalgii.

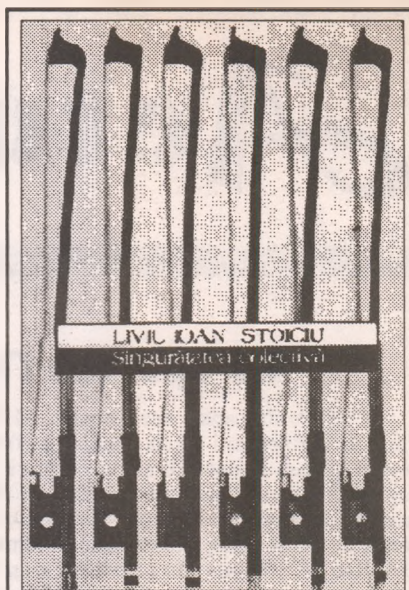
Aceste, poate pedante, considerații se vor o introducere la examinarea unui volum de versuri al lui Liviu Ioan Stoiciu, *Singurătatea colectivă* (1996). Poetul ni se pare unul din autorii ce oglindesc în chip remarcabil un atare nihilism sacrificial/constructiv, care cunoaște sub ochii noștri o dramatică inflorescență. Fantasmale negatoare pe care le pune în mișcare, înverșunate și crude, au, în esență, rolul de-a împiedica schimbarea lucrurilor, de-a prezerva o lume amenințată cu o nimicire barbară, decurgînd nu din constituția sa lăuntrică, ci din accidentul istoric al unei cîrmuiri aberante. Rolul lor e de paznici înfricoșători ai tradiției. Negația e astfel puternic îngroșată în sensul unei stilizări, al spectacolului unui demers invers: "Cam pe înnoptate la/distribuirea/ speciilor. La distribuirea speciilor în/ văi: în fața găleții cu/ jărătic și / a vătraiului, care/ reprezintă necunoscutul. Cu un deget/ scheletic, scriind în praful/ drumului: «nimic». Deget asemănător degetului scheletic al/ distribuitorului? Parcă/nu: distribuitorului de blănuri de pîntece de râs. Ah./ numai adevăruri uitate se mai întîlnesc azi pe aici? Șubrezenie și/ fățarnicie: peste tot doar șubrezenie/ și fățarnicie, așezări/ rurale. Magie. Statornicie a/ așezărilor/ rurale. Moartea lor: dar orașul? Orașul/sfînt, un oraș migrator... Unii/și sîrută mîna orașului și orașul izbucnește în/ plîns. «Alții/ merg atît de departe cu vorbăria/ lor neroadă încît/ susțin că orașul se ascunde...»" («Cam pe înnoptate...»). Pe pămînt zac

germeni de putrefacție, cavalerii păcatului lasă în urmă reziduuri pietroase, întunecoase, poarta inimii e dărăpănată și zgîlțuită, sufletele masei populare întunecate, modele fără chip și obîrșie, sunt povățuite a nu-și mai amîna reintrarea în grotă. O poetică expresionistă bîntuie sufletul bîntuit de o cruntă dezamăgire. În mod subiectiv, nihilismul avansează către o patetică decizie de sine a ființei, a cărei limită e o transcendență ocultată. Înstrăinării de lume îi răspunde înstrăinarea conștiinței de ea însăși, transpusă într-o anecdotă morală: "Unde să fug? E ceva difuz, nu-mi/mai încap în piele, nu mă înțeleg. Nimeni/nu mai are nevoie de mine? Îmi/scuip cărnurile. Nici/eu nu mai am nevoie de mine! Are cineva nevoie de ochii/mei? De urechile mele? De nas. De teastă?/Nu are nimeni nevoie: sau/poate de mîini? De inimă? Numai de suflet să/ nu vă atingeți: sufletul nu este al meu... Unde să fug/ să scap de mine...Pe/ cine să pun să încalece pe catîrca mea, în/ zarvă de alăute?" (*Eutanasie*).

Versurile devin țipete ale deriziunii. Năclăite în degradare, ele semnifică o dublă dezinvestire: a imanenței ca și a transcendenței. În duhul celui *status nascens*, caracteristic romantismului și, în genere, epocii moderne, care, prin condeie celebre, a proclamat "moartea lui Dumnezeu", Liviu Ioan Stoiciu nu mai cutează nici măcar a-și exprima credința. Decepcionat, pătît și, în consecință, inhibat, se reîntoarce cu prudență la mai puțin amenințătorul, negociabilul politeism, reducîndu-i, la rîndul lor, și pe zei, spre a fi mai puțin primejdioși, la scara slăbiciunilor omenești: "e de ajuns să ciulești urechile, în lumina/slabă, de departe, la zeii/mărunți. Zeii ce/ se mînie ușor și sunt puși pe răzbanare: reînnoați/ de inimă. Coborîți încă o/ treaptă: coborînd/ în uitare. Simțind, poate, că aici sfîrșește/ ceva. «O criză a/ omului?»" (*E de ajuns să ciulești urechile*). Aflate la marginea lumii, divinitățile depreciate se dușmănesc între ele. Călăuză spre Olimpul lor buf este o capră, deci o caricatură psihopompă, însoțită de cîntece, strigături și jocuri *îndrăcite*, desfășurîndu-se în sunetele fluierului sacru. Carnavalescul sacrilegiu e raportat la real, cu ajutorul datelor oferite de *catastiful totalitarismului*: "te apropii de adăposturi. Adăposturi/ ale zeilor mărunți... «Dacă mă vor surprinde, or/ să ridă întîi de umilința/mea.» Or să se prezinte «Securitatea»... Ațîta/ pagubă: strîngi din dinți" (*Te apropii de adăposturi*). Zei cu epoleți vizibili ori invizibili, cusuți pe piele ori sub piele, supraveghind o omenire întinsă "pe un fel de saltea țesută din trestii legate cu funii perechi". Zei pe cît de "mărunți" pe atît de compensator cumpliti ai Gulagului. Și-n jurul lor o curte plină de "vînzători de turtă dulce"...

Adesea, dezinvestirea transcendenței se asociază, la poezii ce-o cultivă, cu o investire complementară a universului. Discreditul perspectivei metafizice duce la un transfer al sacralului (fie și difuz, larvar) asupra termenului "de jos", asupra fenomenalității, a creatului. Răul e astfel limitat prin sacralizarea lumii, pămîntul, bunăoară, fiind socotit un înger, precum la G. T. Fechner. Dar Liviu Ioan Stoiciu, în nihilismul său intuitiv, refuză un atare ritual de exorcizare parțială. Temerar, se cufundă în totalitatea contestării. Nu cruță pe nimeni și nimic. Lumea sa e săracă, aspră, din capul locului înnoptată, subminată de incognoscibil. Indescifrabilă și în același timp sumbru prevestitoare: "Mîzgălituri/ talazuri, coline pline de maci de un roșu/trist, prevestiri"

(*Înviere*). La poarta pădurii virgine, se ivește o ceată de bătrîni, foștii condamnați politici, viermănoși, în scorburile trupesti ale cărora cresc, ca-n cele ale copacilor uitați de vreme, orhidee sălbatice, galbene, împeștrite cu negru. Comportamentul lor semnifică o reîntoarcere spre o sălbăcie ce premerge mitul, suprapusă fidel naturii: "Zdrențăroși, bătrîni imițînd strigătele/ papagalilor, cînd/ gîjiite, cînd puternice, înconjurînd o maimuțică, o/copilă/ goală, păroasă, fiică a nădejdi, a/ nădejdi că, totuși, se va schimba ceva în bine anul ăsta,/ abia ieșită pe/ poartă, cu două feștile în loc de ochi, o maimuțică/ legată cu o liană la/ buric, visătoare: care se zbătea, sârea, se scălbăia și// care deodată se repezi asupra/ papagalilor să-i mănînce? O/ ceată de bătrîni... Biata de ea! O maimuțică nostimă/care se repezi asupra/ papagalilor: erau mici, cu/ puncte, cu paraziți vegetali, se simțeau/ atît de mici. Atît de mici, cuprinși de frică, rătăciți,/cu capete de bătrîni!" (*Privind în zare*). Apare evocată o floare prin care curge sînge de om, specificîndu-se: "Om vechi, cu inima de ceramică" (așadar un dublu reful în vizionarismul geologic al vechimii). Cu o mișcare mizantropică - putem realiza factura ei dureroasă prin trimitere la fondul rural, "sănătos", al autorului, despre care am vorbit cu alt prilej -, făptura umană e proiectată în abisul regnurilor. Acolada politică face ca asociația să fie și mai abruptă: "Vorbînd de la balconul facultății de geologie, despre cum a/ ridicat din grămadă o bucată de cărbune/ alb, fost animal în cuaternar, poate, «cărbune alb cu/ înfățișarea dumneavoastră...»" (*Reconstituire*). Alte dăți poetul se mulțumește cu o paralelă între "dărîmăturile sufletului egoist" și plantele superioare lui printr-o caritate înmiresmată. Sau următoarea rugă, izvorîntă din aceeași timiditate a transcendenței, din aceeași chircire a sufletului mistic, adresată "unui idol subpămîntean al tămăduirii": "Cu ajutorul buruienilor

Liviu Ioan Stoiciu: *Singurătatea colectivă*, Ed. Eminescu, 1996, pagini 88, preț 2000 lei.

morții măcar/ dă-mi inimă de copac și trup mineral, dă-mi suflet de fiară/ sălbatică, numai/ să nu mai cunosc restriștea/ omenească..." (*Eutanasie*). Iată, aparent, o reabilitare a naturii, care, în sine, nu ar fi culpabilă. Vinovat să fie doar omul, cuprins într-o organizare socială inică, într-o tendențiozitate demonică? Nu tocmai! Deoarece, cu toate că e indicată "această epocă arogantă, o pată a strîmbătăților tuturor", se vorbește deîndată despre "atîtea rele pe care le provoacă mereu *forțele nevăzute*". Răul e mai profund, cosmic. Concesiile nu încap. Fierul negației e încins pînă la roșu și aplicat pretutindeni. Amărăciunea umple paharul, "chiar din ziua întemeierii, cînd începusem să avem poște". Un convoi de furnici se îndreaptă, iluzoriu, "înspre o altă esență". Însă instanța critică se întrebă și-și răspunde: "Ce/mai e și asta. Esență? Un/convoi condus după cine știe ce anomalie/ a mișcării/ lunii" (*Înspre o altă esență*). Noaptea iese dintr-o brutală singurătate biologică: "Singurătate a/ fiecăruia și a tuturor, la grămadă. Animalul din mine./ silnic, mușcînd/ dintr-un covrig..." (*Noaptea*). Așadar, nihilismul poetului e compact, extins deopotrivă asupra esenței și a aparenței, "înfricoșat și sălbătic". E însă un nihilism păstrător și constructiv, necesar. Cu cît e mai adîncă rana ce-o produce, cu atît sporește semnificația lui spirituală tainic vindecătoare.

EDITURA NEMIRA prezintă

ÎN ȚARA BANDIȚILOR GENTILOMI de Alexandra David-Néel

Colecția TOTEM, 304 pag., 8000 lei

Interesul uriaș stîrnit de peregrinările Alexandrei David-Néel în locurile cele mai misterioase din Eurasia, spre ceea ce unii consideră încă drept „centrul sacru al lumii” – conglomeratul monastic din podișul tibetan – se datorează atît peripețiilor unor călătorii întreprinse uneori în condiții aproape neverosimile, cît și, în mai mare măsură desigur, secvențelor esoterice pe care memorialele expedițiilor le cuprind (dintre acestea, Nemira a publicat, în 1995, *Tainele învățăturilor tibetane*).

Cititorul va descoperi în paginile *Țării bandiților*... nenumăratele greutăți de care s-a lovit Alexandra David-Néel, ca și studiile etnice, filozofice și religioase ce constituie o mărturie excepțională, la care va trebui să ne referim întotdeauna.

CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREȘTI

Actualitatea culturală

La spartul Tîrgului

ÎN ZIUA cînd apare acest număr, Al IV-lea Tîrg Internațional de Carte de la București e deja o amintire (frumoasă) pentru editori, scriitori și cititori. Redactorii și colaboratorii fideli ai revistei noastre au motive în plus să țină minte momentele cînd au fost vedete de cîteva minute ale Tîrgului: Cristian Teodorescu și Alex. Ștefănescu și-au lansat cu acest prilej proaspetele volume *Povestiri din lumea nouă* (Ed. Rao) și *Gheața din calorifere și gheața din whisky* (Institutul European) iar Eugen Negrici, Z. Ornea, Irina Mavrodin, Mihai Zamfir, G. Dimisianu au fost solicitați să prezinte multe noi apariții editoriale. În absența autorului, a fost lansată *Antologia Poeziei române moderne* de Nicolae Manolescu (Editurile Alfa și Paideia), retipărire a ediției din 1968, cea cu scandalul. Recordul de lansări la această ediție credem că revine Editurii Univers, și cu ce cărți! Iată doar cîteva dintre ele: Michel Foucault - *Cuvintele și lucrurile*, Ernesto Sábato - *Tunelul*, Danilo Kis - *Enciclopedia morților*, Michel Tournier - *Regele arinilor*, Françoise Giroud - *Capriciul*, reeditările Mihail Bulgakov - *Garda albă* și Cinghiz Aitmatov - *O zi mai lungă decît veacul...* Un record de vînzări și de afuență a publicului a înregistrat Editura Albatros în ziua lansării cărții lui Octavian Paler, *Aventuri solitare*. Ar fi multe de spus despre mulțimea vizitatorilor de toate vîrstele, despre suferința de a nu ști ce să tîrguiești mai întîi și cu ce, despre deficiențele supărătoare de organizare (atmosfera de saună, o singură stație de amplificare pentru tot tîrgul - și au fost atîtea lansări simultane -, lipsa unei hărți cu dispunerea standurilor ș.a.). Dar, una peste alta, de la an la an, Tîrgul-Salonul de carte devine un eveniment cultural tot mai apreciat de bucureșteni. (A.B.)

Salve, Regina !

DUMINICĂ, 9 iunie, în cadrul Festivalului Francofoniei, la Teatrul Național, sala Atelier, Ioana Crăciunescu și-a dat toată măsura virtuozității sale actricești în spectacolul *Salve, Regina!* de Virgil Tănase, un monolog susținut în franceză, cu o mare varietate de nuanțe, de la durere la euforie și de la luciditate la nebunie - o probă grea, trecută cu brio. Păcat doar că, din pricina orei la care a fost programat spectacolul, la concurență cu Umberto Eco și cu importante lansări la Salonul de Carte, publicul n-a fost prea numeros.

Recitalul Ioanei Crăciunescu, pe un text care îi pune atît de bine în valoare posibilitățile, montat cu inventivitate și subtilitate, ar trebui să fie reluat într-o zi mai puțin plină de evenimente culturale și cu o publicitate corespunzătoare, fiindcă merită văzut. (A.B.)

Gala absolvenților ATF - București

DE CÎTIVA ANI încoace ne-am obișnuit cu o sărbătoare teatrală cu totul specială ai cărei protagoniști sînt absolvenții Academiei de teatru și film din București. Și înainte de '89, studioul *Casandra* era un loc al bucuriei și al speranței, dar nu se putea organiza oficial și cu tam-tam o Gală care să marcheze așa cum se cuvine momentul. Anul acesta, joi, 6 iunie, s-a debutat promițător, lucrurile fiind foarte bine puse la punct, organizatoric vorbind: mape complete, serios alcătuite, în care sînt prezentate promoțiile de actori de la clasele Olga Tudorache, Florin Zamfirescu, de actori păpușari - clasa Brîndușa Zaița Silvestru, de regizori - clasele Tudor Mărăscu, Dragoș Galgoțiu, absolvenții coregrafi și teatrologi. Evenimentul este organizat de studenții anului III - teatrologie, coordonați de profesoara lor, Ludmila Patlanjoglu și a durat pînă pe 17 iunie. Încă din prima seară, atmosfera a fost extraordinară: studenți, profesori, directori de teatre, foști absolvenți, critici de teatru s-au întîlnit cu emoție și entuziasm. S-au prezentat peste 15 spectacole, cuprinzînd toate secțiunile Academiei. Chiar dacă nivelul de la secția actorie pare că se înscrie pe o curbă descendentă, cu spectacolele alese s-a ținut sus: *Demonii*, adaptare scenică după Dostoievski (clasa Olga Tudorache), *Livada cu vișini* de Cehov (clasa Florin Zamfirescu), *Burghetul gentilor* de Molière (examen de regie, clasa Cristian Hadjicula), *Neînțelegera* de Camus (anul V regie teatru, clasa Tudor Mărăscu) etc. *Pinocchio* de Carlo Collodi, realizat de regizorul Cristian Pepino, scenografa Cristina Pepino și promoția de la secția actorie păpuși-marionete este o poveste regizată cu multă vervă și cu soluții noi de mînuire, un spectacol care trece rampa și care a încîntat deopotrivă pe copii și pe adulți. De reținut numele Daria Gănescu (*Pinocchio*). De asemenea, publicului îi sînt deja cunoscute cîteva dintre numele absolvenților: Medeea Marinescu, Tudor Chirilă (actorie), Beatrice Bleont, Diana Manole, Dan Victor (regie teatru), Răzvan Mazilu (coregrafie). Să le dorim tuturor succes și un sistem teatral maleabil care să nu-i absoarbă, ci să-i pună repede în evidență pe cei valoroși! "Le doresc să joace numai lucruri de calitate, cu maximum de moralitate, să nu fie nevoiți să recurgă la compromisuri, să trăiască prin teatru cu toată ființa lor" - profesor universitar *Olga Tudorache*. (M.C.)

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

Vialcu Bărna, Vlad Mușatescu, Mircea Martin, Ion Horea (Fotografie de Ion Cucu)

CALENDAR

2.VII.1891 - a murit Mihail Kogălniceanu (n.1817)

2.VII.1893 - s-a născut Demostene Botez (m.1973)

2.VII.1893 - s-a născut Mihai Tican-Rumano (m.1967)

2.VII.1914 - a murit Emil Gârleanu (n.1879)

2.VII.1919 - s-a născut Ștefan Fay

2.VII.1946 - s-a născut Dan Verona

3.VII.1900 - a murit Ioan A. Lapedatu (n.1844)

3.VII.1923 - s-a născut Paul Nicolae Mihail

3.VII.1926 - s-a născut Vasile Vasilache

3.VII.1927 - s-a născut Ștefan Gheorghiu

3.VII.1929 - s-a născut Zeno Ghițulescu

3.VII.1941 - s-a născut Iacob Burghiu

3.VII.1942 - s-a născut Titus Știrbu

3.VII.1948 - s-a născut Mihai Tatulici

3.VII.1976 - a murit Al. Bistrițeanu (n.1911)

3.VII.1992 - a murit Gheorghe Vlad (n.1927)

4.VII.1923 - s-a născut Haralamb Zineă

4.VII.1936 - s-a născut Bartis Ferenc

4.VII.1949 - s-a născut Victor Atanasiu

5.VII.1920 - s-a născut Iulia Soare (m.1971)

5.VII.1922 - s-a născut Petre Hossu

5.VII.1929 - s-a născut Aurel Deboveanu

5.VII.1931 - s-a născut Al. Oprea (m.1983)

5.VII.1935 - s-a născut Nikolaus Berwanger (m.1988)

6.VII.1906 - s-a născut Ilie Ienea (m.1974)

6.VII.1920 - s-a născut Dragoș Vicol (m.1983)

6.VII.1924 - s-a născut Alexandru Sen

6.VII.1933 - s-a născut Ion Bolduma

6.VII.1937 - s-a născut Teofil Bălaj

6.VII.1939 - s-a născut Voicu Bugariu

6.VII.1944 - s-a născut George Alboiu

6.VII.1956 - a murit Constantin Narly (n.1896)

6.VII.1950 - s-a născut Adrian Alui Gheorghe

7.VII.1922 - s-a născut Dionis Tanasoglu

7.VII.1951 - s-a născut Daniela Caurea (m.1977)

7.VII.1964 - a murit Ion Vineanu (n.1895)

8.VII.1908 - s-a născut Constantin Lăzărescu (m.1980)

8.VII.1939 - a murit G.M. Zamfirescu (n.1898)

8.VII.1941 - s-a născut Angela Marinescu

8.VII.1942 - s-a născut Șerban Foartă

8.VII.1953 - s-a născut Lora Rucan

8.VII.1968 - a murit Petre Pandrea (n.1904)

8.VII.1994 - a murit Mihail Șerban (n.1911)

9.VII.1900 - s-a născut Al. Graur (m.1989)

9.VII.1923 - s-a născut Tatiana Nicolescu

9.VII.1949 - s-a născut Teodor Bulza

9.VII.1973 - a murit Miron Neagu (n.1889)

9.VII.1989 - a murit Călin Gruia (n.1915)

10.VII.1873 - s-a născut Ion Simionescu (m.1944)

10.VII.1917 - s-a născut Viorica Vizanti (m.1977)

10.VII.1927 - s-a născut Emilian Georgescu

10.VII.1943 - s-a născut Toma Michinici

10.VII.1949 - s-a născut Liliana Ursu

10.VII.1973 - a murit Radu Brateș (n.1913)

Mea culpa

ÎN numărul 20 al *României literare*, într-o notă intitulată *Al. Dobrescu, într-o nouă ipostază*, am semnalat inițiativa editorială salutară a cunoscutului critic literar de a publica o ediție adusă la zi a *Dicționarului* lui Lazăr Șăineanu. Mulțumindu-mi pentru acest gest, Al. Dobrescu a ținut totodată să mă convingă că am comis o nedreptate omițînd numele cercetătorilor care, alături de el, au contribuit la realizarea dificilei lucrări. Încerc să-mi repar greșeala, menționîndu-le numele acum: *Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu*. Făcîndu-mi mea culpa, pretind, totuși, că am circumstanțe atenuante întrucît, în nota respectivă, nu mi-am propus să prezint în vreun fel noua variantă a *Dicționarului*, ci am vrut doar, repet, să semnaliez o inițiativă editorială - iar pe Al. Dobrescu l-am menționat ca editor. (Alex. Ștefănescu)

Fibra bolnavă

PE CEI care n-au deschis încă mărturia lui Ioan Gavrilă Ogoranu (*Brazii se frâng dar nu se îndoiesc*, Ed. Marineasa, Timișoara, 1993-1995) și a lui Liviu Antonesei (*Jurnal din anii ciumei: 1987-1988*, Ed. Polirom, Iași, 1995) i-am putea îndemna, cu folos, să le citească una după alta. Astfel ar măsura probabil mai exact deosebirea dintre starea de spirit a primilor rezistenți (cei din munți în cazul de față) care se miră de denunț când el se ivește și disidenții de la sfârșitul anilor '80 care se uimesc de solidaritate când ea se produce. Între aceste două date, sau trepte, sau etape, omul cel vechi și-a trăit metamorfoza.

"Omul nou e printre noi" exclama Liviu Antonesei într-o vreme când noi, de departe, socoteam că el este doar fructul imaginației apocaliptico-baroce a lui Zinoviev. Referindu-se la criza societății românești, Liviu Antonesei prevedea sumbru: "Și ea (criza, n.n.) nu poate fi vindecată în câțiva ani (...) ci va fi nevoie de câteva generații. Fibra noastră morală este bolnavă până în măduva oaselor".

"Fibra morală" era nevătămată la rezistenții din munți a căror amintire Ion Gavrilă Ogoranu o readuce benefic printre noi. Dărzenia acestei rezistențe - prima de un atare gen și de asemenea proporții în tot Estul coto-pit de Armata Roșie - ar putea vindeca unele complexe și obloji câteva răni ale defăimării sistematice de sine ca neam sau ca destin. Autorul, el însuși luptător în munții Făgărașului, condamnat la moarte în contumacie de comuniști, în ciuda exemplului dat de el și de cei care, ca și el, au preferat

moartea fizică, celei morale, nu e totuși blând cu seminția sa. Atunci când un grup sau altul e prins de Securitate datorită unui denunț sau unui agent infiltrat el pune în chestiune firea românului: "există în țara noastră mai multe cozi de topor decât topoare". Și i-am da crezare dacă, pe de o parte, "excepția" celor ce luptă în munți, ca număr, curaj și durată, n-ar fi prea mare pentru a confirma o regulă a turnătoriei ca trăsătură de caracter la români. Iar pe de alta, orice regim autoritar sau de ocupație, favorizând tot ceea ce în om este mai josnic, mai abject, poate ajunge la rezultate asemănătoare. În Franța în timpul ocupației naziste, Gestapoul se vedea debordat de numărul de denunțuri anonime. Ion Gavrilă Ogoranu îndulcind, cu sau fără voie, severitatea judecății sale nu uită să evoce ceea ce i se putea întâmpla unui țaran ce adăpostea sau favoriza, într-un fel sau altul, un fugar: în cele mai multe dintre cazuri îi împărțasea soarta: arestare, schingiuire, ani grei de temniță. Nu încerc să reconstitui "celula românească", s-o dezvinovățesc, o face mai deplin autorul însuși, prin exemplul dat de toți cei cărora le restituie biata lor îndârjire fără rod nici imediat, nici aparent, care s-ar cere însă păstrată într-un fel de muzeu al curajului așa cum îl concepea Simone Weil: adevăratul curaj, spunea ea, nu e să lupți cu speranță, ci fără. N-au fost cuvinte în vânt, la Londra în timpul ultimului război, Simone Weil, aflând de rațiile alimentare famelice din lagărele naziste, a hotărât să le respecte și ea din solidaritate cu vic-timele. Și a plătit-o cu viața.

Din anii '50 când "brazii" nu se îndoiseră încă prin munți, trecem cu Liviu Antonesei în 1987-89 și ne înscriem în ceea ce el numește "școala de comunismologie" de la Iași. Și Liviu Antonesei se miră, dar nu de denunțuri, ele stând în firea omului "nou", ci de "solidaritatea" ce se naște în jurul lui când trece pragul disidenței active. Cu Dan Petrescu, Al. Călinescu, Liviu Cangeopol și chiar "apoliticul" Luca Pițu (având curajul să vorbească la telefon cu Europa Liberă), Iașul acelor ani devine un fel de cetate din ce în ce mai asediată de securitate. Dar disidenții chiar dacă sunt mai numeroși decât în alte colțuri ale țării rămân minoritari. Nu mai puțin primejdioși, din momentul în care Dan Petrescu semnează un Apel pentru nealegerea lui Ceaușescu la Congres și adeziuni îi vin și din alte orașe. Liviu Antonesei face și el ultimul pas după ce a citit câteva pagini ale lui N. Steinhardt ce propunea *trei soluții* pentru a te sustrage unui sistem concentraționar, înfrângându-ți frica. Alege una și se simte liber să acționeze. Cu speranța de a-l vedea căzând pe Ceaușescu dar fără iluzia că "fibra morală" va putea fi vindecată ușor, într-atâta s-a atomizat și deteriorat societatea română. În fond, se mai putea, se mai poate vorbi de o societate?

De data asta la București, Cluj, Iași, disidența e cu adevărat minoritară, confirmând regula supușeniei generale. Comunismul n-a lucrat cu oamenii ci *asupra* lor, obținând doar în acest domeniu rezultate fără precedent.

N-am impresia (dar nu ajung până

la Paris toate zierele din România) că s-a insistat îndeajuns asupra unei *premiere absolute*. În întrevederile sale cu Stelian Tănase (*Sfidarea Memoriei*, Ed. DU Style, 1996), Alexandru Paleologu explică - și nu scuză - "pactul lui cu diavolul". Un fragment din aceste întrevederi apărute în 1990 în revista *Contrapunct* ne dezvăluie faptele în sine: Alexandru Paleologu acceptase înainte de a fi eliberat din închisoare să devină informator. "Informațiile" pe care le-a dat erau suficient de anoste și anodine pentru a nu pune pe nimeni în pericol. Nu e de ajuns pentru conștiința vinovată a lui Alexandru Paleologu. "O greșală mărturisită e o greșală iertată. Nu, nu e suficient". Și insistă: "...deși conștiința mea nu e apăsată de materialitatea rezultată din acest pact, e apăsată de pactul însuși, că el a existat". În 1990, speranța era atât de generalizată încât cine să mediteze asupra unui caz izolat? Acum, Alexandru Paleologu recidivează și acordă mai multe capitole obsedantului "pact".

Au trecut șase ani și nici un zbir, nici un călău, nici un turnător de anvergură din cei care au trimis oameni prin închisorile unde alții schingiuiu, băteau, nu rareori ucideau, n-a recunoscut, nu și-a cerut public iertare. Revine, insistând, cel mai ușor de deculpabilizat dintre cei căzuți în capcană (cedarea lui fără consecințe ținând mai curând de un moft dizgrațios) și declară public că nu se iartă încă pe sine fără ca gestul lui să provoace o epidemie de confesii? Încă o dovadă că fibra este mai departe bolnavă.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

Fotbalul și metaforele artei

IN STILUL comentariului sportiv se observă cu ușurință o anumită tendință spre excentricitate. Dincolo de amestecul de termeni tehnici și expresii familiare, pe lângă calculele sintactice și elipsele lexicalizate, pe lângă strategiile narative și descriptive ale relatării unui meci, limbajul sportiv șochează prin retorica ornării, prin pitorescul inovațiilor de limbaj.

Competiția sportivă este adesea interpretată cu ajutorul modelului metaforic al unei alte activități: militare, tehnice, financiare - și, mai ales, artistice. Apar astfel consecințele unei prime echivalări: folosindu-se procedeul metaforei în lanț (dezvoltare prin asociere în interiorul aceluiași câmp semantic), sau cel al "derivării metaforice" (dezvoltare prin substituție de sinonime). Analogiile se multiplică și, de multe ori, devin clișee, ceea ce atrage riscul de a produce așa-numitele metafore mixate - asocieri hibride de metafore incompatibile: "*Coloana vertebrală* a «albaștrilor» are ca *piloni* pe..." ("Libertatea", nr. 1866, 1996, p. 15; sublinierile îmi aparțin).

Fotbalul, asimilat unui spectacol, este tot mai

des descris în termeni artistici, prin serii de metafore preluate mai ales din teatru, coregrafie, muzică. Acestea constituie probabil zona metaforică cea mai puternică, stabilă în esență, împrăștiată mereu prin echivalări de detaliu. Termeni ca *scenă*, *act*, *stagiune* sînt folosiți pentru a desemna o divizie, un meci, o etapă; de altfel, multe metafore teatrale s-au instalat mai întîi în limbajul curent: un fotbalist "a ieșit la rampă"; aranjamentele s-au făcut "în culise". Substantivul *uvertură* poate constitui o metaforă muzicală (pornind de la sensul de "compoziție, bucată muzicală" - singurul cuprins în dicționarele noastre curente) sau un franțuzism semantic (preluare a sensului fundamental de "deschidere", din fr. *ouverture*). Dacă în multe cazuri - de exemplu, în citatul "Azi, uvertura etapei a 22-a" ("Evenimentul zilei" = EZ nr. 1117, 1996, 11) pare greu de decis care ar fi interpretarea mai potrivită, în altele metafora muzicală e clară, dezvoltându-se contextual într-o alegorie: "În uvertura operei EURO'96, «Wembley»-ul a fredonat o arie tristă: Anglia-Elveția 1-1" (EZ nr. 1203, 1996,

10). Dacă meciul e o bucată muzicală, echipa devine o orchestră, jocul fotbaliștilor-virtuozi e considerat o interpretare, iar antrenorul sau conducătorul echipei - un dirijor. Seria de metafore își asociază și o metonimie, repetată pînă la sațietate: cea a "baghetei": "sub bagheta lui Jacquet, francezii n-au mai pierdut nicăieri..." ("Adevărul" nr. 1883, 1996, 5); destul de des apare și "pupitrul", oscilînd între sensul artistic și cel tehnic ("Matthaus la *pupitrul de dirijor*" - "Sportul ilustrat", nr. 1, 1991, 13; "Giuleștenii... avîndu-l la *pupitrul de comandă* pe antrenorul Mircea Rădulescu" ("România liberă", nr. 1726, 1995, 15). Pot fi asociate sferei artistice și metaforele coregrafice: "Anglia și Elveția deschid balul" ("România liberă - Sport", 8 iunie, 1996, p. 1); "«triumviratul» moldav... trage nădejde... să mai danseze un sezon sub cupola Diviziei Naționale" (EZ nr. 1117, 1996, 11). Prin abuzul de metaforele artistice, tonul comentariului fotbalistic capătă tot mai mult un caracter de prețiozitate, riscînd să alunece în ridicol.

Ion

CRISTOFOR

Poem siberian

Pe această străduță pustie
se-aude rostogolindu-se vîntul
sau răsuflarea lui Dumnezeu

Caută în mulțime
unul care să fie
după chipul și asemănarea sa

Într-un cătun îndepărtat
Adam măcelarul
se spînzură în grajdul de vite

Ninge acum în Siberia
cu cuvintele, cu gîndurile tale
din paradis izgonite.

Vară îndepărtată

Se-aude fulgerul verii îndepărtate
căzînd în carierele de marmură.
Inima ta are acum culoarea ruginii, a pulberii
drumurilor
a șoarecilor goniți pe cîmpurile pustii
de umbra uliului.

Constelații îndepărtate treieră. Foșnesc arbori
întunecați
ca părul sexului tău, ca ochii tăi de țigancă,
de vrăjitoare ce făceai să coboare
stelele aproape să le atingi cu mîna
de pe terasa de piatră a casei pustii.

Cineva despletește acum părul tău în ceața
ce se ridică încet de pe fluviu
cineva gravează chipul tău pe-argintul iute al apei
cineva - timpul sau vîntul - transcrie pe valuri
cuvinte de dragoste acum inutile
ca vorbele murmurate de un rege pe eșafod.

Toamnă tîrzie. Ultimele fructe strălucesc între
ramuri.
Pe o străduță pustie se-aude bastonul de orb al
timpului
și frunzele ce murmură-n aer litanii
la judecata de-apoi a anotimpului.

Tăcerea se umple de păsări, de fîntîni și de umbre.

Nopti albe

Se-aude pendula din camera vecină bătînd ora exactă
și șoriceii albi chițcăind de plăcere
în peruca doamnei ce alăptează singurătatea la piept

La ora asta plutește sub lună trupul de înecat al
Ofeliei
într-o grădină cu măslini se-ntunecă chipul trădării
undeva se pregătește atacul Palatului de Iarnă
iar bunul Dumnezeu somnolează înfodolit
în haina sa de blănuri siberiene
sub luna strălucind asemenea capului tău
sub ghilotina mileniului
pregătește-te de ospăt, vesel cor de hiene

Se-aude cucul vestind din perete două ceasuri
pustiitoare
în care stai cu ștreangul de gît
afîrnînd de grinda putredă a unui vers a unui cuvînt
pe care dacă l-ai rosti acum
ai dezlănțui un taifun devastator în Mările Sudului
un cutremur de pămînt la New-York, un altul la
Kyoto

dar tu taci broască rîioasă a societății de consum
devii mai palid ca sfinții pictați de Giotto

Tu taci și te lepezi de strania ta putere
și plîngi amarnic ca Petru
cu țeasta albînd deodată pe coala mototolită de hîrtie
în noaptea asta albă ca o banchiză de gheață
stai și ascuți vocea Ofeliei suspinînd în robinetele
din bucătărie

Peștera Lazareva

Lui Adam Puslojic

Pătrundem în ea
în imensul marsupiu de piatră.
E umedă și caldă.
Bezne, umbre, lumini
tăceri ce foșnesc.

Intrăm mai adînc, mai adînc, mai adînc
ceva te trage de mînă, te absoarbe
în văgăuna asta din munți.

Voci abia auzite, glasuri stinse de mult
picură de pe tavane
țîșnesc ca liliecii
din întunecate cotloane.

Voci pline de cruzime, voci blînde, voci înfricoșate
glasuri de copii, de bătrîni, de înspăimîntate femei
te vrăjesc, te cheamă-n adîncuri,
în măruntaiele umede, în intestinalele ei.

O, uter de piatră absorbînd de-a valma
grupuri de vizitatori alungați de smogul orașelor
pungă întunecată de piatră
amestecînd graiuri, sexe, credințe
în beznele ce năpădesc asupra-ne
absorbîndu-ne ca un maelstrom.

O, adîncă, fără sfîrșit e peștera aceasta sîrbească
amintindu-ți de Peștera Muierii
în care tînr, cîndva, ai intrat.
Asta se petrecea mai demult, cu o fată
cu părul lung și negru
o fată al cărei nume azi l-ai uitat.

Ceva neștiut te atrage în peștera asta adîncă
poate surîsul, poate coapsele și sîinii ei de piatră
te momesc, te cheamă
în gaura imensă din stîncă.

Dragoni de piatră năvălesc asupra-ți
ori poate întunericul fără hotare din tine
ce fac să te pleci pe sub tavanele întunecate,
să intri pe vine.

Tăceri primordiale, ape freatice, legende foșnesc
Regele Lazăr a încremenit pe tronu-i de aur
sub privegherea oștenilor lui.

Enorma spadă a regelui sîrb
ațîmă de un tavan
gata să te izbească în moalele capului.

Înspăimîntați, orbiți de reflectoare
pășim ca pe valuri
- o turmă civilizată pe care
vocea calmă a ghidului, a Mirianeii, o mînă
prin labirintul de piatră și umbre.

Ieșim din nou la suprafață.
E ora cinci și un sfert după-amiază.

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Cîntarul de prăjituri (Hambarul lui Moll Flanders)

1. Hai s-o tulim în Australia!
Tu ia-ți cu tine gura, sîinii, talia
Și coapsele, oh, mai ales cu graba
Să nu le uiți, căci totu-ar fi degeaba
Cînd printre-aborigenii din spelunci,
Abia sosită, ți-or plăti în pungi
De aur și în piei de-ornitorinc
Picioarele linse de-un cîne Ding-
O!

2. Micșunea căzută-n lapte,
Vrei să ne-ntîlnim la noapte
Și să ne iubim frumos
Pe-o saltea pusă pe jos
Din lînă de merinos?
Să-ți iau coapsele-amîndouă
În palme ca pe un crin
Plin cu piper fierț în vin
Și la ele să mă-nchin:
Dă-ne nouă...
Dă-ne nouă...

3. Și-ai plecat. Unde mai ești,
Surioară?
Sufletu-n mine-i deodată
Camelie macerată
În racbiuri și-n calești
Și-ncepe încet să moară.
Poate că nici nu ai fost!
Bat mătănii și țin post
Mov,
Să-mi fac păcatul subțire
Ca mireasma-n amintire,
O!

O mie de mierle cîntă nebune.
Lumina dansează.
Pe stînci saltă neliști și capre.
În aerul înalt și pur
spiritele strămoșilor veghează.

Doar beznele cumplite din tine
ca riul străvechi din peștera Lazareva
fără-ncetare lucrează, lucrează, lucrează.

Zlot (Iugoslavia)
17 iunie 1995

Se făcea întuneric

Lui Moma Dimic

Se făcea întuneric în temple
în rugăciunea bătrînei ce îmbunează moartea-n
etruscă

ochii tăi mă priveau în apus
cu strălucirea lor stinsă de piatră
de verde moluscă

Și sîngele meu albastru se întuneca deodată
ca marea-n furtună, ca dalele curții în care
printre statui de ghips, flașnetarul cel orb cînta
și cînta și cînta
fără-ncetare

De rufe albe, rufe umede întinse pe sfoară
rufe amirosind a femeie, a înger, a scîncet de copii
mă izbeam de voi, ziduri de piatră
mă încurcam în plasele voastre, negre melancolii

Sub vîntul acesta șlefuind fără-ncetare
pietre și oase, oase și pietre
cineva îți rostește numele ca pe o veste funestă.
Se cutremură cîmpul cu flori, cu grîne și maci
tu duci în spinare o enormă, o umedă piatră
și taci și taci și taci.

Maria, Regina României, însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919). Vol. I. Traducere de Valentina Costache, Sanda Racoviceanu. Îngrijire de ediție, Introducere și Note de Vasile Arimia. Ed. Albatros, 1996.

AM CITIT și am comentat acum vreo cinci ani (adică atunci când au fost reeditate) memoriile reginei Maria. Ceea ce impresiona, mai întâi, în acea lungă automărturisire (trei corpolente volume) a fost prea marea așteptare a acestei domnițe pentru a ajunge regină a României. A fost o adăstare de 22 (douăzeci și doi) de ani pentru că, măritată cu principele Ferdinand în 1892, a devenit regină de abia la 28 septembrie 1914 (stil vechi). În tot acest timp a avut de îndurat severitatea unchiului (regele Carol I) care nu-i îngăduia nici o ieșire din litera protocolului, nici o abatere de la voința sa suverană, dictând și supraveghind totul, inclusiv educația copiilor, cenzurându-i și plecările în străinătate. Și în acest răstimp a născut cinci copii (ultimul, Mircea, a murit în 1916, la vârsta de trei ani) de a căror creștere, repet, nu avea voie să se ocupe cum socotea ea că e mai bine. Acest trai încorsetat de veghea tiranică a suveranului, îndurat peste două decenii, a dat, adesea, în clocot. Principesa Maria era o vitală și a găsit căi de scăpare spre mondenitate și trai mai libertin. A avut numeroase flirturi și amoruri, cel mai cunoscut fiind cel cu Barbu Știrbey, cu care - au precizat oameni informați - a și conceput unul din copiii ei, principesa Ileana. Și acest amor a fost îndelungat, convertit, finalmente, într-o durabilă prietenie nu numai cu regina ci și cu regele Ferdinand, cultivat mult, dar binisor nehotărât și chiar abulic. Ajunsă pe tronul României, regina Maria a contribuit enorm la păstrarea neutralității țării și, apoi, la alianța cu Antanta. Iar în perioada războiului, inclusiv în greii ani ai refugiului în Moldova, când totul ne era împotriva, regina Maria a fost un extraordinar factor de curaj, refuzând exilul în Rusia, îmbărbătind ostașii și alinându-le suferințele. Rolul ei în făurirea României Mari a fost extrem de important. A mai domnit mai puțin de un deceniu. Pentru că, în 1927, a murit regele Ferdinand, a fost declarat rege nepotul ei Mihai, instituindu-se o regență (din care n-a făcut parte, deși a dorit-o imens) iar din iunie 1930 s-a autoînsăunat pe tron fiul ei Carol al II-lea, care, detestând-o efectiv, a supus-o, în anii treizeci, unei umilințe sfidătoare, neascunsă, grobiană și inventivă, înveninându-i ultimii ani de viață. (A murit în 1938).

Pe lângă memorii (*Povestea vieții mele*), regina Maria și-a ținut un jurnal, început în 1916 și terminat în 1938. Primii doi ani din jurnal au intrat, selectiv, în al treilea volum al memoriilor. Restul de caiete (sînt, precizează editorul, în total, 102 caiete) încep, acum,

să fie publicate în românește, ele aflându-se, redactate în limba engleză, la Arhivele Statului din București. Primul volum, recent apărut la Editura Albatros, cuprinde însemnările perioadei decembrie 1918-decembrie 1919, adică materia a cinci caiete (XV-XIX). Deși a cochetat cu muzele, voindu-se scriitoare asemenea Carmen-Sylvei, însemnările reginei Maria nu vădesc calități expresive. Ele sînt mai ample decît telegraficele însemnări ale lui Titu Maiorescu, chiar mai cuprinzătoare decît cele ale lui Marghiloman sau chiar N. Iorga. Dar niciunde nu se profilează artistul, aici inexistent. Ele sînt însă plăcute la lectură, constituindu-se într-un document istoric. Ne lasă, pentru o clipă, să pătrundem în intimitatea afit a unei regine cit și a familiei regale, cu atît de absorbantele preocupări și responsabilități. Nu era deloc ușoară viața unei regine, pe atunci. Aglomerarea de protocol, griji cu instituțiile de caritate, mondenitate acaparantă și, pe deasupra, amestecul necesar în treburile politice ale țării. Realitatea este, s-o spun de pe acum, că regele Ferdinand n-a domnit, asemenea regelui Carol I, ca un suveran constituțional. El făcea guvernele, numind - prin rotație - prim-miniștrii care, apoi, făceau alegeri pe care, în zdrobitoare măsură, le câștigau invariabil prin trucaj electoral. Guvernele nu erau - nici atunci, nici înainte, nici mai târziu -, la noi, expresia voinței electoratului ci aceasta din urmă rezultatul voinței guvernului, și el, de fapt, expresia deciziei suveranului. De aceea suveranul era factorul politic esențial, de voința sa depinzînd echilibrul de putere în țară. Titu Maiorescu aprecia, într-o scrisoare, din iunie 1898, către un partizan politic: "Practic vorbind: noi suntem o monarhie despotică, mascată sub o constituție liberală. Regele numește astăzi pe miniștri, cum vrea, iar miniștrii fac majoritățile parlamentare, cum vor. Nici nu putea fi altfel într-o țară, care pînă la 1857-59 era smerită sub greco-turco-ruși" (vezi cartea mea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. II, 1987, p. 123). Așa se explică de ce era atît de ocupat regele cu viața politică. Și cum regele Ferdinand era mereu indecis, slab, regina Maria (împreună cu Barbu Știrbei) i se alăturau suveranului, consiliindu-l și influențându-i foarte mult adoptarea hotărîrilor. Situația, în comparație cu o Curte precum cea a Angliei, era, la noi, anormală din acest punct de vedere. Dar asta era situația de fapt și regina Maria i s-a adaptat firesc. Și, adaug, încrederea regelui, a reginei Maria, ca și a lui Barbu Știrbei se îndrepta spre Ionel Brătianu, șeful puterilor P.N.L. Aveau toți trei, mai puțin sau deloc încredere în noile formațiuni politice postbelice și erau hiperocupați pentru a găsi soluții guvernamentale viabile. Iar oamenii politici neliberali și antiliberali judecau cu asprime simpatia perechii regale pentru Ionel Brătianu, condamnînd-o, vehement. Au făcut-o, hotărît, Al. Averescu, C. Argetoianu, N. Iorga, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, întretinînd, în jurul deciziilor regale, o atmosferă încordată, mereu explozivă, care dădea mult de furcă perechii regale.

Patru sînt evenimentele mai importante trăite și descrise în acest an de însemnări ale reginei Maria. Mai întâi e momentul emoționant al reîntoarcerii familiei regale, în 18 noiembrie/1 decembrie 1918 în București. Fusese o clipă mult așteptată timp de doi ani, care, adesea, părea a nu mai veni. Și,

totuși, norocul a fost de partea României, și reîntoarcerea a devenit realitate: "Ne-am întors după doi ani lungi de exil. Ne-am întors - nu-mi vine să rostesc cuvîntul, dar trebuie totuși spus, pentru că, indiferent ce va urma, astăzi acesta este adevărul, ne-am întors triumfători!" Intrarea a fost, cu adevărat, triumfală. Soldați, români și aliați, aliniați pe ambele trotuare ale șoselei, mii, zeci de mii de bucureșteni aclamau, în delir, familia regală, călare, a trecut prin aceste coloane vii, oprindu-se, un moment, la statuia lui Mihai Viteazul din fața Universității, de acolo, la Mitropolie pentru o slujbă solemnă și, de aici, într-o mașină deschisă, cortegiul a pornit spre Cotroceni. Erau un triumf și un omagiu care i se cuveneau regelui și reginei. De abia după amiază s-au dus să viziteze Palatul Regal din Piața Victoriei. Ziua a fost încheiată cu un dineu, și el solemn. Istoria își reîntra în matca ei firească. Al doilea eveniment important e, în acest an de însemnări, vizita efectuată de regina Maria la Paris și Londra, în februarie-aprilie 1919 (stil vechi) pentru a recuceri simpatia corifeilor conferinței de pace de la Paris în favoarea țării noastre. N-a fost deloc o călătorie de plăcere ci una, și încă aglomerată, diplomatică. Regina se bucura de un prestigiu imens în cercurile suspuse ale foștilor aliați și cuvîntul ei ne putea aduce servicii diplomatice utile. De fapt, neînțelegerile la Conferința de pace par, azi, neimportante. Ni se reproșau încheierea armistițiului și tratativele de pace cu Puterile Centrale, nu ni se recunoștea dreptul - înscris în tratatul politic din august 1916 - asupra întregului Banat (dar asta se datora, în fapt, înțelegerii prealabile dintre Take Ionescu și Pasici) și ni se impunea un statut obligatoriu pentru minorități. Dacă Brătianu ar fi fost mai maleabil și se adapta, lucid, situației, totul s-ar fi desfășurat cum trebuie. Dar el nu recunoștea înțelegerea Take Ionescu-Pasici, cerea tot Banatul (inclusiv partea care apoi s-a numit Banatul sîrbesc), nu admitea statutul minorităților și cerea să fim considerați ca făcînd parte dintre țările care au cîștigat războiul. Regina Maria a fost chemată să netezească aceste asperități. S-a întîlnit cu Clémenceau, cu Lloyd George, cu președintele american Wilson, fiind, peste tot, primită cu respect și simpatie, Brătianu fiind încă, la Paris, șeful delegației române. Presa pariziană toată era plină de reportaje și interviuri despre și cu regina iar la Londra atmosfera a fost asemănătoare. Nu se poate spune că vizita reginei Maria n-a fost utilă. Dar mai marii Conferinței de pace continuau să-și mențină punctele de vedere, Brătianu a părăsit Conferința supărat, Vaida-Voevod, devenit premier, l-a înlocuit pe Brătianu și acesta a fost mai înțelegător și mai maleabil. Pînă la urmă, România Mare, înfăptuită în 1918, a fost recunoscută oficial de Conferință și, de fapt, asta era important. Un al treilea eveniment de seamă în acest an 1918-1919 l-a constituit vizita perechii regale (mai 1919) în Ardeal. Era cea dintîi vizită a familiei regale în Ardealul revenit în trupul țării și ea a fost emoționantă foarte. "Pe tot parcursul drumului, notează la Cîmpeni regina, am avut cele mai loiale și mai entuziaste primiri din partea țărănilor în fiecare sat, de multe ori femeile mi-au oferit cusături făcute în casele lor." Tulburătoare a fost primirea al Alba Iulia: "am intrat în vechea cetate prin aceeași poartă prin care, cu

multe secole în urmă, intrase călare Mihai Viteazul. Am fost frenetic aclamați... Poate, din toate primirile pe care le-am avut, aceasta a fost cea mai entuziastă, erau mii de oameni care aproape că-și pierduseră capul de bucurie". În sfîrșit, evenimentul, de un dramatism acut, e legat de căsătoria morganatică (apoi anulată de guvern) dintre prințul moștenitor Carol și Zizi Lambrino. Deși căsătoria a fost anulată, prințul continua aventura sa cu amanta, creînd o imposibilă situație în familia regală și în viața politică a țării. Robit amantei sale, prințul voia să abandoneze dreptul la succesiune, pentru a-și trăi zilele alături de femeia iubită. La 21 mai 1919, exasperată, regina nota: "Am avut un moment groaznic de disperare cumplită. Pentru prima dată, aproape că mi-am urît fiul, l-am disprețuit și mi-a fost amarnic de rușine de el". Dar calvarul continua, Zizi a născut un fiu, Carol voia să-l recunoască, regina și regele suferind mult. Se amestecau, firesc, în incident, și oameni politici, fiecare voind să acumuleze, de aici, capital politic. Scandalul a fost mare și a durat multă vreme pînă a fost închis. Interesează, desigur, în aceste pagini de jurnal, opiniile despre oamenii politici. Acum, simpatia se îndreaptă spre Ionel Brătianu și apropiatii săi liberali. Averescu trezea spaime, Maniu era încă neștiut, Vaida părea agreabil. Surprinde opinia despre N. Iorga, care i-a adus reginei mari servicii, o adora efectiv. Dar cum ajunsese președinte al Camerei Deputaților sub guvernul Federației Unite și avea alte păreri despre incidentul Carol-Zizi Lambrino regina îl consideră "acel bătrîn profesor, vanitos, impulsiv și puțin smintit".

Ediția e îngrijită de dl. Vasile Arimia și traducerea din engleză li se datorează doamnelor Valentina Costache și Sanda Racoviceanu. Pe lângă o prefață, cam ternă, dl. V. Arimia a întocmit și note. Unele sînt, desigur, utile. Dar domină notele de informare enciclopedică, trecînd senin peste detaliul semnificativ. Nota despre Barbu Știrbei nu suflă o vorbă despre relația sa sentimentală cu regina Maria, care s-a păstrat devenind o prietenie amoroasă. Știrbei devenind indispensabil, chiar încetase a fi mareșalul Palatului, pentru toate treburile publice. Regina mărturisește asta adeseori și e ciudat că editorul nu a găsit necesar să clarifice lucrurile. Și în cazul celebrului colonel canadian Boyle, nota d-lui Arimia e albă și nesemnificativă, deși era notoriu faptul, atunci, că spătosul și cam verosul canadian a fost amantul reginei, la Iași și, apoi, la București. Argetoianu, în memoriile sale, descrie o scenă cu Boyle, pe vremea cînd el era ministru de Finanțe în guvernul Averescu (martie-iunie 1920), cînd regina "se rupsesse vîdit din brațele amorului și bacantă îmbătată de fericire a înaintat spre mine îmbătată". Și, în altă parte: "Regina a rămas însă cu aripile frînte, căci marele amor al vieții sale n-a fost Știrbei, ci Boyle". Nota despre generalul Dumitru Iliescu nu spune nimic despre marea sa incapacitate militară care a adus țării dezastrul de la Turtucaia. Nota despre generalul Radu R. Rosetti uită să menționeze că a fost și ministru în guvernul Ion Antonescu de după rebeliune. Și tot așa înainte, cuminți note de dicționar enciclopedic, cam fără tangență cu textul pe care ar trebui să-l comenteze și să-l clarifice, lămurind, învățat, lectura celui neprevenit.

Jurnalul reginei Maria

Marcel Iancu - portrete de scriitori

Ion Vinea

Octavian Goga

Mateiu Caragiale

Tudor Arghezi

Nichifor Crainic

DIN întreaga operă a lui Marcel Iancu, producțiile care l-au impus conștiinței cultural-artistice românești și i-au asigurat totodată cea mai largă popularitate au fost portretele de scriitori, mai ales cele apărute în *Antologia poezilor de azi*, alcătuită de Pillat și Perpessicius, la care se adaugă numeroase altele publicate în diverse reviste, în frunte cu *Contimporanul*. Adeziunea pe care și-au cucerit-o aceste portrete de o factură pronunțat modernă, într-o societate în general ostilă avangărzii și oricăror forme îndrăznețe de exprimare, faptul că ele nu au întâmpinat mai niciodată dezastru și proteste (unul din rarii nemulțumiți ai "genului Iancu" a fost G. Topârceanu), ci, dimpotrivă, s-au dovedit încă de la început foarte solicitate, ceea ce și explică numărul lor mare, constituie un fenomen demn de atenție. El pune în lumină raportul dintre inovația plastică și gradul de receptivitate propriu unei societăți intelectuale în bună parte tradiționalistă și conservatoare, ba adesea de un naționalism împins la extrem.

Cred potrivit să precizez din capul locului că Marcel Iancu portretistul grafic, autorul unui șir bogat de desene în tuș sau creion (nu mă ocup aici de xilografură), are în această tehnică mai multe maniere. Ele variază în funcție de momentul de inspirație și gradul de "a fi în formă", intervenind uneori stări umorale, capricii ale jetului liniar rapid, condiții neprielnice de acces la model sau presiuni temporale impuse de exigențele gazetăriei. Nu este însă vorba de faze evolutive, de câștiguri progresive, ci de simple alterități și alternanțe stilistice, proprii oricărui artist care nu se cantonează într-o formulă, ci se abate când și când de la modalitatea obișnuită, recurgând la diferite soluții. Eu am ales ipostaza de desenator a lui Marcel Iancu, cea mai contributivă sub raportul valorii artistic-plastice, cea care l-a introdus cu atâta pregnanță în conștiința românească, încât după mai bine de o jumătate de veac de când și-a părăsit meleagurile natale, fiindu-i netrebnic amenințată viața, constatăm că el încă mai e actual. Portrete precum ale lui Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Mateiu Caragiale, N. D. Cocea, Nichifor Crainic, Benjamin Fundoianu, Octavian Goga, Ion Minulescu, E. Lovinescu, Camil Petrescu, Ion Pillat, Mihail Sadoveanu, Ion Vinea stau mătură ca exemple-prototip pentru viziunea stilistică avută în vedere. Că nu avem de-a face cu rezultatele unei faze finale de cristalizare, ci cu o modalitate ale cărei ustensile expresive s-au făurit în principal încă din perioada anilor de tinerețe petrecuți în Elveția, ne-o dovedește portretul lui Hans Richter, datat 1919, dar publicat în *Contimporanul* abia în 1925.

INDISCUTABIL, factorul determinant și imediat care a stat la baza amintitului succes l-a constituit reacția psihologică a modelelor portretizate și a cercurilor de amici ale acestora. Nu numai că primii s-au recunoscut, dar s-au și complăcut în ipostazele tipice și caracteriale surprinse de ochiul pătrunzător al lui Marcel Iancu. Să se fi redus această concordanță la simplul aspect al atributelor de asemănare? N-aș crede, pentru că au mai fost graficieni români care au cultivat portretul cu aceeași fidelitate față de model, fără a fi trezit totuși un ecou la fel de puternic, cu toate că și ei au manifestat interes lumii scriitorilor și oameneilor de artă. O singură excepție: Iser. Iser a creat un precedent stilistic notoriu, de care însăși formația artistică a lui Marcel Iancu nu e străină. De altfel acesta l-a invocat în repetate rânduri ca mentor formativ. Într-adevăr, din punctul de vedere pe care încerc să-l ilustrez aici, Iser a însemnat pentru epoca primantebelică ceea ce Iancu a însemnat în perioada dintre cele două războaie. Între cei doi diferența e afirmată prin alteritatea pozițiilor de modernitate, poziția lui Iancu, cu 15 ani mai tânăr, fiind marcată de modificarea survenită în preocupările artistic-revoluționare ale începutului de veac XX. Ca grafician, Iser e mai aproape de viziunea stilistică promovată în paginile revistei satirice müncheneze *Simplicissimus*, de unde se inspiră multe din caricaturile sale publicate odinioară în *Adevărul*. Mai târziu, dar tot înainte de primul război, desenele sale "sarjă" profită parțial de aportul Expresionismului, fără a fi propriu-zis expresioniste. Suntem încă în primul deceniu al secolului. În vreme ce Iancu, la mijlocul celui de-al doilea deceniu, e unul din co-inițiatorii mișcării Dada, gravitând totodată în orbita tendințelor abstracționiste și constructiviste ale unor Kandinsky, Delaunay și Arp. La Iser ca și la Iancu, în centrul manifestărilor se situează imperativele procesului de abstractizare, de operare a sintezei, caracteristic întotdeauna oricărei arte cu exigențe înalte. Numai că fiecare epocă are un mod propriu de a proceda la abstractizare, de a-i concepe rolul potențator în aria expresivității plastice, mai cu seamă a liniei. Iser oprește abstragerea în punctul unde aceasta riscă să depășească limitele figurării. La el abstracția nu trece, formal vorbind - chiar și acolo unde frizează geometricul - dincolo de obiect. La Marcel Iancu abstracția devine într-un fel ea însăși obiect, obiect plastic, iar acolo unde intervine geometria, aceasta se deplasează, ca forță activă, nu în direcția figurării obiectuale, ci în direcția expresivității pure.

Desigur, principalul atribut al portretisticii lui Iancu rămâne acuitatea sa de observare, capacitatea de a sesiza și capta esențialul unei mimici, al unor trăsături, concretizată spontan prin ceea ce ar putea să pară o linie de contur. De

fapt, ea este mai mult un traseu constructiv decât o delimitare strictă și neîntreruptă, un prilej de însinuări geometrice ordonatoare, care supun figurația unei modulări condiționate de repartitia accentelor, ce denunță de fiecare dată proeminențele fizice și morale. În interiorul și exteriorul acestui contur inițial, vin să se așeze, într-o localizare sever și adecvat cântărită, deși foarte promptă, "ornamentele" plastice furnizate de ductul uneori unduios și fluid, dar cel mai adesea nervos sau crispat al liniei, de jocul hașurilor, de contracțiile forme. Spun "contracții", pentru că toate imaginile converg spre și rezultă dintr-o sinteză, dintr-o reducere a factorului primordial-expresiv, geometria având și ea, în fond, pe lângă amintita funcție ordonatoare, una reductivă. Dar umplut cu semne grafice, acest spațiu figurativ încetează să hrănească "anecdota" portretistică, lăsând trecerea liberă specificității limbajului plastic.

IN PORTRETISTICA grafică a lui Iancu, spre deosebire de *Constructiile* sale, abstracția e moderată. Spiritul experimentului modern nu e împins spre extremele sale, cum se întâmplă de pildă în portretul, altcum admirabil, al lui Tudor Arghezi, de M. H. Maxy, publicat în *Integral*, portret care a stârnit nedumerirea ironică a poetului. Iancu supune abstracția exigențelor asemănării fizice și caracteriale, dar în procesul pe care îl operează abstracția depășește aceste exigențe, fără să le contrazică. Se desfășoară un fel de proces paralel - dar unitar împletit - între imperativele portretizării, recte "asemănării", și imperativele de punere în valoare a semnului plastic. Voi da un exemplu care mi se pare cel mai concludent: hașurarea. Ca modalitate a exprimării reliefului și volumului, în sfera desenului hașurarea e un procedeu clasic promovat de doctrina academică. El semnifică modelările umbră-lumină, dă corp imaginii, respectiv obiectului, delimitându-i planurile. Dar ce este, descriptiv vorbind, hașura? E un conglomerat de linii intersectate, de obicei paralele, o țesătură, un păienjenis, o pată de întunecime. Privită de aproape, fiecare linie a ei, fiecare unghi de ascendență sau descendență, fiecare întrepătrundere, fiecare frântură, fiecare ascuțit contribuie la forța de expresie a acestei pete, dincolo de rolul ei modelator.

Or, ce face Marcel Iancu în portretele sale? El folosește linia și hașura nu atât ca instrumente de configurare, cât ca expresii vii, active, ale semnului plastic. Asemănarea cu modelul face ca virtuțile intrinseci, vreau să spun pure, ale semnului plastic să nu-și trădeze autonomia, integrate deplin procesului de reprezentare. Dar în timp ce aceste virtuți (proprietățile specifice) rămân discrete, efectul lor asupra percepției noastre senzoriale și spirituale este ostentativ, constituind, fără a ne da

imediat seama, un dispozitiv de parcele de șoc. Or, șocul nu are - cel puțin în aparență - alt rol aici, decât de a îndrepta atenția asupra modelului, asupra trăsăturilor lui portretistice, motiv pentru care procedeul e acceptat cu o satisfacție care, conștient sau nu, e resimțită chiar și de conformiștii tradiției ca un dublu artificiu de îmbucurătoare surpriză: o dată sub raportul "asemănării" și a doua oară - dar de fapt simultan - sub raportul eficienței inovatoare, creative, într-un cuvânt *originalității*.

PORTRETIZÂND, "facând să semene", Iancu se supune în operele considerate aici unui anumit realism. Dar realismul în artă e cu adevărat creativ numai în măsura în care se contrazice, îndepărtându-se de sine însuși, fără a se anula, ci doar transfigura. De aceea suprapunerea dintre asemănare și realism cunoaște la Iancu o biruință asupra acelor elemente care se vor libere de model, fiind totuși obligate de artist să-l servească. E o manieră ingenioasă de a captiva pe spectator, trezindu-i un impuls simpatetic, pentru că a ști să speculezi potențele semnului plastic echivalează cu ritualul unei magii. Marcel Iancu însă preferă nu să încante, ci să uimească. Uimirea busculează, activează ritmul interior, e fratele întrucâtva mai blând al șocului. Preferința arătată îmbracă haine stilistice și adoptă procedee corespunzătoare. Liniile sunt frânge, hașurile pline de ascuțisuri, pata rezultată e îndeobște coluroasă. E ceea ce face ca în portrete imaginile, sentimentale, să fie totuși pline de sentiment, un sentiment îndreptat împotriva idealizării lirice. Toate acestea, nefiind împinse prea departe, au întrunit adeziunea publicului larg intelectual, recrutat din lumea creației. Portretistica grafică a lui Marcel Iancu a marcat la noi, în deceniile al treilea și al patrulea, momente de deschidere ale orizontului artistic și de extensie înnoitoare a vechii receptivități. Din acest punct de vedere rolul "propagandistic" al portretelor amintite în favoarea artei românești moderne a fost - asemenea altor factori activi - unul de prim plan. Ele luminează totodată dintr-un unghi foarte instructiv problematica relației dintre tradiție și inovație, demonstrând că inovația poate prea bine opera înăuntrul tradiției și că avangarda anilor '20 și '30 s-a putut afirma profitând în parte de aportul ei. Vedem azi că departe de a fi însemnat un dizolvant al culturii naționale românești, avangarda a contribuit la îmbogățirea ei diversificatoare, iar portretistica grafică a lui Marcel Iancu oferă în acest sens unul din cele mai convingătoare argumente, cu atât mai mult cu cât situează România epocii în complexul tendințelor de înnoire a artei plastice universale.

Radu Bogdan

Istoria unei cărți. "Revoluția rusă" de Leon Donici

REDITAREA recentă a *Revoluției ruse* de Leon Donici (a patra în ordine cronologică) este, poate, la fel de însemnată ca și prima ei apariție în volum, în 1923, la Ed. "Cultura națională". Captivând încă prin informație și demers stilistic, cartea actualizează imaginea unui scriitor lăsat în uitare pe nedrept, din motive conjuncturale.

În 1923, doar la câțiva ani de la acel tumultuos 1917, memorabil prin răsturnările spectaculoase petrecute într-un teritoriu imens, dar și vecin, cititorul român beneficia de relatările unui martor și participant în evenimente. Autorul lor, un basarabean cu dublă obârșie (român după mamă, rus după tată), se întorsese de curând în România de la Petrograd, hărțuit de bolșevicii împotriva cărora se manifestase oficial. Renunțase - lucru remarcat de critica noastră - la o poziție privilegiată în elita literelor petersburgheze (unde se remarcase sub numele după tată, Leonid Dobronravov, în cercul lui Dmitri Merejkovski, fusese prieten cu scriitorii și artiștii de seamă ai vremii - Leonid Andreev, A. Remizov, E. Zamiatin, Feodor Șaliapin etc.) și se dăruia acum, luând-o de la început, literaturii și aspirațiilor noii patrii redescoperite. Talentul și feroarea dăruirii de sine sunt observate și mărturisite de Lucian Blaga încă din 1922 (într-un articol din *Patria*), în urma lecturii doar a câtorva texte literare publicate în revistele vremii. După ce evocă liric afirmarea lui Donici în literatura "sfinte și ucigașei Rusii, unde atâtea frământări înfloresc în crivă", Blaga subliniază unicitatea acestui destin în literatura noastră. "Când Basarabia s-a alipit la pământul din care a fost ruptă, Leon Donici, cu înconștiență înrudită spre miazăzi, s-a întors în sângele său moldovenesc. A făcut de atunci eforturi gigantice de a-și turna sufletul deplin [...] în tiparul unei limbi de care abia vag își aducea aminte."

Ungerea timpurie ca scriitor român a lui Donici de către Blaga va fi confirmată și de alți critici de seamă după apariția *Revoluției ruse* din 1923. De fapt, o primă formă a textului apăruse în foileton încă din 1920, în *Sfatul Tării* din Chișinău, cu titlul *Împărăția căzută. Schițe și portrete*. Lucrarea se născuse - după afirmația lui Iurie Colesnic - din ciclul de satire politice *Scrum și funingine*, publicate la Petrograd în 1917. Toate aceste reluări și insistențe ale textului despre cele petrecute în Rusia anului 1917 ne dezvăluie un Donici parcă urmărit încă de Eriniile aberante ale revoluției, obsedat de "un vis înspăimântător și urât" - după cum singur mărturisește. Este și motivul pentru care Donici își declină orice obiectivitate în cele relatate, căci "nu pot descrie azi domnia bolșevicilor cu răceala necesară unei descrieri adevărate".

Tragismul evenimentelor din Rusia, definite concis în final drept "crimă în fața spiritului, crimă în fața civilizației, crimă în fața culturii, crimă în fața omenirii" este redat pe parcursul cărții prin filtrul unor tonalități când groțeste-comice, când grave. Într-o desfășurare alertă de flash-back-uri, care amintesc de maniera romanelor rusești din anii '20, în fața cititorului se derulează scene de stradă, istorii picante, fapte sângeroase, detalii anecdotice, dialoguri importante sau amuzante, chipuri conturate expresiv ale personalităților implicate în revoluție. Deși imaginile par disperate și așezate în chei stilistice diferite, ele se assemblează într-o textură ordonată, care prezintă evenimentele unul după altul, în ordine cronologică: desființarea monarhiei și instaurarea republicii din martie (guvernarea Kerenski), modalitățile perfide de infiltrare ale bolșevicilor conduși de Lenin și Troțki în mentalitatea maselor vlăguite de război, preluarea puterii de către bolșevici în octombrie și, în fine, începutul "teroarei roșii". În fond, înseși subtilitățile: *Schițe și portrete* la prima versiune, *Amintiri, schițe și impresii* la cea de a doua versiune, sugerează lipsa oricărei intenții din partea autorului de a fi scris un text academic de analiză istorică sau politică a evenimentelor relatate. Chipurile și întâmplările conturate prin câteva linii definitorii, o anume dinamică a scrisului, lipsit de podoabă stilistică și digresiuni, conferă plasticitate textului, cuvântul devenind imagine; iar cititorul, furat fără voie de sunet, culoare și ritm, devine spectator. Totul denotă far scriitoricesc și experiență în materie, în pofida stângăciilor de exprimare, a calchierilor vădite după sintagmele limbii ruse.

ERA perioada în care scriind în românește și pentru români, Donici făcea "eforturi gigantice" - citându-l din nou pe Blaga - să învețe corect limba română. O simplă lectură în paralel a celor două texte - *Împărăția căzută* și *Revoluția rusă* - face vizi-

bilă munca lui Donici de limpezire și stilizare a formulării în românește, strădanie în care scriitorul se pare că a fost ajutat și de prieteni, conform mărturiilor contemporanilor. Astfel fraza din *Împărăția căzută*: "Dragostele sunt diferite și noi știm amorezări neinterpretate" devine în *Revoluția rusă*: "Dar este dragoste și dragoste, și dragostea este întotdeauna trecătoare". Sau un alt exemplu: "Astfel tragedia războiului amestecă cu farsele într-un tot sângeros, născând emoții de groază și de dispreț în același timp". Prelucrat, textul capătă o altă înfățișare: "Astfel tragedia se amesteca cu farsele, într-o de-a valma sângeroasă, născând și groaza și disprețul în același timp". În forma finală, Donici operează schimbări în titluri și subtitluri, renunțând la câteva scurte pasaje, dintre care unul sugerează destul de expresiv starea de exaltare a oamenilor în timpul oricărei răsturnări sociale: "De la începutul revoluției, trei sau patru zile, noi cu toții trăiam anormal, fără somn, fără mâncare la timp, fără odihnă. [...] E adevărat însă că două trei zile a fost frumos, a fost bucurie sinceră și curată, trei zile în intervalul cărora se simțea reînvierea vieții". De asemenea, Donici renunță la două capitole, *Vladimir Bușev* (portretul unui revoluționar autentic care s-ar fi sinucis, neputând suporta deziluzia revoluției) și *Teodor Șaliapin* (despre care însă va scrie în articole separate).

Anii dintre cele două versiuni (1920-1923), ca și imaginea finală a textului, eliberat în mare de exprimările greoaie, infirmă povestea lui D. Ciurezu (din *Țara noastră*, 1933, nr. 354, 9 iul.) despre nașterea acestei cărți scrisă - după spusele lui - "într-o săptămână și ceva", la rugămintea unui cunoscut. Dar rămâne valabilă observația că volumul lui Leon Donici conținea "în afara de partea documentară cu suflet de român, o rezistență spirituală care echivala cu sentințele de pe Nistru. Toată revoluția trecuse prin laboratorul unei gândiri, printr-o analiză critică ce respira românește".

Dacă *Împărăția căzută*, publicată în foileton, trecuse neobservată, apariția lucrării în volum în 1923, ca primă și unică mărturie la noi despre culisele întunecate ale răsturnărilor din țara învecinată, va declanșa o suită de reacții în critica românească, în majoritate favorabile lui Donici. Până și Ibrăileanu (*Viața românească*, 1923, nr. 2, feb.), care îi reproșează autorului idealismul și imaturitatea politică, îi recunoaște talentul. Al. A. Hodoș (*Țara noastră*, 1923, nr. 9) îl descoperă pe Leon Donici ca "intellectual care protestează împotriva oricărei intoleranțe, dar mai cu seamă împotriva aceleia a ignoranței brutale". Pamfil Șeicaru (*Gândirea*, 1923, nr. 14, 20 feb.) vedea în scrisul lui Donici "luciditate și înfrigurare", iar cartea îi părea a fi "o cutie a Pandorei din care au zburat toate blestemele ce-au bântuit Rusia. [...] Tragedia revoluției se precizează în umbre de vis rău, furtună dezlănțuită care a măturat mai întâi pe cei ce deschisese răsturnările".

Cea de a doua ediție din 1928 (nu prima, cum afirmă Ovid Crohmălniceanu în postfața volumului recent publicat) este postumă. Cu doi ani în urmă, Leon Donici murise sărac într-un spital din Paris. Dorința lui de a fi înmormântat în pământ românesc i-a fost îndeplinită și "D. Goga - povestește Camil Petrescu (*Cetate literară*, 1926, nr. 9-10, iul.) - a dispus să se trimită imediat suma necesară înmormântării, iar Nichifor Crainic a telegrafiat și el ca trupul celui care de atâtea ori flămând apăsese cald românismul, să fie fără socoteli trimis numaidecât în țară. Ministrul de interne a avut dreptate când în urma acestor măsuri a exclamat melancolic că moartea lui Leon Donici costă statul de zeci de ori mai mult decât viața lui. Cu puțină inteligență, predecesorii actualilor conducători le puteau evita pe amândouă: și moartea și cheltuiala".

CAMIL Petrescu se referea, probabil, în principal la ciclul de cinci articole *România atacată. Scrisori pariziene*, trimise de la Paris revistei lui O. Goga, *Țara noastră*, din Cluj, în nov.-dec. 1925, cu câteva luni înainte de a muri. Scrisorile erau într-adevăr dovada "apărării calde a românismului", căci Donici nu numai că denunța cu lux de documente acțiunile conjugate ale monarhiștilor ruși din emigratie cu cele ale bolșevicilor din soviete, sprijinite și de socialiștii apuseni (indeosebi francezi) de a dezintegra din nou România, dar se și implica personal în disputele de idei de acolo. De exemplu, profund intrigat de scrisoarea deschisă a lui Panait Istrati din *Paris-Soir. În România însângărată*, în care acesta prezenta Occidentului o Românie înveninată de antisemitism și înțesată de temnițe, Donici scrie concomitent în *Figaro*,

L'Eclair și *Journal des Débats* o ripostă severă la adresa compatriotului său, reprodusă și în *Scrisorile pariziene*. Tot la Paris, Leon Donici înființase cu vechiul său prieten Gr. Alexinski o revistă în limba rusă, *Pământ natal*, în care publică materiale despre România și câteva traduceri din literatura română, organizase un grup al românilor basarabeni, fără a pierde legătura cu România - mărturie fiind scrisorile, reportajele, cronicile pe varii teme, trimise în țară.

Reeditarea *Revoluției ruse* în 1928 are deci și valoarea unui gest omagial în amintirea unui scriitor deosebit, ce nu fusese prețuit cum s-ar fi convenit în timpul vieții lui și este însoțită de apariția în anii imediat următori a unor traduceri din textele acestuia scrise în limba rusă: *Noul Seminar* în 1929 și ciclul de povestiri *Floare amară* în 1930, amândouă cărțile în traducerea lui G. M. Ivanov. Rămân însă nepublicate scrierile beletristice și publicistice din presa românească, fapt ce-l determină pe M. Marent (*Viața Basarabiei*, 1938, nr. 12, dec.) să se întrebe: "Se va găsi oare în timpurile de azi, grele, un editor curajos, ca să publice romanele, nuvelele și însemnările lui Donici, risipite prin atâtea ziare și reviste?"

Deceniile de comunism din Rusia și de la noi au închis total porțile unui asemenea proiect, întrucât era imposibil să vorbești de Leon Donici fără a aminti singura lui carte scrisă în limba română, *Revoluția rusă* - sever rechizitoriu al revoluției din 1917 și al comunismului incipient.

Și totuși, în subterană, numele lui a rezistat. Și este meritul și dreptul Basarabiei, pe care Donici o iubise atât, de a fi primul loc unde, în 1992 la Chișinău, la scurtă vreme după căderea comunismului, s-a reeditat *Revoluția rusă*, alături de cartea lui Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei*. Volumul este alcătuit și prefăcut de Iurie Colesnic.

SE PARE că 1996 - când se împlinesc 70 de ani de la moartea lui Leon Donici - reprezintă începutul unei restituiri literare de preț și în România. Editura Fundația Culturală Română publică *Revoluția rusă* într-o frumoasă ediție, îngrijită de Rodica Pandele și postfațată de Ov. S. Crohmălniceanu, urmată de un foarte util *Indice analitic de nume* pentru înțelegerea textului. Ecurile ei imediate în presa noastră vădesc și valoarea încă actuală a cărții, dar și calitatea deosebită a unui scriitor autentic. Concizia postfeței simplifică însă mult personalitatea complexă a lui Leon Donici, iar informația eronată că *Revoluția rusă* ar fi apărut prima dată în 1928, postmortem, modifică substanțial rolul avut de acest text în lumea literelor românești, ca și importanța lui pentru destinul scriitorului în climatul nostru literar. *Revoluția rusă* ar trebui relaționată cu *Scrisorile pariziene*, cele mai puternice texte de factură politică, ce încadrează cariera de scriitor român al lui Leon Donici, ca două jaloane ale verticalității

etice. Primul text avertizează dezvăluind dedesubturile murdare ale instaurării comunismului în țara învecinată, al doilea oferă dovezi indubitabile ale urzelilor perfide țesute în principal de bolșevici împotriva României și a Basarabiei. Activitatea febrilă de la Paris a lui Donici demonstrează că acesta nu plecase acolo "purta în suflet nostalgia vieții culturale din marele imperiu moscovit [...] ca să trăiască în mijlocul emigrației ruse" - cum se afirmă în postfață - ci pentru a acționa mai eficient în favoarea României. Leon Donici își trăiește ultimii ani ca un român autentic (fapt confirmat de mai toți comentatorii lui), indiferent dacă scrierile sale beletristice poartă amprenta literaturii ruse.

Este vorba, în fond, de un caz mai rar întâlnit. Plătind obolul convenit fiecăreia dintre obârșile sale, personalitatea lui Leon Donici nu suferă scindări dureroase, ci se întregeste. Simplificând lucrurile, se poate spune că pe dominantă estetică Donici și-a urmat rădăcinile pateme (filonul de sensibilitate rusească este observat de mai toți criticii vremii - Adrian Maniu, Perpessicius, E. Lovinescu, Al. A. Philippide etc.), pe dominantă etică a urmat ca totală dăruire de sine rădăcinile materne. Iar în numele eticului, când a fost nevoie, s-a ridicat împotriva sângelui rusesc din el. S-a luptat împotriva mentalității politice ruse (indiferent de regim, țarist sau comunist), dar n-a negat niciodată valoarea culturii rusești, distincție care nici astăzi nu funcționează decât arareori. Deci un motiv în plus care pledează pentru investigarea și publicarea integrală a scrierilor sale.

Ana-Maria Brezuleanu

INSTITUTUL EUROPEAN

În colecția Eseiuri de ieri și de azi

Charles Baudelaire PARADISURI ARTIFICIALE

Paradisurile artificiale (volum apărut în 1860, adică la trei ani de la publicarea volumului *Florile răului*) provoacă stări contradictorii. Acestea sînt declanșate de opoziția între descrierea „clinică” a efectelor dăunătoare ale hașishului - de pildă - și apologia onirică (a vinului și a opiuului). Opoziția se face între un conținut ce pare că dorește să semene a știință și folosirea poetică a acestui conținut.

Din cuprins: • Despre vin și despre hașish (ca mijloace comparate de multiplicare a individualității) • Paradisuri artificiale (Opium și hașishul)

184 pag., 4 000 lei

În aceeași colecție, în pregătire:

Henri Bergson: **Introducere în metafizică**
Thomas Carlyle: **Cultul Eroilor**

Comenzi și informații la sediul Editurii, în Iași:
Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel. 032-127311 • Tel.-fax: 032-230197

Exorcism în șoaptă

“Cînd stai în casă - notam în ziua de 1 ianuarie 1970 - ai, în mod paradoxal, mai multe lucruri de scris într-un caiet intim decît atunci cînd umbli, te zbați, acționezi. Oamenii de felul meu își trag firul principal al existenței, cel ce merită poate a fi consemnat, mai mult din cap decît din restul ființei. Nici nu e un lucru de mirare, dacă stai să iei seama la toate: povestea vieții mele și a multora nu e decît un șir al stărilor de spirit, iar nu o sumă de acțiuni. Pînă cînd și *faptele* nu sunt decît pretexte pentru gălăgia lăuntrică.”

În România, singurul an de-a lungul căruia am avut răbdarea să țin un *jurnal de zi* de proporții onorabile (un caiet de vreo 70-80 de pagini) e cel al vîrstei de 30 de ani, în 1969. Am avut ocazia de a da în lectură - în “Contemporanul - Ideea europeană” din 1995 - o însemnată parte a acelor pagini. Sub titlul global “Anul copilului”, ele sunt reluate și în volumul de proze *Înainte de plecare* (Editura Fundației Culturale Române, 1996).

Fragmentare și mai dezordonate cronologic, foile ce urmează adună însemnări din 1969 (nedevelopate în “Anul copilului”), la care sunt adăugate alte cîteva frînturi din anii imediat următori... Privind înapoi, îmi pare evident că, prin 1970 și '71, aceste “șușoteli pentru mine însumi” nu mă mai rețineau decît în treacăt, nedepășind cele cîteva file pe an. Totul seamănă cu o însăilare în scopuri strict mnemotehnice, a unor date, nume, fapte - înșirate deja la perfectul compus.

***

Cu cîtă fervoare (vecină cu *panica*) m-am aruncat în “confesiunea de caiet” după plecarea mea din Țară, la sfîrșitul lui octombrie 1973! În cele opt sau nouă săptămîni inițiale, petrecute în

Italia (la Perugia, la Roma, la Florența, la Trieste), în condițiile unei tensiuni lesne de înțeles - înainte de *desprinderea de țarm* devenită inevitabilă -, am înnegrit pagini după pagini.

Mi-am continuat însemnările, și le-am intensificat, după instalarea mea la Paris, în ianuarie 1974. La sfîrșitul întîiului an de exil, am trecut la redactarea în limba franceză. Primelor două groase caiete de monolog manuscris le-au urmat altele: chinuite la început, sîngace o vreme, mlădiindu-se treptat în noua limbă.

Treisprezece ani mai tîrziu, în 1987, viața mea (excesiv de bogată în schimbări pentru un ins cu tendințe casnice, anevoie de urnit...) a cunoscut încă o ruptură - chiar dacă, geografic, rămîneam în Paris. Vreme de o lună, pregătindu-mi plecarea într-o altă locuință, am recitat caietele-jurnale cîte se adunaseră: peste două mii de pagini!

Le-am rupt pe măsură ce le retrăiam răsfoindu-le : reflecții de o oarecare demnitate a scriiturii, dar și simple “văicăreli” ori aproximații de tot soiul se sfîșiau și umpleau cu vacarmul lor sufocat un solid sac de plastic, recuperat de o benă a salubrității publice.

Nu m-am gîndit să “salvez” ceva din acele 2000 de pagini: la ce bun? Ele mă ajutaseră să mă reclădesc din ezitări, frici, confuzii, culpabilități, revelații, erori și speranțe *exprimate în scris*, ca într-un lung exorcism în șoaptă. Acele caiete existaseră, fuseseră văzute și răsfoite și de altcineva, de-a lungul anilor... Rupînd acele foi, mă eliberam fără ostilitate de lumea răsfrîntă în cioburile lor de hîrtie. Mulțumită lor, găsiseam un sprijin în neîntrerupta confesiune de sine și pentru sine.

***

În prefața sa la volumul *Înainte de plecare*, Mihai Zamfir vorbește despre 1969 ca despre:

“un an de relativă libertate, cînd se părea că răul absolut trecuse, iar

Ilie Constantin

epocile glaciare nu mai erau posibile.”

După opinia sa, această carte se înscrie, în epocă, printre:

“acele opere bazate pe litotă, mai elocvente prin ceea ce nu spun decît prin ceea ce declară.”

De vreme ce ajutorul nu-și îngăduie să modifice (cu excepția eliminărilor) cele scrise *atunci*, în numele unei elementare onestități intelectuale, cititorul va completa poate multe din cele ce au rămas nespuse. Fără să insiste, Mihai Zamfir constată că:

“Ilie Constantin (...) s-a aflat încă de la început de partea bună a bariadei.”

Fie-mi îngăduit să evoc un scurt moment de ceea ce s-ar putea numi: “virtute aproape întîmplătoare, prin zăpăceală și pe furiș”... Scena se petrece în eternul restaurant al Casei Scriitorilor, pe 7 sau 8 ianuarie 1970:

“Sosesc la Casă destul de tîrziu, în compania lui Dan Deșliu. Abia intrat, mă aud strigat de la una din mese. Mă întorc și-i văd pe Eugen Jebeleanu, Adrian Păunescu și... ministrul de Externe, Corneliu Mănescu (soția sa mi-a fost, cred, colegă de an la Filologie). Jebeleanu mă strigase, și acum era pe cale să mă prezinte:

- Iată-l pe poetul Ilie Constantin, cel care NU vrea să plece în Italia!

- Ei, nu vrea el..., comentează cu un hohot scurt Păunescu.

Curioasă clipă, parcă încetinită: ministrul și ceilalți începeau să facă gestul de a-mi întinde mîna. Dar eu m-am zăpăcit și, cu o vorbă de politete, m-am retras brusc. Să mai fi rămas?”

Iată, am reluat acest episod așa cum îl redactasem în 1970. Traducînd scena, ce se întîmplă? Un scriitor de 31 de ani se pomenește în fața unei posibile promovări sociale, de care ar avea mare nevoie. Dincolo de această eventuală șansă, instinctul său îi semnalează însă vreun necesar “pact cu diavolul” pe care, de data asta, va fi somat să-l semneze. Și atunci, ispititul se retrage cu sîngăcie, *brusc*. Rămasă puțin în aer, ultima frază: “Să mai fi rămas?” sugerează multe - chiar și un vremelnice regret al succesului neînșfăcat... Dar poate fi vorba de un regret “monden”.

Redactor la "Luceafărul"

25 ianuarie 1969

Cui datorez venirea mea în redacția revistei “Luceafărul”, în vara lui 1968? Ștefan Bănulescu s-a manifestat în mod direct (ca redactor șef); lui i-am spus ce speram, și el, mai întîi, a răspuns pozitiv cererii mele. Într-o seară, la Casa Scriitorilor, Eugen Jebeleanu mi-a revelat faptul că Geo Dumitrescu insistase în ședința de birou al Uniunii (“birou de tranziție”), amintind că intenționa să mă ia la “România literară”, așa cum fusese vorba.

Fr (din lun

De cufînd, Cezar Baltag îm
- Dragă Ilie, mă uit la tin
sentiment ciudat: ești singuru
care l-am adus și eu la “Luceaf

2 februa

Aflu că avem un nou red
adjunct. Or, postul acela era în
din două între Nichita Stă
mine...

Atunci, care e situația mea
în schemă? Pentru Nichita nu
jorez, e exclus ca el să răm
slujbă. Nu cumva am fost plas
post de redactor “a doua”, ob
sau devenit disponibil? Sau,
ferește, vor fi renunțat la s
mele!

23 apr

Ședință la Uniunea Scri
redacția “Luceafărului” era p
conducere pentru tot felul de
organizatorice. Am luat și eu
exprimîndu-mi încrederea în
unea redactorului șef și cerînd
rii Uniunii să-i dea ajutor în re
situației mele. După ședință, B
mi-a spus că pusese bine p
principal!

În continuare, toată redact
tinuat ședința, agreabil, la res
Kiseleff, pînă la ora cînd ne-an
tat, în grup, spre bulevard
Ipătescu. Nichita Stănescu er
de vesel: a fost numit șef al s
critică. Își amenința cu grație
donații:

- Vai de voi! Mai întîi c
aspectul exterior: Ilinei Grig
lungesc fusta, iar pe Dan Lau
tund!

Cu Ștefan Bănulescu și
primiți în audiență, preș
Uniunii se agita la un telefon,
să-l obțină pe un adjunct al m
de Externe. Noua idee a lui
Stancu e aceea de a mă trimite
la “Accademia di Roman
deschisă!

25 apr

Un cocktail la Uniune, în
lui Gian Carlo Vigorelli. Oaspe
informat că “ține bine la f
Comunitatea europeană a sc
(exprimarea, amuzantă, e într
prin cinism). Lume multă în
Uniunii. Ministrul culturii, a
său, toată echipa de conduc
itoricească.

Am putut schimba cîteva
Z. Stancu, mereu încrezător în
său italian. Mi-a repetat că va
demersurile sale:

- Am și eu nebuniile mele!

11 iu

La vreo trei luni de la de
inițiativei, Zaharia Stancu m
înțeles că povestea noa
“Accademia di Romania” a
vorba acum de un alt proiect, c
cadru Ambasadei. Acolo,
rămîne totul în spațiul fante
avea de alergat și de funcțion

mente juxtapuse

literară bucureșteană, 1969-1971)

6 ianuarie 1970

Jebeleanu uitase, vai, de promisiunea de a interveni pe lângă primarul capitalei ca să mi se repartizeze un apartament mai mare. I-am reamintit-o o dată stăruința, și atunci el s-a arătat puțin sigur de succes... În schimb, lansat din nou în muștrări că am zădat "prostește" să mă duc ca atașat cultural la Roma.

Da' de unde - i-am zis -, am cerut un răgaz de gândire...

Ca de fiecare dată când vorbim de acest tip de promoție diplomatică, Jebeleanu se lansează în lungi disertații: că mă tem de muncă și nu sînt etc. Are întrucîtva dreptate, dar nu vorbește doar de lene!

Și cine crezi tu că-ți va pretinde să te petești, acolo? Faci și tu ce poți, cîtva timp și-ți vezi Italia, pînă te dă înapoi...

L-am rugat să vorbească cu Govescu, pe care îl vede zilele astea, să atenționez să accept. De altfel, voi și eu o întrevedere ministrului. Nîște efluvii de ambiție animîndu-mă să vor iriga ele îndeajuns și să mă dă vreme?

9 ianuarie 1970

Postul meu profesor de teoria literaturii, George Macovescu, m-a primit în cabinetul său de ministru adjunct cu o mare simpatie rigidă, pe care aș să o exagerînd-o. I-am amintit de conștiința noastră din iulie anul trecut, și a informat că sînt dispus să lucrez atașat cultural în Italia. Firește, mai aș petrece cîteva luni în centrul istoricului.

El mi-a spus că am picat bine: chiar această perioadă, o comisie a CC-ului se ocupă de fixarea numărului și numelor de scriitori (și alți artiști - pictori, muzicieni...) care vor fi invitați să lucreze la Externe.

Pot să-ți promit, Ilie Constantin, să îți sprijini ferm candidatura duminică. Și dacă nu vei fi fost reținut printre favoriți, te voi propune eu însumi! Posibilul meu superior ierarhic mi-a anunțat că Zaharia Stancu și Eugen Jebeleanu îi vorbiseră în favoarea mea să am mai multe rînduri.

A ține pasul cu ceilalți

6 ianuarie 1969

Mă nedumerește în viața literară cîndă un imbold generalizat la comisie. Am văzut într-o revistă formula critică: "Cei care n-au ținut pasul..." Eu aș fi printre aceștia.

Dar cum așa? Cum adică să țin pasul și cu cine? Fiecare merge singur pe propriul său drum. La urma urmelor, de oricare alt scriitor - oricît de mare de generație mi-ar fi el, și indiferent că am debutat în aceeași perioadă sau nu - criticilor le-a plăcut să ne discute pe o altă -, eu nu sînt decît un cititor al

scrisului său. Atît. Și, la fel, oricare altul nu e decît un lector al scrisului meu. Nu sîntem "tovarăși de drum", nu avem a ține pasul - pentru că nu mărșăluim și nu facem cros. Mergem pe trasee diferite, așa cum oamenii visează vise diferite în singurătatea somnului fiecăruia.

Se pare că premiile Uniunii Scriitorilor vor fi mai consistente ca înainte (duble!); pe lângă ele, vor exista premii mari ale revistelor literare. Mă bucur oarecum în mod platonice, eu neaflîndu-mă, mai mult ca sigur, în atenția juriilor.

13 ianuarie 1970

Din punct de vedere poetic, mă aflu la începutul lui 1969 într-o situație identică celei de azi: însuflețit de schimbarea anilor, mă apucasem cu vigoare de lucru și scrisesem trei poezii. Așa și acum: după poemul "Cosmogonie (Ra)", acum aproape o săptămînă, am scris azi-noapte alte două poezii: "Ceață" și "Relief"... Vai, în 1969, începutul puternic din primele două luni a fost urmat de o totală tăcere, din februarie pînă în decembrie!

Dar dacă, într-un adevăr, acesta e ritmul meu natural de creație? În loc să mă compar cu alții, ar trebui să mă mulțumesc cu aceste transporturi din înalt neabundente. Aceia care au până la poetică înlesnită suferă, cine știe, de alte îndoeli, nu mai puțin dureroase (ele țin și de gradul de dezvoltare al conștiinței lor artistice), privind consistența cîntului neîntrerupt...

4 februarie 1970

Lungă convorbire cu Ioanichie Olteanu, noul director al Editurii Eminescu. El m-a debutat în "Tribuna" din Cluj (un ciclu de poeme trimis prin poștă de un necunoscut!), în 1957, la optsprezece ani... Ulterior, am stat în mai multe rînduri de vorbă, el arătîndu-se mereu binevoitor și drept. Ioanichie Olteanu nu încurajează relația respectuos amicală (ca M. R. Parascivescu sau Jebeleanu); el rămîne ușor distant, exact, încordat - deși toate acestea pot fi doar aproximații de-ale mele...

Azi, i-am vorbit despre diferitele mele proiecte literare. Ca director de editură, îl interesează *totul* (mai puțin antologia de poezie italiană *Cîntecele altora*, Eminescu nu publică traduceri). Volumul *Coline cu demoni* a fost deja dactilografiat și, plăcută surpriză, va apărea totuși în 1970! I-am vorbit de o altă culegere - pentru 1971 sau 1972 - cu titlul eventual *Teama* (la care editorul are nete rezerve), în care îmi propun să reprezint o selecție a liricii mele "terifiante":

- Vreau să dau și o altă imagine despre mine decît aceea de clasicizant-senin pe care au impus-o unii critici...

El mi-a răspuns că vom vedea: cu *Teama* sau alt titlu, vom găsi o soluție.

"Totul e să nu ni-l schimbe între timp pe director!", rîdea Petre Stoica (am băut o vodcă, cu el și cu Daniel

Eugen Simion, Nicolae Breban, Nicolae Velea, Cezar Baltag, Nichita Stănescu, Marin Preda și Ilie Constantin, la începutul anilor '60

Turcea, imediat după dialogul cu Ioanichie Olteanu). "Dar n-are a face, noi să ne scriem cărțile, nu-i așa? De apărut, apar ele cumva!"

11 mai 1971

Concentrarea mea militară s-a dovedit ușoară în prima perioadă. Vreme de două săptămîni, n-am făcut altceva decît să plec dimineața cu autobuzul spre o cazarmă nu prea îndepărtată, și să mă înapoiez de acolo spre seară. Eram îmbrăcat în aspră uniformă de iarnă a soldatului - altminteri, călduroasă. În autobuz, suportam privirile compătimitoare ale "civililor", care ne ghiceau imediat că sîntem concentrați. Colegii mei, mai în vîrstă, purtau pe umerii lor de postav modest stele și stelute de căpitani, maiori, locotenenți-colonei. Eu străluceam de tablele galbene de sergent-major. Amuzant era că, în atîta ofițerime, numărul mic al subofițerilor inversa oarecum raportul: unor eventuali ageamii, noi le puteam părea mai de soi decît maiorii etc.

La cazarmă, ședeam într-o încăpere spațioasă, șuetînd tot timpul. Dat ca furier (șef!) la topografi, am învățat rapid nomenclatura hărților și alte lucruri. Perioada aceasta de cazarmă a trecut destul de repede și fără o exagerată plictiseală.

Apoi a urmat greul, cînd am plecat într-o epuizantă aplicație de luptă! Vreme de douăsprezece zile (și nopți!), n-am mai ieșit din păduri. Noaptea umblam cu mașinile dintr-un loc în altul, dintr-o pădure în alta; în zori ajungeam, ne chinuiam să ridicăm anevoiosul cort - pe care nu-l voi uita niciodată, atît de sîcîitor și obositor era să-l ridici și să-l demontezi. În timpul zilei - diverse corvezi, și mai ales manipularea hărților.

Ucigătoare era interdicția somnului! Dormeam cu orar, cînd ne venea rîndul. Șeful nostru adusesese niște saci de dormit, în care puteai trage un somn chiar și pe zăpadă (n-a fost cazul). Cînd aveam cîteva ceasuri de dormit în 24 de ore, eram fericit. Eu, care sunt destul de

mofturos la așternut (iată o formulă de reluat, în alte condiții!), ajunsesem să dorm în autobuz, ba chiar în conversațiile celorlalți. Cădeam ca un lemn și trăgeam la aghioase, grabnic trezit de cineva, ori chiar de cîte-o ploică. Din fericire, ploaia ne-a fost favorabilă; singura care a căzut ne-a dat doar o idee de ce-ar fi fost dacă... Mă gîndeam zilele trecute la cele 80 de ore de ploaie continuă ale acestui început de mai - ce păreau să mai aducă niște inundații! Ce bine că aplicațiile fuseseră prevăzute mai înainte!

În ziua de 28 aprilie, am revenit acasă frînt de oboseală, după 12 ore de autobuz. Soția mea nu știa cum să-mi deschidă mai iute, cu înduioșătoare stîngăcie a unei sarcini în a noua lună. Ea m-a sărutat și mi-a comunicat cu o grabă fericită:

- Scumpul meu, ai luat premiul Uniunii Scriitorilor!

Mi-am revenit pe loc din toropeală, dar nu-i păream încă îndeajuns de entuziasmat.

- E bun și ăsta, i-am zis eu, dar să nu-l supraevaluăm... L-am tradus pe Saba cu toată seriozitatea, ca și pe Montale, îți amintești...

- Ce tot spui, dragul meu? Nu-i vorba de traducere, ți-a fost decernat premiul de poezie, pentru *Coline cu demoni*!!

Imitînd reacțiile de odinioară ale tatălui meu, am tras o înjurătură cazonă:

- Vascrisu' mamii lor, nimeni nu va putea pretinde că am băgat intrigi și c-am bîntuit împrejurimile ca să influențez juriul în favoarea mea!

Deliberările juriului și votul secret avuseseră loc în ziua de 27 aprilie. În acele momente, eu bestecăiam încă prin codrii Moldovei, în uniformă militară. Un singur alt poet - care merita cu prisosință un premiu pentru o culegere de versuri apărută în 1970 - ar fi putut spune același lucru: bunul meu prieten și camarad de concentrare, Virgil Mazilescu.

Cel din urmă

Știm bine că nimic nu-i perfect
și nu va fi niciodată perfect.
În fiecare zi trebuie să devenim
tot mai perfecți.
N. Ceaușescu

DUPĂ 1989, reaparițiile mele în proză, teatru și film, au născut întrebarea legitimă: "Tocmai dumneata îți bați joc de toate, care ai fost membru în Comitetul Central P.C.R. și Ceaușescu a ținut la dumneata, atât cât era el capabil să țină la o persoană?"

S-ar putea ca pe măsură ce totul devine Istorie și glorificată uitare de sine a celor ce se sacrifică în numele unei idei, imaginii acestui "forum" să i se atribuie acele trăsături ezoterice, pervers-fascinante, de un romantism morbid, care însoțesc legenda Templărilor, a Francmasonilor sau a Ordinului Negru S.S. Legenda are asupra adevărului superioritatea de-a oferi oamenilor certitudini ieftine care flatează gustul lor pentru mister și nevoia lor de manicheism atât de tranșant impusă de Apostolul Pavel: "*Cuvântul vostru să fie «da, da» - sau «nu, nu»; restul vine de la diavol*". De aceea, încrezător în virtuțile necorupte ale procesului verbal, voi încerca să înfățișez cu mijloacele prozei celei mai despuiate ultima - la propriu și la figurat - ședință plenară a C.C. al P.C.R. din 12 decembrie 1989, care urma să discute și să aprobe planul unic de dezvoltare pe anul 1990, precum și o "informare" despre întâlnirea de la Moscova, petrecută cu câteva zile mai înainte și unde M.S. Gorbaciov a relatat în lumina necesară, adică discretă până la opacitate, discuțiile purtate la Malta cu președintele George Bush și la Roma cu Papa Ioan Paul al II-lea, și ca de obicei, "Diverse".

Tot ca de obicei, conform axiomei "secretului de partid", suntem convocați cu o zi înainte, personal: acest apel nu poate fi transmis soților, copiilor sau bunicilor; ce s-ar întâmpla dacă dușmanul ar afla la ce oră și unde se adună centrul vital al națiunii?

După masă, de la ora 15.00, se vor studia "materialele": este doar vorba de Plan, acest fetiș "bătut în cuie", cum i se spune cu o involuntară aluzie la un revoltat crucificat. În "prevederile" sale e cuprins totul, de la câți nasturi de izmene la câți megawați se vor produce, cât "se va da" pentru Cultură și cât pentru canalizare, în câte ace cu gălălie ne vom înțepa degetele și cât vin va bea națiunea spre comunism în zbor...

Mașinile oficiale alunecă - rechini

albaștri - lepădând tovarășii mărunți, îndesați, vioi, joviali, cu aere de burjuii caricaturali. Se salută afectuos deși cei mai mulți vin împreună de la altă ședință. Băieții de la intrare îmi spun: "Să trăiți tovarășu' Titus, vă rugăm legitimația dumneavoastră". Nu mă mai

miră stupida formalitate de-a întreba un om pe care-l cunoști cum îl cheamă.

Buluceală în jurul bufetului precar: unde e *abundența* de pe vremuri? Acum se etalează chiftele reci, salam de vară sleit, biscuiți uscați. Mulți iau totuși și pentru acasă. E un aer de "*Götterdämmerung*" balcanic, de complicitate vulgară, de agitație în gol; am senzația că suntem niște geambași de a doua mână la spartul târgului. Difuzoare prost reglate ne invită să ne luăm locurile în sala de ședințe, cu un lambriu cam psihedelic, sub lumina zăpăcitoare a neonului; a fost construită pentru 2-300 de locuri și, ca de obicei, fiind foarte mulți invitați, se cară scaune suplimentare. Toți se înghesuie în fund; e mai bine să nu cadă ochii pe ei. "Omul cu glagorie trebuie să se ferească de coada calului, de pumnul sergentului și de ochiul stăpânului". Cald de pe acum, bioxid de carbon, miros de trupuri încinse. Apare din culise Silviu Curticeanu, secretar al C.C.; verifică mohorât apa minerală, creioanele, paharele și hârtiile la locurile unde vor sta dâșii. (Îl cunosc de când era copil, de la Oradea; mai târziu avocat de succes la Cluj. Îmi plăcea pentru cinismul lui haios, un fel de *galgenhumor*, humor de spânzurat. S-a buhăit, a devenit pătrat, aud că face bine cât poate, dar în același timp aduce la îndeplinire "indicațiile" ca un robot. În vară l-am întâlnit pe Bulevard, pe jos, neras, transpirat, sfârșit. Îl duc binișor pe o stradă lăturalnică. Îi spun că "s-a dus dracului șandramaua". Mă privește cu ochi încețoșați. "Auzi, tocmai de aceea, fii atent că ăștia doi sunt capabili de orice. Vorbești prea mult. S-a auzit". "Și tu?" îl întreb. Ridică din umeri. "Eu mă răd!").

LA ORA 15 fix mișcare în stânga, pe unde "se intră". Toată lumea țâșnește în picioare. Tudor Postelnicu începe să urle: "Ceaușescu-pecere! Ceaușescu-paaaa-ce!" În ritmul scăpat din frâu se aude: Pa-ce-pa-ce-pa-ce-pa! La prezidiu Bobu Emil, lăcrimând de iubire, cu fața ca o lună roză despicată de surâsul larg, unșuros, bate cu brațele scurte ca și cum ar vrea să-și ia zborul și nu poate; Gogu Rădulescu cu pleoapele de plumb, vinete, doarme pe picioare; Dumitru Popescu, ca de obicei, arborează o expresie de greată universală. ("Nu-ți dai seama că o să fim spânzurați cu toții?" l-am întrebat nu demult în parcul fost "de cultură și odihnă I.V. Stalin" și el, privind spre

însoțitorul tânăr, elegant, frumușel, care ne urma la doi-trei pași: "Ba da. Nu ți se pare normal?") Dincă e sobru, robot tuciuriu cu o căiță de nea în creștet. Miu Dobrescu dă impresia că spune psalmi, Lina Ciobanu că rumegă, Gheorghe Oprea mimează scandarea numelui sacru cu buze albastrii; "academician-doctor-inginer", parcă ar număra găini în ogradă, se uită să vadă cine se oprește din aplaudat înainte de-a "se" fi dat semnalul; Ceaușescu absent, vrând poate să creadă sincer că vacarmul acesta nu l-ar privi, răsfodă niște hârtii în fața lui. Acestea sunt vârfulurile absolute ale societății socialiste multilateral dezvoltate: ei au o putere incomparabil mai întinsă decât voievozii sau demnitarii "burghezo-moșieri" ai trecutului. Asupra țării. Asupra fiecărui cetățean în parte, de la leagăn la mormânt. "Aplaudă și tu *în ritm!*" m-a sfătuit odată cineva care-mi voia binele, dar eu îmi ating doar vârfulurile degetelor. Sunt un rezistent în felul meu. Refuz să aplaud *în ritm*. Și deodată semnul cunoscut, scurt, nervos, ca o rețezare de sabie. Scandările se opresc la mijlocul cuvântului: "Ceaaaaa!..." Ne așezăm. El rămâne în picioare. E slab, îmbătrânit, răgușit. Părul argintiu. Nu și-l mai vopsește, în ultimul timp. Nu știu cine-i făcea această operație, deoarece de la o săptămână la alta nu apărea cu aceeași nuanță. Unii ziceau că ar avea sosii.

- Dășchid lucrările comitecentrapartidunostu!

Cuvintele și-au pierdut de mult sensul, așa că pot fi înjumătățite, ciumpăvite, amestecate într-unul singur: *comitecentrapartidunostu*.

Cu aceeași voce monotona, tristă, hârâită, cu bruste absente anunță ordinea de zi: supun-la-vot-ordinea-dă-zic-cine-este-pentru-cine-este-contra-se-abține-cineva-în-unanimitate-saprob-ordineazăzi.

Măinile se ridică și se lasă automat. Aerul îmbăscit fâlfâie molău. N-au trecut nici cinci minute și am impresia că mă aflu aici de mult, într-un timp dizolvat. Ne anunță că azi se vor studia materialii, lucrările-se-vor-relua-măine-la-orele-nouă. Din nou "se" țâșnește în picioare. Aplauze, scandări, ovații, parcă ne-am despărți pentru cine știe câtă vreme. Înainte de-a ieși Ceaușescu se întoarce și face gestul acela de boxer, cu mâinile deasupra capului, dar ochii privesc undeva în gol, din trecut. Ea topăie după el; un mers de dromader cu genunchi greoi. Are un taior orange și ciorapi albi.

În hol, pe mese lungi, ca niște tarabe, străjuite de "ativistii" zâmbăreți ai Cămarilor, sunt puse la vedere "materialele"; planuri, diagrame, sinteze, evaluări, prognoze, programe, proiecte, date statistice, preliminări, în total cam 5-600 de pagini. Ca să le parcurgă cineva, fie și fugitiv, i-ar trebui cel puțin o săptămână.

Dar nimeni nu e interesat: toți vor "Informarea"; de la stenograma discuției cu Richard Nixon, plenul Co-

mitetului Central n-a mai avut acces la secretele zeilor. Nu sunt exemplare suficiente pentru toată lumea și, în spatele câte unuia care a pus mâna pe text, se aglutinează mai mulți, ciopor. Cum eu citesc rapid și vreau să trec mai departe, sunt bruftuluit: "Stai dom'le! Nici chiar așa! Las-o mai încet!" Simt că această "grabă" e considerată dezinteres și sfidare intelectuală, așa că o las mai încet. "Darea de seamă" a lui Gorbaciov e verbioasă și goală. Foarte vag despre discuția cu Bush, ceea ce este perfect explicabil; doar n-o să etaleze în fața reprezentanților partidelor-fii actul de "unconditional surrender", capitulare necondiționată. În schimb se extinde asupra vizitei la Papa Ioan Paul al II-lea, subliniind rolul și forța catolicismului. Îmi amintesc o întrebare ironică a lui Stalin: "Vaticanul? Câte divizii poate alinia?" Tovarășii țistuie plini de dispreț față de "discreția" lui Gorbaciov: văd în asta încă o dovadă de nesinceritate și perfidie rusească. După ce secretarul general al P.C.U.S. își termină expozeul, iau cuvântul ceilalți: polonezul spune că mulțumește, va informa acasă conducerea de partid și de stat, ungurul și bulgarul la fel. Ceaușescu în schimb, declară că e vorba de o "capitulare în fața imperialismului, o trădare a intereselor socialismului și comunismului" și pe un ton cominatoriu cere convocarea imediată, *în două zile* a unei Conferințe a tuturor partidelor comuniste și muncitorești! Gorbaciov îi răspunde că vor avea ocazia să discute aceste lucruri la întâlnirea bilaterală de la ora 20.00. Și trece la concluzii. Textul din fața ochilor noștri a fost "periat", bine-înțeles, la Cămarile, totuși au scăpat două fraze peste care membrii C.C. al P.C.R. trec cu indiferență suverană, sau inconștientă tembelă: "Văd că tovarășul Ceaușescu clatină din cap, dar la dânsul nu se poate ști niciodată dacă e un gest de aprobare sau dimpotrivă" și... "cine nu înțelege necesitatea urgentă a schimbărilor va plăti curând, foarte scump". Între timp M. de la Cabinet, care în schimbul unor mici plocioane îmi destăinuie secrete de culise, face semne discrete: a reușit să-mi copieze câteva frânturi din discuția bilaterală, al cărei conținut nu ni s-a mai comunicat și-mi strecoară hârțuța:

Ceaușescu: *Vă place vânătoarea, tovarășe Gorbaciov?*

Gorbaciov: *Nu înțeleg întrebarea Dvs.*

Ceaușescu: *Cum vă petreceți timpul liber?*

Gorbaciov: *Nu am timp liber.*

Și un alt fragment, decisiv:

Ceaușescu: *...toate acestea constituie o gravă trădare a socialismului, a clasei muncitoare, a luptei de eliberare a popoarelor!*

Gorbaciov: *Ar fi bine să privești în jur, Nikolai Andreevici - și să te gândești la ce s-a întâmplat cu Honecker, Jivkov, Husak... Altfel s-ar putea să nu sărbătorești în liniște Crăciunul...*

forum al centrului vital

Privesc în jur. Toți continuă să citească "informarea" și arborează o expresie de superioritate, de siguranță de sine și de dispreț, ca și cum în spatele României ar sta forțe extraterestre protectoare. Mă duc acasă.

Adoua zi, la nouă fix, reîncep lucrările. Același ritual. Urlete, semnul că "ajunge". Ne așezăm și reîncepe obsesia mea tiranică, rușinoasă, de psihopat: sunt invizibil: am la mine "dublu-express"-ul de 7,3 x 74 R, arma mea de urși și mistreți. Crucea lunetei se așează ușor pe fața lui plină de pete, între ochi. Nu! Moarte prea rapidă. Mai bine trag întâi în ea, să-l văd pe el cum suferă... Gânduri de om de 60 de ani! Există însă și un alt fel de-a fugi din această realitate: să o privești prin prisma propriei răspunderi. Dar e prea târziu.

Exact cu o lună înainte, la al XIV-lea Congres, avusesem prilejul "de-a trage cu pușca" și n-am făcut-o. Nu mai fusesem "propus" ca delegat la Congres de nici o organizație județeană. Credeam că scăpasem. De obicei, probabil datorită obârșiei mele bihorene, participam la conferința județeană la Oradea și aici, prin vot "secret", desigur, eram desemnat delegat la Congres. În 1984 invitația n-a avut loc și, ușurat, mă aflam la Alba Iulia, la premiera filmului "Horia". După un chef năpraznic, cu cântecele din bătrâni ale Vetei Biriș, am fost trezit din somn de un activist agitat, care mi-a șoptit la ureche că a doua zi trebuia să fiu la conferința de la Slatina! Toți priveau asta ca pe o onoare: era oare cumva un fief special al Tovarășului: prim-secretar era cumnatu' său, vestitul Lică Bărbulescu, un oligofren, "doctor în științe agricole", suferind de ciroză, pentru care citirea unui text era o muncă herculeană: nevastă-sa, sora tovarășului, tot Elena, o tață agresivă, "doctor în istorie", titlurile atestând o ipotetică intelectualitate fiind obsesia familiei. Ca șefă a învățământului județean, inspecta munca patriotică a elevilor și bătea învățătoarele dacă le prindea cu vreun știulete în geantă, pentru găinile de acasă, ori cu un ciorchine de strugure pentru copii. Pretindea cu arțag să i se spună *Doamnă nu tovarășă*. (Recent într-un tren un scornîștean întorcându-se de la Cluj, unde depusese un milion de lei la "Caritas", mi-a povestit că *doamna* Bărbulescu e tot bine, mersi, tot cu nasul pe sus, de când a donat una din viclelele familiei cultului baptist sau penticostal).

Înainte de începerea Conferinței județene propriu-zise am asistat la o repetiție generală cu toată lumea în sală. După repetiție, fără pauză, s-a trecut la lucrări. Lângă mine un activist local, cu vinele gâtului umflate, urla fanatic: Ceaușescu P.C.R.! Ceaușescu Paaace! Stimanoastrășimândria!" după care se întorcea spre mine, un necunoscut, și arunca din colțul gurii: "tu! în c... pe mă-sa dă vagabond!"

Acum, în 1989, simplu "invitat" la conferința comitetului municipal București, zăceam în atmosfera îmbăcșită de urlete și sudori, oarecum detașat, când deodată mi-am auzit numele însoțit de singura calitate pe care mă străduisem s-o păstrez, "scriitor" (care încetase de mult să mai publice). Cei-lalți candidați în forul suprem politic erau miniștri, directori-generalii de mari șantiere, președinți ai C.A.P., redactori-șefi, ofițeri superiori, conducători ai uniunilor de creație. Eu rămăsesem - cu prețul unor eforturi mult mai mari decât acelea cerute de urcarea pe scara măririlor ierarhice și cu mimarea unor boli incurabile - numai "scriitor". Ca să fie totuși respectată mistica ierarhiilor socialiste și să nu rămân de capul meu fără un loc organizat de muncă ("Profesiunea?" eram adeseori întrebat. "Scriitor" răspundeam, la care urma inevitabilul UNDE?) mi se adăuga în loc de funcție "membru al Uniunii Scriitorilor", "Popovici Titus-Viorel, scriitor, Membru al Uniunii Scriitorilor".

Aș fi putut să mă ridic în timpul Conferinței Municipale și să "multumesc conducerii de partid pentru această înaltă cinste" dar să adaug că, în cazul meu, nu se respectaseră normele democratice, "așa cum de atâtea ori indicase tovarășul Nicolae Ceaușescu, Secretarul General al Partidului nostru." Propunerea nu fusese discutată în Organizația de Bază care, conform Statutului, trebuia să se pronunțe asupra ei. Nici nu fusesem chemat, după aceea, tot ca de obicei, în fața Secretarului "cu probleme organizatorice", iar acesta, de la un nivel "mai superior" să facă aprecieri critice asupra activității mele ca membru al C.C. în perioada dintre cele două congrese, iar eu să mi le însușesc autocritic.

Înainte precedentului Congres fusesem chemat spre o prealabilă "confirmare" la Ilie Verdet. Îl prețuiam întrucâtva, prin comparație. În lumea de lingăi și roboți care alcătua "conducerea de partid și de stat" părea să fie un om mai realist, mai necorupt și cu șira spinării mai dreaptă. Petrecusem o noapte de sinceritate asupra țuicii în căsuța mea de la Gura Zlata, prin 1972-73.

Având mult de lucru îi dădusem consemn lui bace Ioachim, omul meu de încredere și de suflet, să nu lase pe nimeni să intre în curte, dar nici pe mine să ies din casă, până la ora 13.00. A doua zi, pe la 11.00, în criză de inspirație, am vrut s-o caut pe maulul Râului Mare, cu undița. "Meri în casă! Nu ți-i rușine?" a tunat vocea bătrânului care cosea pe deal. Peste câteva zile îmi spune: "Auzi, domnu' Titus, mi-i să nu fi făcut vreo potcă! Or venit nește *cizlici* de la partid (asta însemna "nime-n drum") și eu le-am spus să margă în treabă, iar unu' mi-o șoptit că-i tovarășu Verde care vrea să te vadă! Poate fi Măiestatea Sa Regele Mihai, am răspuns, că amu' domnu Titus lucră!" L-am luat pe moș Io-

achim și ne-am dus la casa lui Brătescu-Voinești, devenită, după confiscare, loc de popas și chefuri al tovarășilor cu munci de răspundere, în trecere. "Vă rog să nu vă supărați pe bace Ioachim, am spus, dar eu i-am cerut să..." "Foarte bine, bravo, a zis Verdet, unde aș găsi și eu asemenea oameni?"

- N-aveți de unde, răspunde Ioachim, că i-ați stârplit!

În seara aceea am avut o lungă discuție. Venise neînsoțit. Era prin 1972-73 și semnele viitoarei degingolade își făceau apariția, odată cu începutul deșantatului "cult al personalității" sintagmă eufemistică de tip bolșevic, care camufla dictatura personală, neîngrădită de nici o lege, de nici o regulă, prin glorificarea desfrânată a unor calități supraomenești ale dictatorului, iar la noi nu era vorba de Caesar, ci de Caligula. Un om primitiv, în evoluție paranoică, sincer patriot, fanatic convins de misiunea încredințată lui de Istorie, noua ființă supremă!

ILIE VERDET nu m-a lăsat să-i înșir anomaliiile și aberațiile vizibile de pe acum cu ochiul liber. "A, asta-i nimic! Stai să-ți spun eu!" Și mi-a făcut un tablou cuprinzător - era prim-ministru! - al dezastrelor spre care ne îndreptăm inevitabil. Am rămas mirat: "Credeam că nu cunoașteți. Desigur, pentru un om politic ignorarea realității nu e o scuză, la fel ca pentru infractor necunoașterea Legii. Dar din moment ce știți, vedeți, vă aflați în mijlocul lucrurilor și sunteți o pârgie importantă..." A ridicat fatalist din umeri. "Ce putem face?"

La discuția "sinceră, tovarășească" din 1984, îmi spune că "conducerea de partid" a hotărât în continuare să fiu menținut în C.C., dar e de datoria lui partinică să-mi facă unele observații critice. Se observă o anumită lipsă de implicare. "Într-adevăr, se poate scrie și locui majoritatea anului la Gura Zlata cum faci dumneata și fără a fi membru în Comitetul Central."

- Desigur, am răspuns, dar eu atâta știu să fac. A te pricepe să scrii un roman, nu înseamnă că poți conduce un minister, sau chiar o revistă. De altfel am avut cîntea să-i expun acest punct de vedere și tovarășului Nicolae Ceaușescu, în 1970, când mi-a trasat sarcina să preiau Ministerul Culturii.

- Cunoaștem. Mă refeream chiar la activitatea de scriitor. Tovarășii au observat o anumită rezervă.

- Dacă e vorba de corul de slavă neîntrerupt care răsună la ora asta... A schimbat imediat vorba: "Da, da, bine. Aș vrea să-ți mai spun, în calitate de prieten, dacă-mi dai voie... Este bine ca problemele pe care le avem, fiecare, să le discutăm numai în cadru organizat"... Am înțeles: mă făcea atent că sunt prea liber la gură. Cum realmente voiam să scap de această *membrerie* într-un for fictiv unde făceam figurație, m-am decis să plusez.

- Cadrul în care ne aflăm acum este un cadru organizat, nu? Aș dori să vă spun punctul meu de vedere în legătură cu reparația cultului personalității, condamnat și de partidul nostru în 1968. Iată ce spunea tovarășul Ceaușescu, la Plenara C.C. din 3-5 noiembrie 1971: "...aș dori să multumesc pentru aprecierile care s-au făcut aici la adresa muncii mele - și în același timp aș dori să fac un reproș prietenesc unor tovarăși care au depășit, ca să spun așa, puțin măsura." Nu crezi tovarășe Verdet că orice măsură a fost depășită?

Ridică ochii spre tavan, cu subînțeles. "Bine, bine, vom mai discuta... Ce mai e nou la Gura Zlata? Nu mai am vreme să ajung pe acolo"...

Acum, în 1989, la această conferință municipală, mascaradă obosită, puteam să-mi exprim protestul față de stalinismul stupid și tipător instaurat în cultură, adăpostindu-mă în spatele unei scheme blindate pe care o mai încercasem: "politica științifică a partidului, inițiată la Congresul al IX-lea (termen mistic de comparație, ca și cum atunci s-ar fi despărțit pământul de ape) este denaturată în ultima vreme de către unii ca Dulea, despre care nu se poate ști dacă sunt cretini sau de rea credință etc. etc." Dulea, un avorton intelectual, ros de ambiții solitare, era executantul zelos al "indicațiilor" cabinetului 2, al "coanei Leana"; ea preluase toate frâiele conducerii din mâinile tremurătoare și ostenite ale unui Ceaușescu, din ce în ce mai absent, revigorat subit de droguri asiatice. N-am făcut-o.

A doua ocazie ceva mai riscantă, s-a ivit la sfârșitul Congresului al XIV-lea. Timp de patru zile, năucit de urletele ritmate și sculări în picioare (le-am numărat: cinci sute patruzeci și opt!) scrisesem împreună cu Radu Beligan, câteva zeci de poezii pornografice. La votare, am tăiat de pe listă - înghesuit pe scaun și ferindu-mă de vecini deoarece nu ni se mai îngăduia să ne izolăm prin vreun colț mai întunecos, ca în anii precedenți - pe madaam Ceaușescu, Bobu, Dincă, Dăscălescu, "banda celor patru" precum și câteva plevuști ca Nicu Ceaușescu și Lina Ciobanu, și alți dulea.

După numărarea voturilor, care a durat doar câteva minute, deși erau de cercetat vreo 3.500 de buletine cu sute de nume, s-a anunțat în mugete de entuziasm că toți, *absolut toți* cei propuși au fost aleși în "deplină unanimitate"! Puteam să mă ridic atunci și să contest rezultatul numărării și corectitudinea Comisiei, întrucât în mod sigur cei pe care știam că eu îi tăiasem de pe listă, nu puteau să fi obținut "deplina unanimitate".

N-am făcut-o.

Fragment din romanul memorialistic
Disciplina dezordinii aflat
în manuscris în arhiva deținută
de familia scriitorului

Franta văzută de la Saarbrücken

AMPLASAREA geografică a orașului german Saarbrücken la câțiva kilometri de granița cu Franța a fost unul dintre motivele care a condus la ideea realizării, în 1978, a unui festival în întregime consacrat artei teatrale franceze. De la înființarea sa și pînă astăzi, la cea de-a nouăsprezecea ediție, festivalul *Perspectives* a prezentat peste 300 de trupe franceze. Încă de la început, principalul obiectiv a fost descoperirea și lansarea de nume noi. *Perspectives* a fost realmente o trambulină pentru artiști ca Philippe Cauchère și *Théâtre de la Chamaille*, Michel Didym, Xavier Durringer și Philippe Delaigue, pentru *Théâtre du Campagnol* cu *Le bal, Théâtre de complicité* sau în dans pentru Angelin Preljocaj. În 1986 a fost prezent la Saarbrücken celebrul circ *Zingaro* care, ulterior, a făcut mare vîlvă la Paris și în toată lumea, ca și *Cirque O*, invitat în 1992. Echilibrată ca structură și compoziție, ediția din anul acesta și-a propus să aducă nume importante ale artei teatrale franceze și să descopere totodată tinere talente în domeniul teatrului experimental, dansului contemporan, muzicii și teatrului de stradă.

Deschiderea din seara de 21 mai s-a bucurat de un public extrem de numeros și de o ambianță specială. Șirul mașinilor pline de oficialități - primarul orașului, ministrul culturii al landului Saare, regizorul Pierre-Jean Valentin, directorul acestei ediții, Jean-Pierre Würtz, inspector în Ministerul Culturii din Franța - a fost precedat de un marchiz călare pe un măgăruș care saluta ceremonios lumea și o invita, bineînțeles, la teatru. Prezența mea la Saarbrücken s-a dovedit a fi nici izolată și nici întâmplătoare. În 1986, Eugen Ionescu a fost aici cu *Théâtre de la Huchette* care-i juca *Cîntăreața cheală* și *Leția*, an care-l aducea în festival și pe Renaud Barrault cu celebrul spectacol *Oh, les beaux jours*, cu celebra Madeleine Renaud. În 1990, invitatul de

onoare al festivalului a fost regizorul Silviu Purcărete. Pierre-Jean Valentin, directorul *Perspectives '96* a lucrat acum mulți ani în România, la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț, cunoscînd bine epoca Esrig, Ciulei, Penculescu. Un alt cunosător al fenomenului teatral din România este Jean-Pierre Würtz, pe care l-am întîlnit la premiera *Danaidelor* de la Craiova și care a fost unul dintre invitații importanți ai Galei UNITER de anul acesta.

Stafful festivalului format dintr-o echipă redusă ca număr, cinci membri - Christian Caimacan, Renate Schäfer, Jack Nau, Valérie Lebouc, Helga Breidt - a fost extrem de eficient și totul a funcționat perfect. Timp de șapte zile orașul Saarbrücken a fost un centru al culturii franceze. S-a jucat pe stradă, în corturi special amenajate, în spații dezafectate (garaj sau sediul pompierilor) devenite astăzi săli pentru cele mai variate spectacole, spectacole de text, teatru vizual, spectacol de dans, circ, marionete. Teatrul prin magia lui a fost din nou o formă de dialog, de comunicare între culturi diferite. Publicul, entuziast și numeros, a fost principalul beneficiar. În fiecare seară și mult după miezul nopții, artiștii și iubitorii teatrului se întîlneau să petreacă împreună, să discute liber și deschis, să cînte, să danseze, să-și prezinte ideile și particularitățile genului teatral pe care-l practică în talk-show-ul *Déjà vu* moderat de Nicole Parfait, directoarea Institutului francez din Saarbrücken. Clasic și modern, inovație și tradiție, parfumul șansonetei franceze de la început de secol, din anii '30 la Edith Piaf și pînă astăzi.

Spectacolul de deschidere a fost *Croquis marrants d'une vie redoutée* prezentat de *Théâtre de la Jacques* și *L.E.C.* (Laboratoire d'écriture Comique) din Villejuif. Cei opt actori sînt formați la școala lui Jacques Lecoq unde Allain Mollot, regizorul spectacolului, le-a fost profesor. Caracteristica montării este improvizația ca bază de creație. Ei vorbesc, cu mijloacele specifice teatrului vizual, despre o țară unde oamenii sînt "gri", uniformizați, robotizați, plini de șabloane, de ticuri, trăsătura lor esențială fiind

La Rue du Château. Regia: Michel Didym

lipsa de timp: n-au timp să se oprească, să privească, să asculte și să se asculte. Într-un ritm alert, în care disponibilitățile fizice și limbajul corporal sînt din plin puse în evidență, cei opt actori fac o parabolă satirică a societății contemporane, tarată și desensibilizată, analizînd situații cotidiene și limită pe care le regăsim oriunde în lume. Tot în secțiunea *Teatrul vizual* a fost inclus și spectacolul de marionete *Castelets en jardin* al Companiei *Le Fust* din Montélimar, condusă de Emilie Valantin, regizor și actor-păpușar. Una dintre revelațiile Festivalului de la Avignon din 1995, spectacolul *Castelets en jardin* reînnoiește tradiția farsei într-o formă estetică de mare rafinament, cu o tehnică de mînuire impresionantă cu marionete violente ca înfățișare, atipice aș zice pentru acest gen teatral. Virtuozitatea mînuirii se împletește cu preocuparea specială pentru alegerea unor texte scurte, cu morală, de Heiner Müller, Daniil Harms, Ambrose Bierce. Aceste păpuși caricaturale, cu "cap de mort" sînt personajele textelor baroce, un semn esențial al celui de-al XVII secol și suplinesc din punct de vedere estetic masca *Commediei dell'arte*, fiorul tragi-comic traversînd întreaga reprezentare.

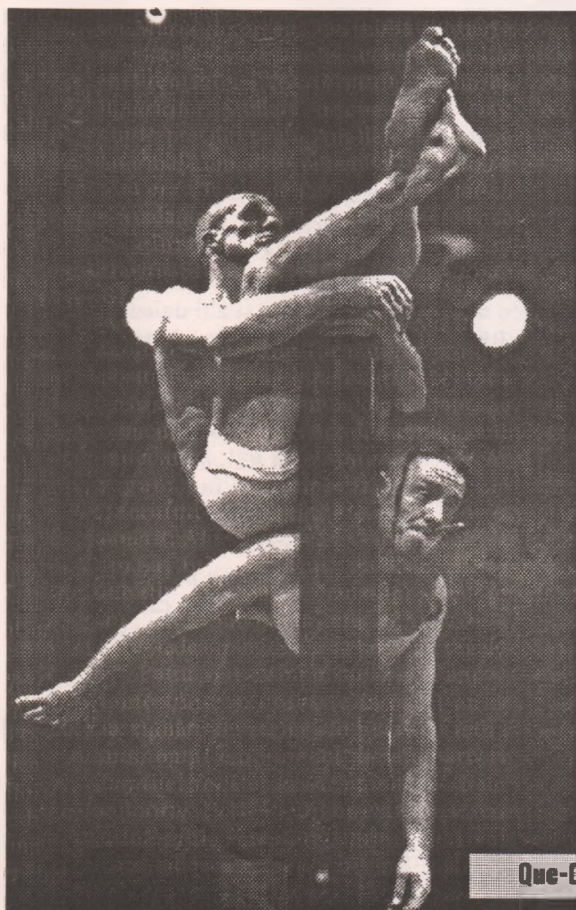
O secțiune importantă a fost aceea a spectacolelor de text. Conferința *Artaud Momo* a Teatrului Național din Strasbourg este un spectacol în care textul dens și condensat a fost un pretext pentru un monolog impecabil susținut de actorul Philippe Clévenot, care în 1986 primea premiul *Molière* pentru cel mai bun actor. Unul dintre specta-

coalele cele mai consistente s-a numit *La Rue du Château* al companiei *Boomerang* din Montreuil, în regia lui Michel Didym. Pe un colaj de texte suprarealiste ale lui Breton, Aragon, Jacques Prévert, Yves Tanguy, Benjamin Péret, Antonin Artaud, Eluard, spectacolul suprealist are ca temă redefinirea sexualității, a erotismului, a iubirii. Toți promotorii tezelor suprealiste sînt personajele piesei și sînt interpretate de actrițe în travesti. Vorbele depășesc astfel o apartenență la sex, strictă, creează o ambiguitate în care definiția, dezbateră nu mai aparțin femeii sau bărbatului, ci omului. Ideea regizorului Michel Didym este remarcabilă: deși subiect principal al discuțiilor suprealiștilor, dar absente ca persoane, ele devin chiar și prin travesti, personaje direct implicate, așa încît nu se mai poate vorbi despre o preponderență masculină sau feminină, ci mai degrabă despre o obiectivizare a discursului. Pe un text dificil, jocul celor unsprezece actrițe ale lui Didym a scos în evidență o artă actoricească impecabilă, plină de nuanțe și diversitate, suplete, un spirit de echipă care știe să-și reprezinte fiecare membru.

DAR revelația festivalului de la Saarbrücken a fost indiscutabil circuitul modern *Que-Cir-Que*, care a încîntat și a surprins în același timp prin propunerea lor de teatru și dans, prin tehnica folosită. Acrobația pare doar un pre-text pentru a pune în valoare limbajul corpului în relație cu muzica, de multe ori *live*. Puritatea și esențializarea prezente în această manieră duc la perfecțiune. Limbajul corpului conține și provoacă permanent emoție și tensiune, poezie. Animalele au dispărut, elementele de costum clovneresc, de asemenea. Este o performanță, un teatru-dans, fără cuvinte, de o estetică rafinată și de o maximă expresivitate, bulversantă. Actorii vorbesc cu corpul lor, exploatat vizual. Ei sînt foarte bine individualizați, fiecare naște un personaj care exprimă ceva din lumea lui Dostoievski: naivitatea, inocența. Într-un spațiu în care timpul pare alungat, se instalează echilibrul și armonia, misterul existenței umane.

Despre programul *Perspectives '96* ar fi multe de povestit. Poate vom reveni și cu alte ocazii. În orice caz, dincolo de felițiile pe care le merită organizatorii, eu, spectatorul, rămîn fermecat de rigoarea germană și fan-tezia teatrală franceză care timp de o săptămînă au locuit împreună la Saarbrücken.

Marina Constantinescu

Que-Cir-Que

Ultimul tango la Berlin

LA ÎNCEPUTUL lui iunie Institutul Francez și-a continuat seria prestidigitărilor care au adus în decor bucureștean apariții de neimaginat altădată. După Iosseliani și Arrabal un alt as este scos din mîncă de instituția de pe bulevardul Dacia specializată în miracole culturale: Andrzej Zulawski.

Încă un exemplar, așadar, din specia pe cale de dispariție a "autorilor" de cinema europeni. Născut la Lwow, Zulawski a avut norocul de a copilări și

Andrzej Zulawski

de a studia în Franța într-o perioadă în care - cel puțin la noi, după cum zice Preda - "dacă nu făceai nimic luai trei ani". Zulawski a luat vreo patru, dar la IDHEC (Institut de Hautes Etudes Cinématographiques), școala de film pariziană care în acea perioadă era

patronată de un dinozaur magnific: Abel Gance.

Ulterior, croaziera carierei a decurs perfect: nici un port nevizitat, nici o debarcare forțată. Asistent al lui Wajda și apoi realizator polonez de succes, Zulawski a știut cînd să ridice ancora și și-a continuat strălucit ascensiunea în Franța, fără să abandoneze o poetică personală incomodă, un cinema pe care privirea cu greu îl suportă uneori, pe care mintea îl refuză adeseori, dar pe care simțurile îl legitimează de cele mai multe ori.

Privindu-l pe acest bărbat șarmant, povestitor delicios, regizor sub direcția căruia au jucat Romy Schneider și Klaus Kinski, Sophie Marceau și Sam Neill ("sînt unul dintre fericiții regizori care nu au avut niciodată probleme cu actorii"), unii datorîndu-i premii importante (primul César pentru cel mai bun rol feminin decernat lui Isabelle Adjani în *Possession*) sau chiar debutul (Sophie Marceau), nu poți să nu-l invidiezi un pic. Zulawski vorbește cu acea dezinvoltură dată de succesul de care e conștient. Își permite chiar să se și contrazică: "pentru a recuceri publicul trebuie să

la conferința de presă organizată de Centrul Cultural Polonez și cu ocazia prezentării, în sala Elvire Popesco, a unora dintre filmele din program: *La troisième partie de la nuit* (Polonia 1970), cu Malgorzata Braunek și Leszek Teleszynski; *Le Diable* (Polonia 1972), cu Wojciech Pszoniak și Leszek Teleszynski; *Possession* (Franța-Germania 1981) cu Isabelle Adjani și Sam Neill; *La Note bleue* (Franța 1990) cu Sophie Marceau, Marie-France Pisier și Janusz Olejniczak.

ne oprim vreo trei ani să fim artiști și să împacăm arta cu comețul". O capră și o varză pe care nu le-am văzut în peisajul poveștilor cinematografice ale oratorului.

Possession este ultimul film care ar putea cuceri un Public. El poate însă cuceri indivizi, precum subsemnatul, dacă au norocul să fie într-o stare care să le permită să reziste la paroxismul sentimentelor pe care eroii lui Zulawski le trăiesc pe fiecare centimetru pătrat de peliculă. *Possession* este un *Ultim tango la Berlin* filmat de un medic legist îndrăgostit de albastrul neoanelor din camera frigiderelor și de faianța albă din sala de disecții, rece precum limba unui mort. Este o analiză clinică, a disoluției dragostei unui cuplu. Un studiu crud al geloziei și al consecințelor ei. Al ofilirii sentimentelor. Al metamorfozei simțurilor. Sentimentul alienării este cel al unui Jarmusch din *Permanent Vacation* (aici un Berlin pustiu în locul unui New York fantomatic), cel al păcatului de neispășit și formele lui de manifestare trimit la *The Cement Garden* al lui Andrew Birkin, sadismul vizual amintește de Buñuel, cruzimea narativă de Polanski (cel din *Repulse*, însă Zulawski, spre deosebire de conaționalul său, nu umblă cu jumătăți de măsură), absurdul situațiilor și refuzul unei logici narative "comune", de Godard.

Pasiunile fierb în carcassele unor trupuri în descompunere și sînt în stare să transmită orice sentiment spectatorului (fie chiar și scîrbă profundă), numai indiferență nu. Un reportaj despre iadul din noi.

Lucian Georgescu

În premieră:

Mary Reilly

Julia Roberts în Mary Reilly

RECONSTITUIRE minuoasă a epocii victoriene, amestec rafinat de atmosferă gotică și elemente de expresionism (cețuri à la Pabst), o expoziție de pictură (amintind de abatoarele lui Goya sau de lecțiile de chirurgie ale lui Rembrandt) semnată Philippe Rousselot (maestrul care a mai expus în *Regina Margot*, *Interviu cu un vampir* sau *Legăturile primejdioase*), iată doar cîteva dintre motivele pentru care ar trebui să vedeți *Mary Reilly*, variantă feministă a lui *Dr. Jekyll și Mr. Hyde*. Totuși, lui Stephen Frears nu-i prieste alternanța creativă dintre reconstituirea de epocă și acțiunea contemporană (iată-l recidivînd pe un scenariu de Roddie Doyle, *The Van*, film care nu se anunță a fi reeditarea succesului lui *The Snapper*). Deși echipa a fost din nou aproape completă, *Mary Reilly* este departe de *Legăturile primejdioase*. Dacă John Malkovich este minunat în rolul dublu al doctorului și al monstrului, înfîlmim și ratări care ne pun pe gînduri, precum șarja de cabotinism a lui Glenn Close, de la ale cărei repetiții regizorul pare să fi lipsit.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

Arta românească interbelică

CU EXCEPȚIA medievisticii și a citorva lucrări monografice privind, în cea mai mare parte, perioada modernă, istoriografia noastră de artă n-a depășit nivelul pe care l-a atins în deceniile șase-șapte. O sinteză adevărată asupra artei românești lipsește cu desăvîrșire, cele cîteva încercări făcute cu mulți ani în urmă au rămas fie undeva la începutul drumului, fie au eșuat în viziuni pozitivist-docrinare. Istoricul prin definiție este în continuare George Oprescu și oricine pornește în căutarea unei idei clare, a unei analize judicioase - chiar dacă de multe ori marcate de idiosincrasii și neînțelegeri - tot în cunoscutele sale sinteze le poate găsi. Așa sînd lucrurile, cu atât mai importantă este apariția unei cărți care încearcă sistematizarea artei românești interbelice dintr-o perspectivă nouă și lasă privirii un mare spațiu de manifestare. Purtînd chiar titlul *Pictura românească interbelică - un capitol de artă europeană* (Editura Meridiane, București, 1996), ea este semnată de către cunoscutul critic și istoric de artă Amelia Pavel. Bună cunoscătoare a artei europene, cu precădere a celei franceze și germane, dar și a ideilor estetice și a doctrinelor care au premers ori au însoțit fenomenele artistice, autoarea privește arta românească dintre cele două războaie nu ca pe o consecință a acestora, ci mult mai aproape de adevăratul ei statut: ca pe o componentă. Cu datele sale specifice, dar și cu deschiderile firești către ceea ce se

întîmpla în spațiul european. Pentru a-și susține și a-și argumenta această idee, ce precede oarecum discursul, Amelia Pavel urmărește cu strictețe o schemă narativă în care faptele artistice se regăsesc de la cadrul lor cel mai general și pînă la formele particulare și atipice. De la clarificările teoretice la definiri stilistice, de la inventarul geografic și pînă la toposul iconografic, de la genuri și pînă la circulația motivelor, nimic nu scapă meticuloasei analize pe care autoarea o face picturii românești și celei europene. Surse, sincronii și simultaneități, motive împrumutate, adaptate sau transformate în variante, sînt identificate una cîte una și puse în ordine cu precizie și cu un remarcabil simț al nuanțelor. Deși spațiul este nespuns de încăpător - și oricare istoric fascinat de date și de măsurători l-ar fi umplut cu voluptoase "contribuții științifice" - autoarea introduce doar cazuistica strict necesară pentru înțelegerea fenomenului și nu subordonează dinamica ideii acelor posace demonstrații de erudiție care parazitează totul și nu folosesc la nimic. Din această pricină textul își păstrează permanent fluenta și prospețimea, argumentația fiind mai mult de natură plastică și asociativă decît încărcată de referințe și de trimiteri la tot felul de instanțe și de autorități. Interesul pictorilor pentru peisaj, în general, și pentru dominantele peisagistice, disociate pînă la element - apă, aer, pămînt -, în particular, este inventariat și analizat cu o adîncă înțelegere, iar din el sînt deduse atît com-

ponenta psihologică a creației, cît și rezolvarea tehnică prin care se definește personalitatea artistului. Mutația interesului de pe libertatea contemplației naturii pe rigoarea percepției formelor arhitecturale și urbane este înțeleasă și ea ca o schimbare a orizontului estetic și ca o modificare a reperelor în funcție de factorii de civilizație. Particularitățile picturii românești în receptarea formelor citadine, care se exprimă cu precădere în zona detaliului, a atmosferei și a culorii locale, printr-un ciudat transfer al idilismului pastoral asupra unei noi realități care este orașul, sînt puse față în față cu tropismul metropolitan al picturii europene, nu atît pentru a detecta influențe sau filiații, cît pentru a demonstra mecanisme ale creației care se nasc în situații specifice. Dar pictura nu este unicul element de referință al Ameliei Pavel. Pentru definirea unor idei cu circulație în epocă și pentru înțelegerea unor fenomene cu mare putere de difuziune sînt invocate literatura, cinematograful, mediația filosofică și reflecția explicită a artiștilor. Fizionomia și filosofia momentului sînt efectul unor convergențe, sinteza unor energii specifice în sfera cărora intră cu deplină îndreptățire și pictura. Indiferent dacă ea se înscrie în paradigma clasică sau intră în alta, contestată și insurgentă. Indiferent dacă rămîne fidelă contemplației sau își descoperă vocații misionare și transformă imaginea suficientă sieși în strigăt apocaliptic și în protest generalizat.

Însă în contiguitate cu fenomenul creației, cu sensurile sale de mișcare și cu prefacerile lui, Amelia Pavel situează și fenomenul receptării. Emisiei artistice îi corespunde o viață artistică și expozițională, comentariul critic și speculația de idei. Pictura, sugerează autoarea, nu este deplină dacă nu dobîndește și o conștiință de sine pe măsură. Creația este, așadar, permanent însoțită de acțiune, interesele nasc grupări, iar acestea din urmă promovează tendințe și asigură artei întreaga sa vitalitate. Artiștii neîncadrabili, cei care se sustrag valului dominant, nu fac decît să confirme incorruptibila substanță pe care arta o are la îndemînă pentru a exprima tensiunile și utopiile unui timp. Pleoarie pentru o lume cu mari disponibilități de comunicare, pe coordonata geografică și pe aceea a timpului, cartea Ameliei Pavel este opera unui istoric și a unui eseist pentru care arta nu-i decît un neînterupt dialog, o oglindă ce reflectă multiplele chipuri ale unei umanități în mișcare. Din această pricină tipologia și jocul ideilor prevalează net în raport cu axiologia. Judecățile de existență înving, pentru moment, judecățile de valoare.

P.S.: Dintr-o eroare a redacției, pe lista colaboratorilor la *Dicționarul enciclopedic* vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1996, în dreptul numelui meu a fost trecut titlul de *doctor* (dr.). Neavînd acest titlu științific, îi rog pe cititori să considere această precizare drept o rectificare. P.Ș.

PREPELEAC

de Constantin
Tolu

**SIMULACRELE
NORMALITĂȚII**

de Eugen
Negrici

Trăgînd cu urechea...

CE-I LIPSEȘTE prozatorului de azi este adresarea vreunui text ales dedicat uneia din marile personalități ale vremii. Nu din motive politice, filantropice, sponsoriale, doamne ferește, ceea ce ar fi o vulgaritate imposibil de înghițit. Nu. Un fel de scrisoare intimă, personală, avînd mărturiile ei.

Din tot ce am citit de Dostoievski, nu pot uita, de pildă, textele introductive, adresate înaintea romanelor, unor prinți, dar mai ales, Oberprocurorului religios, ortodox, al cărui nume, urît, îl uit mereu și care mă sperie totdeauna cum mă speria numai auzul acestui nume de Idanov... Și iar viu și zic: Lăsați în pace slăbiciunile marilor scriitori. Fără ele, ei nu ar mai avea nici o legătură cu pămîntul.

*

BALZAC procedează astfel. El alege o ilustră Doamnă Zulma Caraud, să zicem, căreia, la începutul prozei, i se adresează în felul următor:

Oare nu Dumneavoastră, Doamnă, a cărei înaltă și cinstită inteligență este ca un teaur pentru prietenii Dumneavoastră și care sînteți pentru mine un întreg public și cea mai indulgentă dintre surori; oare nu Dumneavoastră trebuie să-i închin această lucrare? Vă rog s-o primiți ca pe mărturia unei amiciții de care mă simt mîndru. Dumneavoastră și alte cîteva făpturi, frumoase, ca a Dumneavoastră, vor înțelege gîndirea mea citind Casa Nucingen alăturată lui César Birotteau. În contrastul acesta nu există oare un întreg învățămînt social?

*

CASA NUCINGEN este socotită una dintre narațiile cele mai alerte și mai moderne ale lui Balzac. Dacă prin modern admitem un ton sau un stil de exprimare, nu atît superior, cît cu neputință de dobîndit în epoca anterioară, anticipîndu-se altă tehnică a narației, prin geniul caracteristic principalilor creatori. Mai întîi locul, ales, pentru interminabilul dialog de alături pe care-l auzi, fără a fi văzut. Autorul ne previne, explicînd situația excepțională a acestei audieri întîmplătoare:

Știți cît de subțiri sînt despărțămintele ce separă cabinetele particulare ale celor mai elegante cabarete ale Parisului? (E prima frază n.n.) La Very, de exemplu, cel mai mare salon este tăiat în două de un despărțămînt care se ridică și se scoate după nevoie. Scena nu se petrecea acolo, ci într-un loc pe care nu-mi convine să-l numesc. Eram doi (care trăgeam cu urechea n.n.), aș spune ca Prudhome al lui Henry Monnier: "Nu aș vrea s-o compromit."

La orele opt seara, un zgomot mare dovedește că loja, cabinetul alăturat este ocupat cu mult tapaj de o companie guralivă. Prin pereții subțiri ai "separeurilor" se aude tot. Nuvela se înjghebează pe calitatea fonică excepțională a ceea ce, în local, trebuia să facă să se ignore complet între ele existențele clienților. E Emile Blondet, jurnalistul. E Bixiou, bufonul, mizantropul. E Finot. E Couture. *Un ris general izbucni.* Ce bîrfe. Ce cleveteli. Ce lucrături. Alături, cei doi ascultători amuțiți, ascultă... Cel mai mult se vorbește despre bancherul Nucingen și

despre soția lui. Vîrfurile de lance al conversației otrăvite este acest Bixiou pe care îl vom întîlni deseori, în *Comedi-anți fără să știe* ș.a. Se spune că ar fi, această *Casă Nucingen*, cea mai spumoasă dintre nuvele. Este cel mai elevat grad de civilizație a Franței, fără poze, fără imagini, doar prin forța cuvîntului.

Bixiou, acest Pirgu franc, însă incomparabil, ajunge în final la un "adevăr pecuniar" despre care nu s-a scris nicăieri. O teză precis anarhistă, maoistă *avant la lettre*.

- Care?

- *Debitorul este mai tare decît creditorul.* (Cine n-are va avea totul).

- *Oh! făcu Blondet, cît mă privește, eu văd în ce s-a zis parafraza unui cuvînt al lui Montesquieu, în care e concentrat întreg Spiritul legilor.*

- Care? întrebă Finot.

- *Legile sînt niște pînze de păianjen prin care trec muștele mari și se prind cele mici.*

- *Unde vrei să ajungi? se adresă Finot lui Blondet.*

- *La guvernul absolut, singurul în care acțiunile spiritului pot fi reprimate! Da, arbitrarul salvează popoarele venind în ajutorul justiției... Legalitatea ucide societatea modernă.*

- *Încearcă să le bagi asta-n cap alegătorilor! zise Bixiou.*

- *E unul care s-a ocupat de acest lucru.*

- Cine?

- Timpul...

- *Ia uite, alături e ceva lume, observă Finot, auzindu-ne în timp ce ieșeam.*

- *Totdeauna e cineva alături, răspunse Bixiou, care părea afumat.*

(H. de Balzac, *Casa Nucingen*, Calmann Levy, 1896)

Cariere aparent imprevizibile

NOTIUNILE și conceptele de care se servește critica au o istorie a lor, o carieră aparent imprevizibilă, cu momente de măreție și momente de decădere, cu lungi perioade negre urmate de bizare reactivări și, nu de puține ori, de modificări ale semnificației lor. Spre sfîrșitul anilor '70 nea bîntuit moda *barocului* și mai mult de jumătate din literatura română devenise - evident cu sprijinul dorinței noastre de a avea un blazon european - barocă. Aceeași rîvnă a sincronizării a deschis, în ultimii ani, larg porțile *postmodernismului* - "concept" insuficient conceptualizat și, pe deasupra, inadecvat nouă. Faptul că e vehiculat astăzi în toate împrejurările posibile și imposibile ne încurajează să-i prevedem o viață scurtă. În anii '60, ca să evite folosirea termenului de "realism-socialist" - devenit jenant după deceniul proletcultismului agresiv -, criticii elogiau "romantismul revoluționar" al poeziei contemporane (un eufemism, oricum, convenabil). Uitînd, ca din întîmplare, atributul cu pricina au început, mai apoi, să vadă, peste tot în jur, romantism. Simptomatic, se înregistrează în epocă o recrudescență a interesului istoricilor literari pentru romantism în general, ca și o tendință de echivalare a acestuia cu opțiunea artistică a oricărei epoci revoluționare. În aceiași ani '60 - vreme în schimbare - comentatorii fenomenului literar nu se mai grăbeau să vorbească despre o proză realist-socialistă, ci despre o proză realistă, proză care avea, nu-i așa, o istorie a ei, un arbore genealogic de

incontestabil prestigiu, apt să legitimeze orice. Dacă poezia era romantică, proza trebuia să fie realistă. Criticii au folosit o vreme, fără rezerve și cu un elan suspect, termenul de *realism*, completîndu-l cu atribute bune la orice, spre a putea acoperi toată suprafața imaginabilă a prozei: realism liric, realism grotesc, realism mitic, realism critic, realism psihologic, realism comic, realism simbolic, realism clasicist etc. A fost epoca "realismului fără țărături" inventat de Roger Garaudy (1964) parcă pentru uzul "marxiștilor luminați". Nimeni nu se sfia, pe atunci, să identifice elemente realiste în producția literară a secolului trecut și nu mai puțin în lucrările pașoptiștilor. Însă, pe măsură ce cuceream, în numele autonomiei esteticului, libertăți mai mari sau mai mici și pe măsură ce se consolida poziția criticilor noștri decizi să le impună și să le apere, interesul pentru *realism* intră în reflux. Atît de penibile au putut părea, de la un moment dat, excesele realist-socialiste și atît de mare spaima de a nu cădea în sociologismul vulgar al anilor "de tristă amintire" încît cuvîntul a început să fie ocolit, iar raportarea prozei românești pașoptiste la realism - evitată. Nu a contat nici măcar numele lui. T. Vianu care, într-o carte temeinică (*Arta prozatorilor români*), scria în vremuri normale sau mai bine zis în vremuri ferite de presiunea psihică a precedentului și a unui trecut stînjenitor, puneă ceea ce era valoros în proza pașoptiștilor sub semnul "începuturilor realismului".

ÎNTORȘI odată dintr-o călătorie în România,

am spălat mașina și am făcut curățenie. Sub un scaun am descoperit un săculeț cu cartofi care sfidase atenția noastră ca și vigilența vameșilor din patru țări. Am dus "perele pămîntului" în bucătărie, le-am pus pe masă și le-am numărat: nouă. Străluceau ca nouă boabe supradimensionale de chihlimbar. Treaba cu geamul sfărîmat o știam, dar cartofii, cum de au ajuns ei în automobilul nostru? Pînă la urmă, construind ipoteze după ipoteze, am dezlegat și misterul care ne intriga atît. Iată cum:

Ceaușescu avea obiceiul ca din cînd în cînd să mai reducă numărul deținuților de drept comun din pușcăriile suprapline. Dădea drumul la o categorie de hoți care foloseau libertatea pentru acțiuni noi și nimereau astfel după cîteva luni iarăși acolo de unde pleaseră. În acest timp țara chinuită de putere era în plus terorizată de bande de răufăcători care excelau prin spargeri, tîlhării la drumul mare și chiar crime de omor. La Iași văzusem pe profesorul A. stîlcit în bătaie, într-o seară înmiresmată, sub teiul lui Eminescu. Fusesem avertizați să fim atenți. Dar poți să înșeli ce ți-a fost dat?

Mașina urca încet pe dealul Pașcanilor: ne pregăteam să vizionăm pitorești colibe din Moșca, satul țigănesc de pe coastă. La cimitirul soldaților sovietici ne fac semn niște măicuțe mătăhăloase care își ascundeau fața cu feregele, de parcă erau turcoaise. Cea mai voinică dintre ele se apropie, deschise ușa mașinii și își descoperi nasul și gura: avea mustăți. N-am apucat să mă mir că schivnica porunci cu o voce groasă: "Oprește motorul și ieșiți afară din autoturism, cu mîinile sus!" Eram la volan. Spaima îmi dădu puteri de sinucigaș. Demarai chinuind motorul sub o ploaie de proiectile improvizate: pietre, lemne, țărîină, cutii de conserve. Vătaful

Ocean

Niște cartofi

dantul era un om cultivat și, prin urmare, sceptic: "Aveți o putere de imaginație foarte dezvoltată. Delincvenți deghizați în călugări? Poate la dumneavoastră la Chicago." Am pierdut multă vreme cu așa-zisa anchetă; cînd am trecut prin Tîrgu Neamț, cocoșii vesteau miezul nopții. Cinul acesta al călugărițelor a fost totdeauna bogat în suferințe și chin. Ascultarea neclintită, munca fără răgaz, rugăciunile necontenite le-au istovit trupul, curățind sufletul. În România Ceaușescului aveam o bucurie deosebită să le vedem - niște ființe dintr-o lume care părea că s-a terminat. Era o plăcere rară să le întîlnim făcînd autostop; le luam și convorbirile cu ele rămîneau de neuitat.

După Humulești, pe drumul Agapiei, iată la răscruce, un pîlc de maici. "Dumnezeule, iarăși!", mă înfricoșai. Dar ne dădurăm seama că sînt autentice. Strigau cu disperare: "Noi nu sîntem tîlharii! Luați-ne și pe noi!" Ce se întîmplase? Lucraseră toată ziua la scosul cartofilor și cînd să se întoarcă la mănăstire, s-a stricat tractorul. Așteptau de șase ore. De trecea vreo mașină, șoferii accelerau, fiindcă în toată țara costumația hoților era cunoscută. Le-am dus în șase rînduri acasă. Am vrut să aflăm: "Cartofii sînt pentru obște sau primiți și pentru gospodăria personală?" - "Noi nu sîntem la obște, dar primim de trei ori cîte trei cartofi pentru trei zile." - "Și vă ajunge?" - "Mare e Dumnezeu". În ultima serie, o bătrînă o întrebă pe surata ei: "Ce să le dăm, că nu avem nimic?" - "Lasă că le-am dat eu. Dumnezeu să-i ajute!"

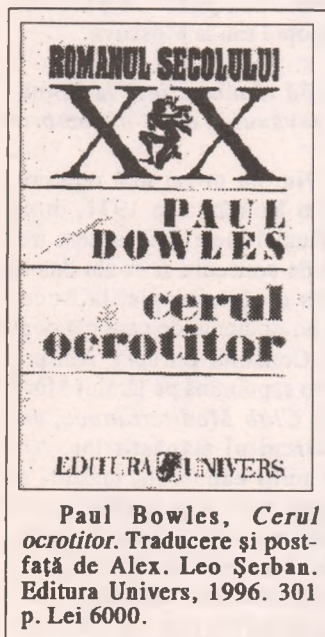
Paul Miron

Ceai în Sahara

APROAPE imposibil de înțeles cum reușește Paul Bowles să insuflă asemenea coplesitoare undă de mister, deși lumea bântuită de personajele sale e firească și chiar banală. Probabil că e vorba de acea forță a secretului în permanență anunțat, însă nicio dată enunțat. Nepătrunderea tainei pare totală, deoarece ea rămâne necunoscută chiar și celui care o anunță.

Un cuplu american călătorește (pentru a evita ororile războiului) prin Maghreb; el se îmbolnăvește și moare; ea, răătăcită, ajunge în haremul unui negustor din Sudan; după o "eclipsă" a rațiunii (în care descoperă așteptarea pătimașă ca unic rost al femeii, senzualitatea neînfrânată) izbutește să se întoarcă în "civilizație"; dar lumea regăsită e precum oglinda așezată înaintea chipului de mort. (Valéry: "Rămas bun, îi spune muribundul oglinzii care i se pune în față. Nu ne vom mai vedea nicio dată". Bowles adaugă, amar: "Slavă Domnului"). Călătoria celor doi (la început doar din insatisfacția care împinge la descoperirea de noi orizonturi) devine "singura călătorie valabilă", aceea pe care omul o face în lăuntrul său, drumul continuat adesea după moarte (progresia sufletului care nu și-a atins încă scopul). Amănuntele nord-africane, peisajul arzător, cu mirosuri exaltante și suferințe la fiecare pas (în care până și filamentul becului este "un firav vierme oranj") amintesc de lumea lui Durrell; însă muzicianul din Bowles (care a studiat compoziția cu Aaron Copland!) știe să nuanțeze atât de tulburător, încât realul se desfășoară tot timpul pe muche de vis. "Se opri. Ultima periferie posibilă se înnodase în firul străzii. Dincolo de cea din urmă magherniță, gunoiul și pietrișul drumului coborau abrupt în trei direcții. Port își înălță privirea spre cer: dăra de pulbere a Căii Lactee semăna cu o crăpătură imensă de-a curmezișul boltei ce lăsa să se filtreze plâpânda lumină albă. Auzi în depărtare zgo-

motul unei motociclete. Când aceasta încetă, nu se mai auzi nimic decât vreun cocoș al cărui țipăt aducea cu sunetele înalte ale unei melodii repetate, în care toate celelalte note erau surde".

Un vârtej al sunetelor, șoapte indescifrabile în dialect arab, murmur de vânt, țipete de păsări, vaiere de fluier, bătaie de tobă se adună sub cupola de cort a cerului de parcă ar pregăti o explozie ("Cerul aici e foarte ciudat. Am senzația, când îl privesc, că e ceva solid acolo sus, care ne protejează de ce e dincolo"). "Dar ce e dincolo?" "Nimic, presupun. Doar întuneric. Noapte veșnică"). Tenebră unde fermentează devenirea.

Moartea devine punctul înțunecat, acul care străpunge adăpostul, eliberare de tensiune. Dragostea, violentă, totală, e un drum asemănător. Trei fete dintr-un sat algerian, îndrăgostite de același bărbat înalt din deșert, visează să-l regăsească și să bea ceaiul în Sahara. Strâng bani, se vând chiar pentru a-i strânge, și cum nu izbutesc, pleacă la drum fără bani, pe jos. Cumpără un ceainic, o tavă și trei pahare: pornesc să-și bea ceaiul în Sahara. Urcă o dună, apoi alta, din nou alta mult mai înaltă, poate vor zări tinutul unde locuiește iubitul lor... Într-o zi, caravanele găsesc pe o dună trei fete întinse ca și cum s-ar fi așezat să doarmă. Și toate trei paharele erau pline de nisip. Curgător ca apa, arzător ca focul: căutare a odihnei, siguranței, regenerării.

Cât despre versiunea românească semnată de Alex. Leo Șerban, nu se poate repeta decât comentariul francezului Eric Neuhoff la traducerea romanului *The Sheltering Sky*: "Cine nu l-a deschis nu știe ce înseamnă plăcerea de a citi".

Norul e cămilă?

CELEBRA viziune a interpretării fără restricții din *Opera aperta* (1962) Umberto Eco o reface în *I Limiti dell'interpretazione* (1990) nu neapărat într-o atitudine conservatoare (fidelitatea față de operă în detrimentul inițiativei comentatorului) ci în sublinierea oscilării balanței între cele două puncte de vedere. "Textul interpretat impune interpretărilor niște restricții. Limitele interpretării coincid cu drepturile autorului lui." A citi, de pildă, *De imitatione Christi* ca și cum ar fi scris de Céline (ideea lui Borges) poate fi un joc, dar fă-

Umberto Eco, *Limitele interpretării*. Traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă. Editura Pontica, 1996. 412 p. Lei 8000.

ră durată și fără putere de convingere. Intenția operei, conjunctura nu pot fi total eliminate. De la Platon și Aristotel cetire, a cunoaște înseamnă a cunoaște cu ajutorul cauzei.

Ilustrând aspecte ale semiozei hermetice cu exemple clasice și ale scolasticii medievale, cu "iraționalisme" de poeți și filozofi (Goethe, Nerval și Yeats, Schelling, von Baader, Heidegger și Jung, până la postmoderni), analizând moștenirea hermetismului azi, Eco demonstrează că interpretării se revendică de la un *modus*, de la o măsură. Dacă Polonius și Hamlet aveau sau nu dreptate comparând norul cu o cămilă, nevăstuică sau balenă, "o vom ști numai întorcându-ne să privim norul acela".

Nevoit să analizeze rolul mnemotehnic al asemănării, autorul *Numelui trandafirului* se avântă în domeniul drag lui al analogiei, simpatiei universale, signaturilor care dovedesc apartenența la același mare sistem (posibilitatea de acțiune reciprocă între *signans/signatum*) - și recurge cu mare plăcere la exemple din Paracelsus, Agrippa von Nettesheim, diverși renaștători. Însă nici tipologia corelațiilor și nici selecțiile contextuale nu pot opri mnemotehnica de la dezlănțuire barocă, de la un joc proteiform care duce mai degrabă la uitucenie: mecanismele împovărate devin impracticabile. La fel, discursul alchimic cu secretul său amănat (încifrat în limbaje simbolice) are drept unic rezultat doar jocul descifrării, care nu duce la nimic concret: "adevăratul și unicul rezultat al Marii Opere este viața cheltuită în a urmări Marea Operă, proiect

semiozic prin excelență". Totul e bănuială și risipă interpretativă (exces de uimire, paradigmă a învățării - cu exemplificări din Dante - derivă și corabie a nebunilor: cu exemplificări din Guenon, comparat cu o "muzică-disco hermetică").

Munca interpretării ("când autorul nu știe că știe", cu exemple extrase de Eco din elaborarea propriilor lucrări; cu observații despre interpretarea metaforelor - metaforă și lumi posibile, metafora și intenția autorului, metafora ca specie a conotației, contextualitate, intertextualitate, metodă și parafrază etc. - și despre falșuri și contrafalșuri) precum și *condițiile interpretării* (tipuri de abducție, semantica, pragmatica și semiotica textului, presupuzițiile și semiotica textuală, presupuziții existențiale...) sunt capitole importante care reiau și dezvoltă concepte din alte opere ale lui Eco (*Tratatul de semiotică generală*, *Lector în fabula*, *Semiotică și filozofie a limbajului*, *Despre oglinzi și alte studii*). Ultima secțiune, *Semioză nelimitată și derivă*, ar putea sluji la fel de bine drept introducere, lămurind "dacă nu ce este semioza nelimitată, cel puțin ce nu este și ce nu poate fi aceasta".

Traducerea *Limitelor interpretării* - cu nimic mai puțin pasionantă decât romanele lui Eco - e chiar mai necesară decât acestea, fiind o condiție a lecturii lor.

Prodesse
et delectare

NU ȘTIM cu precizie cât din tezaurul de fabule și - uneori - de pilde aparține propriuzis lui Esop, de vreme ce unii cercetători contestă chiar existența reală a autorului lor. Argumentele acestora? Punerea pe două coloane a unor fabule atribuite lui Esop cu altele ale arabului Luqman (și acesta socotit de unii istorici literari "inventat"). Mai mult, biografiile lor au episoade legendare comune. Cum legile moderne ale dreptului de autor nu existau în îndepărtata antichitate, e de presupus că un om hătru, abil, putea la fel de bine să fie receptacol pentru numeroasele "semințe" de înțelepciune și să compună altele în același spirit deopotrivă sfătos și ludic.

Periplul românesc al vieții lui Esop este atestat dintr-o copie manuscrisă de la 1703 făcută de Costea Dascălul din biserica Șcheilor Brașovului, loc în care peste un secol și jumătate avea să dascălească întru cele înțelepțești și muzicallicești "cel isteț ca un pro-verb", Anton Pann: predestinare. Apoi e cunoscut meritul lui Cartoian de a fi publicat, analizat și colanțat textele fabulistului, în contextul atât de generos al *Cărților populare*, alături de *Varlaam și Ioasaf*, *Sindipa*, *Floarea darurilor* ori legende apocrife.

În speță, fabula, pilda, proverbul, zicătoarea sunt mega-

comparații: un termen, mai dezvoltat, e atribuit dobitoacelor, plantelor etc. - cu atribu-te omeneste; alt termen e constituit de morală, tâlc, învățătură. Acest al doilea termen care explică similitudinea cu omenestile ipostaze poate lipsi (în zicători lipsește prin definiție: "cusut cu ață albă", "ră-de ciob de oală spartă", ori modernul "prin fața șefului și pe la coada calului e bine să nu treci").

Definiția care pretinde că fabula "biciuiește tarele caracterului uman" e insuficientă. Pentru că alteori fabula poate doar să explice ori să definească silogisme, erori nevinovate, paradoxuri - ori să sublinieze fatalismul, absurdul. Iată o fabulă pe care o putem socoti a "populismului": păsările tinură sfat pentru alegerea unui domn. Păunul se socotea vrednic din cauza frumuseții. Dar o stâncuță zise: "Ei bine, când vei fi rege, dacă vulturul ne urmărește, cum ne vei veni în ajutor?" Cititorului îi vine să adauge singur morală: "Aceasta între noi adesea o vedem..."

Prin secole (și milenii) gândirea esopică a tot rodit: La Fontaine, Lessing, Krilov, la noi Grigore Alexandrescu, Argezi... Paremiologia, studiul despre paradox (B. Russell) s-au adâncit datorită ei. La Esop, vulpea descoperă că leul bătrân, incapabil să mai vâneze, dar retras discret într-o peșteră unde i se aduceau daruri ca unui bolnav neputincios, este de fapt tot ucigaș - al binefăcătorilor săi. Cum? A observat că "urmele care intră

în peșteră sunt mai multe decât cele care ies". Nu este acesta un test de perspicacitate matematică?

Cu un singur lucru a rămas incompatibilă fabula: cu sacralul. Dovada o face chiar biografia creată lui Esop: spiritul său ludic, sarcastic, nu s-a împăcat cu bigotismul sacerdoților de la Delfi; a sfârșit aruncat de pe o stâncă. Pare o metafabulă a cărei morală ar putea s-o scrie oricine, fie și în stilul *Isopiei* cel străvechi: "Așa și tu, nemernice oame..."

Cărți primite la redacție

♦ Jean M. Rivière, *Istoria doctinelor esoterice*. Traducere de Viorica Alistar. Editura Symposion 1996. 375 p. Lei 12.000.

♦ Carlo Ginzburg, *Istorie nocturnă. O interpretare a saba-tului*. Traducere de Mihai Avădanei. Cu o postfață de Valeriu Gherghel. Editura Polirom, Iași

1996. 349 p. Lei 8500.

♦ Daniel Beresniak, *Francmasoneria*. Traducere din franceză de Malvina Măgureanu. Editura Humanitas 1996. 142 p. F.p.

♦ Stephen R. Covey, *Eficiența în trepte sau Un abecedar al înțelepciunii*. Editura All 1996. 319 p. F.p.

NICOLAUS SOMBART

INTENȚIA de a face cunoștință cititorilor români cu *Nicolaus Sombart*, sociolog al culturii, istoric, eseist, publicist, prozator, fost deputat

în Parlamentul European de la Strasbourg și fost director pentru politica cultural-europeană, în cadrul aceleiași for, nu este întâmplătoare. Autorul - care are peste 70 de ani, dintre care peste 30 i-a petrecut la Paris - trăiește în prezent la Berlin, în orașul în care s-a și născut, în 1923. Tatăl lui, Werner Sombart, a fost un reputat profesor universitar, un economist naționalist și un pătrunzător analist al capitalismului. Mama scriitorului, Corinne, a fost fiica rectorului Universității din Iași, *Niculai Leon*. Una din scrierile în care se regăsește sursa configurației spirituale moștenite de Nicolaus Sombart de la mama sa este volumul *Jugend in Berlin 1933-43* (O tinerețe la Berlin) apărut în 1991 și reeditat în 1995. Următoarea carte, *Pariser Lehrjahre* (Anii uceniciei pariziene), este un fel de educație sentimental-intelectuală și a avut parte de succes imediat după publicarea în 1994 la Editura Hoffmann und Campe. Ambele volume, publicate și în Franța, precum și în unele țări post-comuniste conțin nenumărate referințe autobiografice și culturale la legăturile scriitorului cu România. Dar, Nicolaus Sombart este și un prestigios sociolog al culturii și un incitant istoric și eseist. Volumul *Die Deutsche Männer und Ihre Feinde* (1992) analizează prin intermediul unei personalități efigie, Carl Schmit, un destin german la confluența dintre tradiția confreriilor masculine și miturile matriarhatului. Anterior, volumul *Nachdenken über Deutschland* (Reflecții despre Germania) a stîrnit, atît în momentul apariției cît și după aceea, un interes deosebit față de modalitățile de aplicare a psihanalizei în studiul istoriei. Mai trebuie amintite jurnalul de război *Capriccio no.1*, și volumul de eseuri *Die Schöne Frau*, apărut în această primăvară. Amplul interviu din care vă propunem fragmentele de mai jos (subtitlurile aparțin redacției noastre), a fost oferit, în exclusivitate, doamnei Rodica Binder și a fost difuzat în martie 1996 pe programul în limba română al postului de radio Deutsche Welle.

"Pentru mine este foarte important să fiu și român"

R.B.: Domnule Nicolaus Sombart, atît în cartea *Jugend in Berlin* cît și în *Pariser Lehrjahre*, evocați figura mamei dumneavoastră, legăturile avute cu România, evocați numele unor intelectuali și artiști români care au frecventat salonul mamei dumneavoastră la Berlin, sau pe care i-ați întîlnit ulterior la Paris. Aș dori să știu ce înseamnă România pentru dumneavoastră.

N.S.: Este foarte importantă. De altfel, despre ea am scris o carte care va apărea probabil anul viitor, și se va intitula *O călătorie în România cu Charles Fourier*. Este un fel de reîntoarcere la origini, în căutarea mamei, a femeii, a iubirii, ca de altfel și în restul cărților mele care urmează această tramă, care se situează pe această pistă. Pentru mine este foarte important să fiu și român, fiindcă acest fapt mă ferește să fiu sută la sută german. De altfel, formulez teoria că spre a fi un bun german trebuie să ai o mamă străină, dacă se poate evreică, dar o mamă româncă - este deja foarte bine. Să luăm cazul lui Thomas Mann - el a avut o mamă sud-americană care, iată, a creat doi mari scriitori germani... Apoi, firește, România, așa cum am înțeles-o și trăit-o în existența cotidiană a familiei mele, în casa părintească, a fost un pol opus polului german: școlii, tatălui, confesiunii protestante, prusianismului, statutului meu de fiu

de profesor. Acesta din urmă nu este la rîndul său decît un pol al persoanei, al identității mele. Celălalt pol este România, orientul, divanul, femeia, un pol alcătuit dintr-o seamă de lucruri oarecum interzise (din perspectiva germană). Dar, dincolo de toate acestea, mama este cea care a marcat căminul părintesc și tinerețea noastră...

R.B.: Dela mama dumneavoastră ați moștenit și o anume preferință pentru salon, ca sferă intimă a unei civilizații sociale superioare, o formă de comunicabilitate pe cale de dispariție, pe care însă dumneavoastră o întrețineți, la Berlin... Revin la figura emblematică a mamei. În volumele amintite, descrieți și cîteva scene, cîteva amintiri din copilărie, legate de România. Ce alte amintiri vă mai leagă de această Românie îndepărtată?

N.S.: Există mai multe aspecte. Există Iașiul, există Bucureștiul. A existat mediul bunicului meu, tatăl mamei, profesorul Niculai Leon, care a fost un om de știință celebru, rector al Universității din Iași, post pe care l-a deținut pînă la stingerea sa din viață, în anii '30. Bunicul era un *grand seigneur*, un boier, un om care avea strălucire, noblete. El și-a scris memoriile, în două sau trei volume care au fost publicate. A avut șase copii: trei fete și trei băieți. A rămas văduv de timpuriu; soția sa fusese o mare frumoasă, eu însă nu mi-am cunoscut bunica, fiindcă a dispărut dintre cei vii pe cînd mama mea era încă o copilă. Cele trei surori conduceau gospodăria, ajutate de mulți servitori, cum se obișnuia la acea epocă în România. Le-am cunoscut pe surorile mamei, am cu-

noscut și casa bunicului, pe cînd eram foarte mic. Mama mi-a dat numele tatălui ei, fapt semnificativ în marcarea tradiției, un mod de a-l dedica tatălui pe fiul ei cel mai mare, în semn de respect și devotament. Mediul matern era un mediu universitar spiritual, de artiști care își petreceau vacanțele la mănăstirile din Carpați, care scoteau reviste... era o viață culturală foarte intensă ale cărei urmări le-am resimțit pînă și în casa părintească din Berlin. Mama mea însăși era o tînără cu studii universitare, o persoană strălucită, [...] ajunsesse în fruntea generației anilor '20. A plecat la Berlin spre a-și desăvîrși studiile și acolo s-a căsătorit cu tatăl meu, adică cu un profesor german celebru...

R.B.: Cu Werner Sombart, reputatul economist și sociolog. Dar dumneavoastră înșivă vă situați în prelungirea vocației universitare a părinților...

N.S.: Da, din această perspectivă sunt beneficiarul unei tradiții universitare în familie. Biata mama, dacă ar fi știut că nu voi face o carieră pur universitară, ar fi fost foarte tristă. Ei bine, am avut un destin european, în cele din urmă mama a fost foarte mulțumită de calea pe care am apucat-o, de soția mea, care nu era româncă ci georgiană. Deci acest mediu universitar din familia mamei este un aspect al României pe care am cunoscut-o. A mai existat însă și un alt aspect, care m-a marcat poate și mai mult, cel al Bucureștiului, al unei capitale foarte înstărite. O soră a mamei, mătușa Nineta, se căsătorise cu un nabab român, cu Virgil Alimăneșteanu, a cărui familie dăduse la fiecare generație, miniștri, profesori, oameni de afaceri. El era unul din fondatorii Creditului Minier. Există o opulență, existau acele conace, pline de prieteni, cu petreceri în fiecare seară, cu întoarceri acasă în calești; acolo mi-a fost dat să cunosc ceea ce nu cunoscusem la Berlin în casa părinților, care erau modeste: traiul pe picior mare, luxul... Era apoi o anumită artă de a trăi, specific românească, cu mîncăruri bune, cu o anume tihnă, verișorii erau înamorați de verișoarele lor, unchii făceau curte nepoateilor - era o ambianță intimă și veselă, caldă...

R.B.: Domnule Sombart, mai aveți însă și o altă imagine a României, atunci cînd descrieți acel colț al Europei care a dăruit Occidentului multe spirite: un Celan, un Cioran, un von Rezzori, un colț de unde, trecînd peste Berlin, privirile oamenilor se așteptau în cele din urmă asupra Parisului... Nu credeți că totuși această imagine este întrucîtva unilaterală, simplificatoare, poate? Ați plasat aceste spirite sub una și aceeași cupolă.

N.S.: Nu, eu cred că așa stăteau lucrurile, de fapt. Acești intelectuali de provincie, din Cernăuți, de pildă, care erau evrei, catolici, protestanți, polonezi, ruși, care erau din toate cîte puțin, care vorbeau germana, idiș, care mai cunoșteau vreo cinci sau șase

limbi, nu aveau decît o idee: de a ajunge mai întîi la București, de la București voiau să ajungă la Paris, dar primul popas era totdeauna Berlinul. Eu nu am învățat niciodată românește, fiindcă în familie se vorbea franceza. Îmi amintesc că unul dintre principalele ziare bucureștene era redactat în franceză. [...] Există un fel de topografie spirituală a vremii, nu-i așa? Nimeni nu avea poftă să plece la Constantinopol sau la Moscova.

R.B.: Să rămînem însă la România. Ați revăzut-o după decembrie 1989?

N.S.: Nu, nu m-am mai reîntors. Am fost în România în 1971, după moartea mamei mele. Îmi luasem trei săptămîni de concediu și m-am dus la un congres de futurologie, la București. Era un domeniu de care mă ocupam și la Consiliul Europei. Am propozat apoi o săptămînă pe tîrmul Mării Negre, la *Club Méditerranée*, am parcurs circuitul mănăstirilor. Am reîntîlnit mulți cunoscuți, martori ai vieții mamei mele și ai familiei noastre. La Iași am fost sărbătorit. Institutul bunicului meu exista încă, nu fusese distrus. Mai erau încă acolo mobilele și fotografiile sale, cele ale succesorilor lui științifici, ale profesorilor cu care colaborase, care se formaseră în jurul lui, care-l cunoscuseră. Ei mi-au vorbit despre bunicul meu, a cărui statuie există încă în oraș. Era după perioada de destalinizare. Înainte însă, a fost dezastrul. Trebuie să menționez aici că acea parte a familiei mele care nu a plecat în străinătate, tot clanul burghez, a fost exterminat în urma genocidului social organizat de Ana Pauker. Oamenii nu au fost împușcați, ci lăsați să moară de foame. Dispun în această privință de mărturii patetice. Și, după ce tot ce fusese mai cumplit trecuse, după destalinizare, unchii, mătușile, rudele mamei au fost reabilitați. Dar nu li s-au înapoiat nici casa, nici biblioteca. Am reîntîlnit-o pe mătușa Viorica, soția fratelui mamei mele, unchiul Leon, care fusese profesor, ministru; biata mătușă, trăia în mizerie, într-o singură încăpere, împreună cu o altă rudă, în condiții realmente abominabile, la doar cîteva pași de foarte frumoasa casă pe care au avut-o. Am văzut atunci sfîrșitul, am fost martorul sfîrșitului, al extirpării trecutului acelei Români pe care o cunoscusem în copilărie. Deci, cînd am revenit, era epoca în care Ceaușescu s-a decis să distrugă satele. Incredible! Dar și acum suntem slab informați despre ceea ce se petrece în România...

R.B.: Nu aveți dorința să vă reîntoarceți acum acolo?

N.S.: Dacă voi fi invitat, voi merge să țin niște prelegeri; aș putea vorbi despre mama mea, despre familia ei, despre bunicul meu, dar acest lucru nu mai interesează pe nimeni. [...]

R.B.: Veți dedica o carte mamei?

N.S.: Am terminat, dar încă nu am publicat-o, o carte dedicată mamei

- Un destin european

mele, României, o carte în care încerc să vorbesc despre istoria ciudată a acestei țări, mereu ocupată, mereu o provincie, - să nu uităm că țara a fost provincie turcă până prin 1876...

Centrul și periferia. Despre elite

R.B.: Cum vă explicați dumneavoastră, domnule Sombart, - un european prin excelență, beneficiar și posesor al unei considerabile experiențe practice și teoretic-intelectuale a europenismului - tenacitatea acestei dorințe a românilor de a evada?

N.S.: Este ceva normal, este vorba despre atracția pe care centrul o exercită asupra periferiei. Dorința de a pleca înspre centrul Europei (și, cultural vorbind, Parisul este centrul Europei) se manifestă și în Scandinavia, și în Sicilia, și în Grecia. Cu cât te afli mai departe de centru, cred, cu atât ești mai atras înspre el. Această atracție există desigur și în Germania, o descriu de altfel în cartea mea. Chiar călătoria mea la Paris este fondată pe această atracție pe care atâtea personalități germane prestigioase au resimțit-o: celebrități ca Heinrich Heine, Walter Benjamin și câți alții. [...] Eu cred că decalajul centru-periferie, metropolă-provincie deține un rol cheie în această atracție. [...]

R.B.: Domnule Nicolaus Sombart, sunteți sociolog, expert în sociologia culturii, ați elaborat o foarte interesantă teorie a elitelor, mai ales a celei intelectuale, care în vechile ei forme se află pe cale de dispariție, locul ei părând a fi luat de mass-media, așa cum ați demonstrat convingător, într-un articol. Care este părerea dumneavoastră despre fenomenul așa-numitei globalizări, la toate nivelele, dar mai ales cultural? Credeți că această globalizare distruge, nivelează componentele individuale, inconfundabile ale culturii? Și, în condițiile date, mai există atracția exercitată de centru asupra periferiei?

N.S.: Prin această întrebare atingeți o problemă centrală a epocii noastre, o chestiune pe care aș denumi-o cea a diferențelor culturale. Există doi poli: tendința și mișcarea universalistă, globalizantă, planetară, aceea tendință care va înfăptui unificarea, globalizarea, parazitarea planetei de către umanitate, de către Marea Ființă, *Le Grand Être*, cum spunea Auguste Comte. Această tendință este denumită în germană *Zivilisationsprozess*. Mai există însă și o altă tendință - cea a consolidării identităților culturale multiple, diferite unele de altele, structurate tocmai pe principiul diferenței. Cred că stabilirea unui echilibru între aceste două tendințe constituie o problemă centrală, culturală și politică, a epocii noastre. Există un

termen foarte interesant, lansat de un sociolog francez: *subsidiaritatea*. Ea constituie tehnica sau metoda prin care se poate stabili ori distinge, ce activitate, ce responsabilitate se situează, la ce nivel al ierarhiei administrative, tehnologice, științifice. Aceasta este cuvântul secolului. [...] Tribalismul și universalismul. Acesta este problema. Universalismul tinde spre eliminarea conflictelor, deci - de bine de rău - spre pace. În vreme ce o identitate culturală tribală duce spre confruntare, diferențiere - chiar cu arma în mână. - ești altfel decât mine, deci te ucid."

Acestea sunt două etici diferite, două tradiții diferite care au fost amestecate. Dar, în fiecare situație, în fiecare context istoric, subsistă și parcele izolate ale acestor tradiții. Însă, acum se constată foarte clar, indiferent dacă ne deplasăm la Beijing, sau București, la New York sau Berlin, că, în cazul în care survine o problemă, soluționarea ei se situează în cele din urmă la confluența acestor două cîmpuri diferite de norme și valori.

R.B.: În reprezentarea societății propuneți un model piramidal în al cărui vîrf se plasează elitele. Mai poate exista elita culturală azi, în vechile ei forme, în sensul tradițional al cuvîntului?

N.S.: Vom vedea. Este vorba de persoane, de structuri care printr-o ciudată alchimie socială și spirituală se reorganizează mereu, nu neapărat în mod vizibil. Percepem doar fațadele acestui proces, acele efecte de "trompe-l'oeil". Pentru moment este dificil să zărești autenticele elite. Ele se ascund, în loc de a "reprezenta" (cu conștiință de sine, cu generozitate) poziția pe care o dețin de fapt.

R.B.: Mai ales țările care au avut de suportat dictatura comunistă și-au văzut decimată vechea elită. Acum, în perioada post-comunistă, absența elitelor este resimțită acut. Vă întreb - cu riscul ca întrebarea mea să pară naivă - ce se poate face?

N.S.: Trebuie așteptată refacerea lor. Să luăm un exemplu din natură: coada amputată a unei șopîrle va crește la loc, se regenerează. Deci, trebuie așteptată regenerarea elitelor. Ele se vor reface - însă în intervalul uneia sau a două generații. Pe de altă parte, multe din deficiențele actuale ale dezvoltării respectivelor state foste comuniste se datorează tocmai absenței adevăratelor elite, dispărute, a acelor oameni (politicieni, oameni de știință, cercetători) a acelor personalități, literalmente capabile să facă societatea să progreseze. Cunoașterea se învață, se transmite, se asimilează. Dacă se elimină elitele politice, culturale, societatea recade în barbarie...

"Sunt un apărător al snobului". Teoria Salonului

R.B.: Vă solicit părerea în privința unui fenomen de care v-ați ocupat, cel al dandysm-ului. Cum ați defini acest fenomen, pentru cei mai puțin familiarizați cu el? Mă gândesc la sensul propriu, eventual sociologic și nu neapărat cultural al termenului. Vă pun această întrebare și pentru că tinerii din fostele țări comuniste au putut cunoaște dandysm-ul din surse aproape exclusiv livrești...

N.S.: În România, în epoca înfîlirilor cu verișorii mei - era perioada prieteniei mele juvenile cu Celibidache - pătrunsese pînă la București idealul așa numitului "zazou". Personalități ca Emil Cioran, de pildă, se orientau după acest model dandy, de sorginte pariziană însă. Cît despre dandysm, el este o etică de viață, marcată de năzuința spre distincție, eleganță, nelipsită de o doză de insolentă, justificată însă prin exigența cu care este urmărit un ideal de perfecțiune.

R.B.: Un ideal exterior sau mai degrabă interior?

N.S.: Interior firește. O mască, o fațadă nu se pot întreține dacă nu există o mentalitate care să le susțină. Așa-numiții *dandies* sunt oameni deosebit de disciplinați; ei își impun reguli foarte stricte în comportamentul lor față de ceilalți.

R.B.: Care ar fi opusul tipului dandy? dar al acestei categorii?

N.S.: Contrariul dandysm-ului este neglijența, confortul mărunț, indolența mic-burgheză. Antipodul tipului dandy ar fi mic burghezul iar cel al categoriei l-ar constitui mediocritatea, meschinăria, sărăcia.

R.B.: Care este ținta, rolul snobului ce înseamnă această formă de comportament, această atitudine, azi?

N.S.: Snobismul este dorința individului de a parveni. Dorința individului sau a unui grup social de a ajunge... "Aufsteiger". Dacă snobii ajung unde și-au propus, înseamnă că au reușit. Sunt totuși un apărător al snobismului, care de altfel suscită aproape totdeauna o reacție critică. Sunt un apărător al snobului fiindcă el este animat de dorința de a face mai bine ceva. El este mostra a ceea ce s-ar putea numi în germană *Ein Drang zum Hoheren* - un fel de autopropulsie spre sfere superioare. Cel care își consacră viața unui ideal de ascensiune nu vrea să decadă în mediocru, în banal, nu stagnează, nu va rămîne într-un mediu ale cărui limite le cunoaște, ci va face totul spre a se orienta către valori superioare. Cîtă vreme există snobism, nu există vandalism, barbarie... Contrariul tipului snob este vandalul, neциoplitul, tipul care mînjește zidurile cu grafitti, anarhistul care din revoltă

distruge casa în care locuiește, ori autoturismul de care se slujește, incendiatorul...

R.B.: V-ați ocupat nu doar de tipologia dandy-ului, ci și de relația dintre sexe, situată azi, mai ales de către mass-media, într-o paradigmă a concurenței, a adversității, a luptei. Sunt utilizabile aceste tipare doar în planul existenței sociale?

N.S.: Descoperirea faptului că umanitatea este alcătuită din două tabere nu datează de ieri, de azi. Dar mass-media, presa, creează impresia falsă că această relație eternă ar ține de domeniul noutății, mistificînd astfel realitatea. Tematizarea relației dintre sexe, emanciparea a început în preajma Revoluției franceze. În cartea mea *Pariser Lehrjahre* descriu acest proces. [...] Cred că alături de dualitatea universalism-tribalism, dualitatea masculin-feminin constituie cealaltă axă decisivă a umanității. Ne-am putea imagina chiar o configurație, o cruce, incluzînd astfel cei patru poli. [...]

R.B.: Dumneavoastră ați studiat dar ați și evocat tradițiile salonului, ca formă a comunicării spirituale, determinată de existența unor amfitrioane, a femeilor. Despre dumneavoastră se afirmă, în presă, că ați fi amfitrionul unicului salon ce există la Berlin, în sensul tradițional al termenului. Ce șanse, ce rol mai poate deține salonul azi?

N.S.: Nu există salon fără femei. Am fost etichetat pe nedrept ca fiind animatorul unicului salon din Berlin. În cartea mea am vorbit despre salonul mamei...

R.B.: Dar și despre alte saloane.

N.S.: Da, și despre altele... Am făcut puțină istorie culturală, un fel de teorie a salonului. Pe de altă parte, cînd m-am întors la Berlin, acum 10 ani, am organizat un fel de *open house day*, am stabilit zile fixe de primire, fără să mă gândesc a face din aceasta o instituție și nici să-mi pun întrebarea ce denumire i se va da acestei acțiuni. Îmi place să primesc, să fiu înconjurat de prieteni, să le ofer posibilitatea de a se întîlni unii cu ceilalți. [...] Aceste inițiative sunt expresia dorinței oamenilor de a se întîlni, de a schimba idei, de a consolida relațiile sociale, ele sunt expresia unei dorințe de emulație. Și aici intervine poate din nou o componentă a snobismului: nevoia de a fi la curent cu bursa valorilor sigure, dar - fără certitudinea de a fi suficient de pătruns de aceste valori.

R.B.: Mulțumindu-vă pentru această lungă conversație, vă solicit formularea încă unui gînd pentru România.

N.S.: Ei bine, aș fi bucuros dacă amintirea mamei mele și a familiei ei ar putea dăinui în România. Și mi-aș dori să mă întorc acolo spre a vedea ce s-a ales din această țară minunată...

Prezentare și traducere de Rodica Binder

Multi scriitori japonezi merită Nobelul

MARTI, 21 mai, în cabinetul de limbă japoneză din Facultatea de Limbi Străine a Universității București a avut loc conferința susținută de profesorul universitar YAMAMOTO Choichi de la Universitatea Hosei din Tokyo, care a vorbit studenților și profesorilor români despre imaginea "mesei în familie" la trei scriitori japonezi contemporani: DAZAI Osamu, KAWABATA Yasunari și KAZUO Ishiguro. După conferință, retrași într-o sală liberă, am discutat cu profesorul Yamamoto despre literatura japoneză și nu numai...

Autorul acestui interviu ține să exprime mulțumirile sale celui care a făcut posibilă întâlnirea cu universitarul japonez, domnul YASUI Hiroshi, doctorand la Londra, specialist în istoria interbelică a României.

George Șipoș: Stimate domnule profesor, spuneți-ne câte ceva despre activitatea dumneavoastră de până acum.

Yamamoto Choichi: Sunt profesor de literatură comparată la Universitatea Hosei din Tokyo, deși specializarea mea principală este literatura britanică (engleză, scoțiană, irlandeză). Pe lângă acestea, țin cursuri sebrale, la facultate, și predau diverse limbi străine: engleza, franceza, uneori țin și cursuri de japoneză. În Japonia există și sistemul cursurilor prin corespondență și câteodată predau

cum Kawabata sau Dazai au simțit înfrângerea țării lor în război ca pe o înfrângere a lor înșiși. Războiul dărâmasă o societate, o lume în care ei crezuseră, fără ca asta să însemne că erau adepți ai ideii de război în sine.

G.Ș.: Credeți că războiul a reușit să schimbe modul de a gândi al japonezilor?

Y.C.: Nu, nu cred. Admirația pentru valorile clasice japoneze a rămas aceeași. Structura interioară a japonezului nu avea cum să se schimbe atât de repede, deși șocul produs de înfrângere a fost foarte puternic. În schimb, politicienii, oamenii de stat s-au schimbat radical și peste noapte. Cunoști termenul de *metamorfoză*, nu? Deci, omul obișnuit a rămas același. La fel și oamenii de litere, poezii, dramaturgii, artiștii, în general. Chiar dacă societatea japoneză se transforma cu rapiditate, structura interioară a oamenilor de rând ca și aceea a oamenilor de litere nu s-a schimbat. Cred că, din perspectiva celui care privește din afară, este imposibil să realizezi prăpastia dintre Japonia clasică și Japonia modernă.

G.Ș.: Revenind la Dazai și la Kawabata, viziunea lor artistică asupra acestor probleme se apropie în vreun fel?

Y.C.: E dificil de răspuns. Kawabata și Dazai sunt scriitori amândoi, dar deosebirile între ei au la bază (paradoxal, nu?) opțiuni politice. Kawabata e conservator, în timp ce Dazai e un fost comunist. Deși amândoi aspiră la Japonia clasică, o fac în moduri diferite. Kawabata prețuiește tradiția, clasicismul și frumusețea japoneze, în timp ce Dazai le neagă. Viziunile lor nu trebuie, deci, confundate. Ambii sunt tipuri clasice, dar opiniile lor politice sunt diferite și asta se răsfrânge asupra operei. [...]

G.Ș.: De-a lungul timpului Japonia a primit de două ori cel mai prestigios premiu internațional pentru literatură, Nobelul. Prima dată pentru opera lui Kawabata și, acum doi ani, pentru aceea a lui Oe Kenzaburo. Dar, asupra premiilor Nobel pentru literatură se face din ce în ce mai des aprecierea că sunt decernate pe criterii extraliterare. Vi se pare că acesta a fost și cazul lui Oe?

Y.C.: Da. Dealtfel, domnul Oe nu a fost și nu este nici acum printre scri-

itorii favoriți ai japonezilor. Cred că opțiunea lui pentru sartrianism l-a îndepărtat de cititorii din Japonia. Apoi, cazul lui Oe mi se pare simptomatic pentru situația autorilor din țări cu limbi de mică circulație. În franceză, engleză sau germană sunt foarte traduși autori ca Mishima, Kawabata sau Oe, care fie au fost mai ușor de înțeles pentru cititorul occidental (Mishima, Oe), fie au fost lansați de un premiu internațional (Kawabata). Dar în Japonia sunt mulți alți autori foarte buni care nu se bucură de traduceri nici chiar în SUA, unde se traduce cel mai mult din literatura japoneză. Bineînțeles că aici intervin și criteriile politice (ideologia vehiculată de autorul respectiv), care influențează traducerea și decernarea premiilor.

G.Ș.: În această ordine de idei, vi se pare normal că un scriitor ca Mishima Yukio nu a primit premiul Nobel?

Y.C.: Da, mi se pare foarte normal. Depinde de punctul de vedere din care privești. Eu, de exemplu, nu-l consider pe Mishima un scriitor atât de mare, chiar dacă el a primit în Japonia o distincție atât de importantă ca premiul Akutagawa. Ca să revin la Oe, spuneam mai înainte că nu e neapărat un scriitor popular în Japonia, ceea ce nu înseamnă că opera lui nu are un efect benefic asupra tinerei generații, care află astfel despre ecologie sau acceptarea handicapurilor în societate (fiul lui Oe, Hikari, personaj în romanele sale, este, după cum se știe, handicapat). Deci, cred că pentru aceste opere recente ale sale, în care elementul literar nu prezintă mare valoare, accentul căzând pe ideologie, a primit Oe premiul Nobel. Dar, ca să fiu sincer, nu îmi plac aceste ultime lucrări ale lui. Având exemplul lui, consider că a câștiga Nobelul are o rețetă: un scriitor trebuie să renunțe cât mai mult cu putință la ficțiune, să se refere cât mai mult la realitatea imediată și, eventual, să fie partizanul unei ideologii care se bucură de popularitate.

G.Ș.: Credeți că în literatura actuală japoneză, pe lângă Kawabata sau Oe există și alți autori care ar fi meritat premiul Nobel?

Y.C.: Cred că da. Dar, așa cum îi spuneam și mai devreme apare problema traducerilor...

G.Ș.: Și totuși, spuneți un nume!

Y.C.: E greu de spus un singur nume... Mă gândesc la Abe Kobo și la Kaiko Takeshi și... la Yoshie Hotta și... la Kazumi Takahashi. Sunt mulți scriitori foarte buni în Japonia. Între ei, Oe e un învingător. Dar numai pentru europeni. Japonezii îi vor aprecia mai mult pe ceilalți. În fața iubitorilor de literatură din Japonia, Oe a mai făcut o greșală de neiertat: până la aflarea veștii că i se va decerna Nobelul, el refuzase premiile ce i se acordaseră în Japonia și declarase că nu va

accepta niciodată nici un premiu. Cu toate acestea a primit Nobelul. Personal, nu-l înțeleg. S-a transformat peste noapte într-un oportunist!? [...]

G.Ș.: În 1994, Octavian Simu, un autor destul de cunoscut în domeniul niponologiei, a publicat un Dicționar

Oe Kenzaburo, un învingător?

de literatură japoneză în care dădea o mare importanță literaturii scrise de autori comuniști japonezi. Eu am criticat această prea mare atenție acordată literaturii de stânga din Japonia, considerând-o lipsită de însemnătate literară. Ce părere aveți dumneavoastră?

Y.C.: Într-adevăr, autorii comuniști au scris foarte multă literatură în Japonia și, în perioada interbelică, a existat chiar o mișcare - *purorretaria bungaku* (literatura proletară) - a comunistilor, care și-a încetat activitatea înainte de începerea războiului. După război au fost chiar câteva premii Akutagawa pentru scriitori comuniști, dar despre "valoare literară" e cam greu de vorbit. [...]

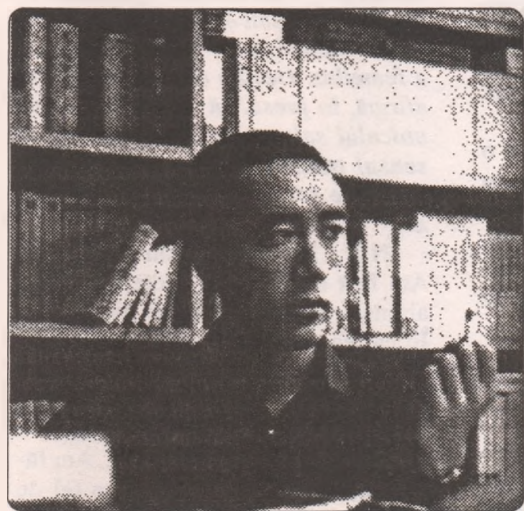
G.Ș.: Puteți să ne spuneți ceva despre subvențiile oferite de guvernul Japoniei mișcărilor literare?

Y.C.: Nu există așa ceva. Premiile Akutagawa și Naoki sunt sponsorizate de companii editoriale.

G.Ș.: Dar, din câte știu, în Japonia există peste două mii de reviste numai de haiku...

Y.C.: Da, dar sunt subvenționate de cititori. Din acest punct de vedere, Japonia e o țară dezavantajată, subdezvoltată așa putea spune, ca și Coreea de Nord, Tailanda, China sau Indonezia. Aș vrea chiar să scrii asta în *România literară* - din punctul de vedere al subvențiilor guvernamentale pentru cultură, Japonia e o țară subdezvoltată. Dar, pe de altă parte, în felul acesta cultura nu depinde în nici un fel de guvern și, implicit, nici de politică.

Interviu realizat de
George Șipoș

Mishima Yukio - un învins?

câte un astfel de curs, convenabil pentru studenții din provincie, care astfel nu mai sunt obligați să locuiască în Tokyo, ci e de ajuns să vină doar la examene. Din aprilie a.c. mă aflu la Londra, într-un stagi de pregătire profesională care va dura până în martie 1997.

G.Ș.: La conferința pe care ați susținut-o astăzi, ați vorbit despre o posibilă paralelă între scriitori moderni atât de diferiți cum sunt Dazai Osamu, Kawabata Yasunari și Kazuo Ishiguro. Ați pornit de la punctul comun al descrierii "mesei în familie". Dacă ar fi să găsiți o punte de legătură între toți scriitorii literaturii moderne japoneze, care ar fi aceasta?

Y.C.: Cred că pentru scriitorii de după al doilea război mondial am putea vorbi de admirația pentru societatea clasică japoneză, pentru stilul tradițional de viață. În condițiile în care, Japonia fiind înfrântă, caracteristicile acestei societăți tradiționale se pierdeau, mi se pare normală această formă de paseism, mai ales în cazul literaturii noastre, o literatură cu un pronunțat cult al tradiției. Scriitori pre-

„Eu cred că și Kant a scris... ca să se distreze“

SUB AUSPICIILE Editurii Pontica, ale Institutului italian de cultură și ale Art-expo, în ospitaliera și (vai!) neîn-căpătoare sală a Institutului italian de cultură, sîmbătă 8 iunie, scriitorul și semiologul italian Umberto Eco a ținut o conferință de presă.

După o succintă prezentare făcută de directorul Institutului, dl. Salvatore Mastropasqua, după ce Umberto Eco i-a mulțumit celui care îl invitase, prof.dr. Marin Mincu, într-o atmosferă de emulație intelectuală, cei aflați în sală i-au pus numeroase întrebări.

Un moment aparte l-a constituit invitația Grupului de dialog dada, al Republicii Dada, transmisă printr-unul din membrii săi, Dorel Istrate, de a fi primul care primește Titlul Academic Suprem, Doctor Honoris Dada. „Sînt foarte onorat, a răspuns Umberto Eco, întrucît țin să vă înștiințez că sînt și membru al Colegiului de patafizică cu titlul de „floricultoreaposemantic“”. Și pentru că, la ora la care fusese invitat, s-ar fi aflat în drum spre Constanța, i-a rugat pe inițiatorii acestui gest să-i trimită Diploma în Italia. „Vă voi răspunde în versuri, a făgăduit scriitorul italian, sau în anagrame, astfel încît să fiu fidel spiritului, grupului. Mai mult, într-un limbaj inventat. Ca în perioada eroică de la Zürich a dada-ismului, cum făceau Hugo Ball, sau în limbajul peștilor, ca în Christian Morgenstern”. Apoi a mărturisit: „cu mulți ani în urmă l-am cunoscut la Paris, la Café Flora, pe Tristan Tzara”.

Interesantă și semnificativă mi s-a părut opinia lui Umberto Eco despre „scriitorul angajat”: „Scriitorul angajat nu este Roger de Lisle, care cîntă Marseillaise, ci mai degrabă metafora Baronului în copaci (Italo Calvino). Un intelectual angajat, chiar dacă trăiește într-un turn de fildeș, nu este cel care vorbește împotriva dușmanilor propriului grup sau partid. Intelectualul angajat vorbește împotriva prietenilor. Să spunem că un intelectual este legat de un partid B. El nu este

intelectual atunci cînd vorbește împotriva partidului A, ci este intelectual atunci cînd vorbește împotriva partidului B. Cînd un intelectual se hotărăște să scrie ceva asupra unui lucru cu care ceilalți nu sînt încă de acord, atunci el face o acțiune de intelectual. Zola a scris *J' accuse* atunci cînd toți ceilalți credeau că Dreyfus este vinovat. Dacă toți ceilalți ar fi fost de acord că Dreyfus e nevinovat și i-ar fi cerut lui Zola semnătura pe un Apel, asta n-ar fi fost acțiune de intelectual.”

În exclusivitate pentru „România literară”, Umberto Eco a dat următorul mini-interviu “

„Cînd nu sîntem în stare să scriem o telegramă... scriem un roman...”

- Ce loc ocupă romanele și poezia în bogata dumneavoastră activitate de teoretician al literaturii, de semiotician și publicist?

- Înainte de toate, scrierea romanelor, a poeziilor este o distracție. Dar și scrierea unei cărți de filosofie poate fi o distracție pentru autorul ei. Eu cred că și Kant a scris *Critica rațiunii pure* ca să se distreze. Pentru că, dacă s-ar fi plictisit, n-ar mai fi scris-o. Dacă s-ar fi plictisit, ar fi ieșit în fiecare seară, la ora 18 fix, să se plimbe. Și n-ar mai fi scris *Critica rațiunii pure*. Cititorul simte dacă această pasiune există.

Dacă scriu un eseu, o lucrare teoretică, este pentru că am de demonstrat un adevăr. Cînd scriu un roman însă, nu știu care este adevărul. De aceea rămîn întotdeauna blocat la obișnuită întrebare: „care este semnificația, ce voiati să spuneți cu acest roman?”. Voiam să spun exact ceea ce începe la pagina unu și sfîrșește la ultima pagină. Dacă aș fi știut mai bine ceea ce aveam de spus, aș fi trimis o telegramă, n-aș mai fi scris un roman. Scriem un roman atunci cînd

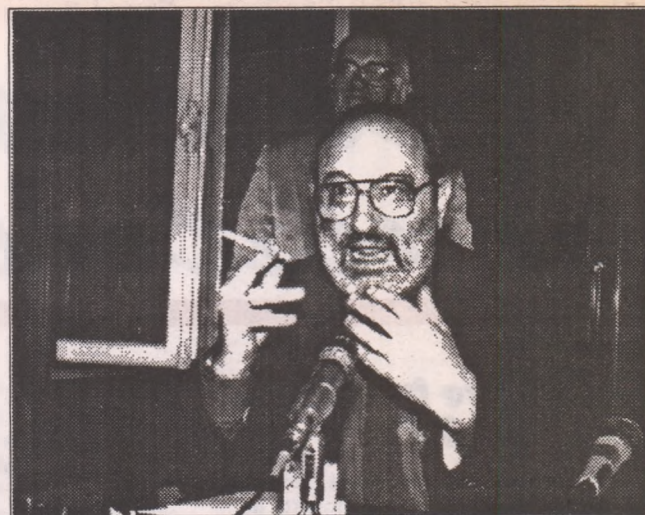
nu sîntem în stare să scriem o telegramă. Astfel, vom pune în scenă contradicția, îndoiala, nesiguranța, iar romanul ne va fi, în acest caz, foarte util, pentru că personajele vor fi purtătoarele unor astfel de contradicții, îndoieli, nesiguranțe. Prin urmare, este un moment de descărcare. Și din acest motiv, romanele au fost purtătoarele unor gînduri, ale unor idei. Mai cu seamă în secolul nostru.

- Care sînt scriitorii care v-au încîntat? Ce modele v-ați ales?

- Una este să mă întrebați ce scriitori îmi plac - ar fi prima întrebare la care, de obicei, refuz să răspund, deoarece, la fiecare vîrstă, mi-au plăcut alți scriitori, am avut alte iubiri literare. Odată, revista *Nuovi argomenti* mi-a pus această întrebare și am răspuns cu o listă de trei pagini, unde figurau, de la Homer la Charles Gordin, Walt Disney, Joyce etc. În schimb, dacă vorbim de modele de scriitură, nu vă pot da un răspuns precis, pentru că niciodată nu am scris gîndindu-mă la vreun model. Aș fi fost ca Paul Menard al lui Borges, care scria Don Quijote. De multe ori, însă, modelele există în subconștient și le urmez involuntar. Îmi amintesc că, după ce apăruse *Numele trandafirului*, într-o dezbatere pe marginea cărții, Giorgio Celli, poet și om de știință, a spus: „există în această operă influențe din Dimitri Merejkovski”. Ei, bine, la 14 ani citisem tot ce scrisese Merejkovski. Dar atunci cînd scriam *Numele trandafirului* nu mă gîndeam deloc la asta.

Pot spune că scriitorii care mi-au plăcut mult ca stil au fost Joyce, Borges și, poate că n-aș fi scris primul roman așa cum l-am scris, dacă n-ar fi trecut valul sud-american, care ne-a readus gustul pentru povestire.

Uneori cineva a descoperit în operele mele influențe ale unor autori

pe care nu-i citisem. Acum însă i-am citit și pe aceștia. Alteori, descopăr eu însumi, în timp, luînd în mînă o carte citită cu multă vreme în urmă, că mă influențase. Și nu-mi mai aminteam de ea. Recent, de pildă, am recitit *Gog*, de Papini, carte pe care o citisem la 16 ani și mi-am dat seama că mă influențase foarte mult. În *Gog* există o conversație cu contele de Saint Germain, care este și personaj al romanului meu, *Pendulul lui Foucault*. Cu siguranță că, atunci cînd scriam romanul, nu mă gîndeam la asta. Însă personajul se afla înăuntrul meu.

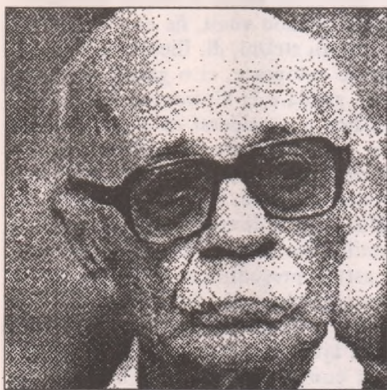
În *Limitele interpretării*, mi se pare, am povestit cum într-o zi, acasă la mine, am găsit pe un raft înalt „cartea otrăvită” descrisă în *Numele trandafirului*. O aveam în casă. Era o ediție foarte veche a *Poeticii* lui Aristotel de Paolo Riccomoni, savant din secolul al XVI-lea, ce continua în appendice acel *Ejusdem ars chronica* - tentativă de a reconstitui a doua carte pierdută a *Poeticii*. Această carte avea ultimele pagini din ce în ce mai distruse, pătate de ceva unsuros, mușcăte. Era exact manuscrisul descris în romanul meu. Pe prima pagină a acestei ediții din secolul al XVI-lea, era scrisă cu creionul cifra 1.000. Prin urmare, probabil că o găsisem pe vreo tarabă și costase 1.000 de lire, destul de puțin chiar și pentru atunci cînd o cumpărasem, pe la douăzeci de ani. O luasem din curiozitate și, pentru că era atît de soioasă, o aruncasem pe-un raft și o lăsasem acolo, uitînd de ea. Mi-a rămas însă în minte înfățișarea acestei cărți. Multă vreme avusesem certitudinea că eu o inventasem. În schimb ea se afla acolo și imaginea ei mă influențase.

Sanda Anghelescu

MERIDIANE

Apocalipsul după Sábato

◆ Pe cînd era copil, Ernesto Sábato avea halucinații și crize de somnambulism. De aceea cînd a descoperit, școlar fiind, geometria, a fost fascinat de ordinea perfectă ce-i lipsea minții sale. Cu toate acestea, ca fizician, Sábato nu crede că „societatea științifică” ar fi un progres, ci ea ar duce mai degrabă la Apocalips. Una din cărțile sale, *Înainte sfîrșitului*, prevede posibilitatea morții planetei din cauza poluării. „Și cînd văd toți acești oameni care se grăbesc, toate aceste strangulări de circulație din orașe, mă întreb către ce, de ce aleargă ei? Și îmi dau seama că o fac pentru a nu rata nu știu ce emisiune la televizor...”.

„El País”, care publică aceste destăinuiuri ale lui Sábato, anunță și că el a primit, în Albania, primul premiu „Ismail Kadare”.

Nebunie captivantă

◆ O carte emoționantă a fost considerată *Wahnsinnsfrauen*, în care Sibylle Duda și Luise F. Pusch evocă 11 portrete ale unor femei celebre atinse de nebunie. Titlul german acoperă însă două sensuri, după cum nebunia și „geniul” se învecinează. După succesul primului volum, cele două autoare nu au ezitat să mai descopere o duzină de femei nebune, materie suficientă pentru un al doilea volum recent apărut la Suhrkamp Verlag. Între acestea, (în *Lascher-Schüler* (în imagine), Zelda Fitzgerald,

Milena Jesenska, Adalgisa Conti, Anne Sexton. De altfel, cum remarcă una din cele două autoare, „femeia e anormală pentru că nu e bărbat”, (1).

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri, puteți audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO

TOTAL

Luni:	Față în față cu vecinul	Irina Corbu
Mărti:	Căinele de pază	Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct și virgulă	Carmen Bendovski
Joi:	Fiți întreprinzători	Adrian Dumitru
Vineri:	Taxiul de noapte	N.C. Munteanu

Revista revuistelor

Colaborare fractuoasă ca S.R.I.

Ajunsa la numărul o sută, revista **MANUSCRIPTUM** se sărbătorește de una singură, prin muncă, oferind cititorilor săi o ediție grandioasă, de peste patru sute de pagini, consacrată integral lui Nichifor Crainic. După cum reiese dintr-o prefață - *Manuscrise eliberate* - semnată de Alexandru Condeescu, această ediție a rezultat din colaborarea Muzeului Literaturii Române cu Serviciul Român de Informații. Cu emoție, dar și cu umor negru, Alexandru Condeescu evocă demersurile făcute, în general, pentru recuperarea manuscriselor unor scriitori români confiscate cu ani în urmă de Securitate: "După o seamă de negocieri ținând de însuși insolitul situației, conducerea Serviciului Român de Informații a consimțit să elibereze din arhivele fostului organ de represiune documentele literare arestate. Pe măsură ce acestea au fost găsite, Direcția Arhivă S.R.I. (care nu acoperă întreaga arhivă a fostei Securități, depozitele acesteia aflându-se și în jurisdicția altor instituții, n.r.) le-a catalogat, angajându-se să le redea proprietarilor și circuitului public cultural. Ceea ce s-a întâmplat în premieră națională, joi, 25 noiembrie 1993, în Rotonda Muzeului Literaturii Române dedicată lui Nichifor Crainic în prezența unui numeros public și a presei de toate culorile și orientările. A fost o Rotondă 13 de pomină. Întâmplarea era istorică și emoția reală însuflețea atmosfera sălii. Nu numai «sărbătoritul» Nichifor Crainic era un neobișnuit al ceremoniilor literare din ultimii 45 de ani, dar și o parte din public nu era din «obișnușii» manifestărilor muzeului. Se aflau în «prezidiu» înalți ofițeri ai Serviciului Român de Informații, ca și în sală, alături de angajați ai altor servicii rivale ale S.R.I. și de foști lucrători în serviciul Securității din vremea vieții lui Crainic. Între ei, ca cel mai avizat, d. Nedic Lemnaru, care avusese misiunea de a-l însoți prin țară, supraveghea și «lămuri» ideologic la ieșirea din pușcărie pe fostul deținut politic, proaspăt colaborator la re-

vista pentru emigrație *Glaspatriei*. Cu vremea, ca între orice victimă și călău care conviețuiesc prea mult în aceeași lume concentraționară, între bătrânul ex-deținut și tânărul «lucrător» s-a înfiripat chiar un soi de «prietenie». Nedic socotindu-se astăzi, când a devenit proprietar de editură, un-fel de legatar testamentar al scrierilor celui pe care-l «avea în grijă» cu ani în urmă. ♦ Tot acest absurd al moravurilor vremii noastre face el însuși o literatură. În recentul *Manuscriptum* asemenea situații sunt frecvent evocate, adeseori indirect. Este de ajuns, de exemplu, să citim un fragment din diatriba lui Nichifor Crainic la adresa legionarilor-scrisă la ieșirea din închisoare, la îndemnul lui Alexandru Drăghici - pentru a constata cât de departe

merge cu imaginația Istoria atunci când regizează evoluții paradoxale. ♦ Dintre textele inedite rămase de la Nichifor Crainic și reproduse în *Manuscriptum*, se remarcă studiile despre Tudor Arghezi și Lucian Blaga, prefăcute, cu binecunoscuta sa competență, de Simona Cioculescu. În special studiul despre Tudor Arghezi atrage atenția prin consistența sa malefică: «Tudor Arghezi a izbucnit vulcanic în scrisul contemporan ca pamfletar. Un vulcan glodos, care împoșca un imens noroi, iar flacăra numai cât să-nfierbânte noroiul. Omul venea din mânăstire și răzmit «în lume» era, cum a și rămas, cu totul neștiutor de legi, de îngăduiri sociale, de respectul aproapelui și de tot ce însemnează frână morală. Orgolios peste măsură, disciplina călugărească a renunțării la sine n-a făcut decât să-l îndârjească și să-l comprime. Căderea din monahism a fost ca explozia unei bombe izbite de pământ. Ce-avea de spus omul acesta răzvrătit, care călca în picioare cele mai grozave și mai solemne jurăminte ale unui muritor în fața lui Dumnezeu? Vreo nouă credință opusă creștinismului? Vreun ideal social care l-ar fi sedus? N-avea nimic, absolut nimic, dacă nu câteva răfuiele cu un episcop vulgar și câteva mici răzburări pe niște călugări ignoranți și murdari.» Corespondența lui Nichifor Crainic cu iluștri contemporani ai săi, celelalte documente din «dosar», bogata iconografie transformă ultimul număr (quadruplu) din *Manuscriptum* într-o monografie alertă și caleidoscopică și, prin reflecțiile pe care soarta lui Nichifor Crainic le provoacă, într-un moment al culturii noastre de azi.

Muntele și președinția

Pe cât de murdar, pe atât de plin de semnificații e divorțul dintre Dan Ioan Mirescu și șeful său de la **ROMÂNIA MARE**. Autor de articole scrise la comandă, calomnioase în cel mai înalt grad, fostul procuror Mirescu a luat vremelnica protecție oferită de C.V. Tudor drept un soi de absolută cuirasă. Puține personalități ale României au rămas neblăcărite de fostul procuror în paginile înnegrite de el în foile editate de C.V. Tudor, în vreme ce acesta din urmă semna cu pseudonim propriile sale atacuri. Deprins să colecționeze probe și suficient de inteligent ca să priceapă că la o adică *tribunul* nu va ezita să-l abandoneze, Mirescu îl dă azi de gol cu probe pe fostul său șef. *Alciabiade* nu e un pseudonim colectiv, cum pretinde C.V. Tudor, ci e opera olografă a șefului. De altfel, orgolios, C.V.T. nu uită să-și pună inițialele la sfârșitul compunerilor semnate *Alciabiade*. Iar fostul său apropiat nu uită nici el să-i colecționeze manuscrisele. Când are loc despărțirea, Mirescu nu ezită să folosească nimic

LA MICROSCOP

Marele cuceritor

UNDE te întorci, în ultimele zile, nu se discută decât despre fotbal. Și dacă ar fi numai discuțiile, mai treacă, meargă. Dar e o stare de spirit generală de așteptare, ca și cum în această perioadă s-ar decide lucruri importante pentru soarta Europei.

Nu cred că există sport care să provoace mai multe pasiuni în întreaga lume decât fotbalul. Ceea ce mi se pare bizar pentru acest sfârșit de secol. Nu e loc pe pământ unde, dacă pui la mijloc o minge de fotbal, să nu apară imediat cineva care cunoaște regulile jocului. Câteva mii de ani de civilizație ne-au ajutat să punem la punct acest mijloc universal de exprimare suficient de simplu pentru a fi înțeles de oricine și suficient de interesant pentru a nu deveni plictisitor în simplitatea sa.

Un extraterestru serios trimis să vadă ce se întâmplă pe planeta noastră, cu siguranță că la întoarcere ar povesti alor săi că pămîntenii au un ritual pe care îl îndeplinesc pînă cad lați de oboseală. Un ritual care nu e nici religios, nici războinic și n-are nici o tradiție prea îndelungată. Oamenii, care n-au abilitățile egal repartizate asupra celor patru membre ale lor, se străduiesc să plimbe cu picioarele un obiect rotund și îi divinizează pe aceia dintre ei care sînt mai iscusiți în această îndeletnicire. Acest ritual nu le ține pămîntenilor nici de foame, nici de sete, ba nici măcar nu-i fericește pe toți odată. Seamănă cu o formă de luptă, așa că e cu puțință ca oamenilor, care se luptă tot timpul între ei, să le placă atât de mult acest ritual fiindcă îi împarte în învinși și învingători fără să mai fie siliți să se omoare între ei ca să-și dovedească asta. Pămîntenii sînt atât de încantați de acest ritual, încît îi întrețin pe unii dintre ei cerîndu-le să nu facă decât atât.

Ei își organizează atât de minuțios acest ritual, încît îl îndeplinesc începînd de la ceea ce ei numesc un cartier pînă la nivelul cel mai sofisticat în care sînt cuprinși o dată la patru ani reprezentanți ai pămîntenilor de pe întreaga planetă.

Dacă tot v-am propus această ipoteză, de ce n-am împinge însă lucrurile ceva mai departe. De ce n-am admite

că extraterestru ar recunoaște jocul și i-ar anunța la întoarcere pe ai săi că și pămîntenii știu fotbal, sugerîndu-le organizarea unui campionat interplanetar după ce vor fi rezolvate mici detalii tehnice.

Oricum, marele cuceritor al acestui sfârșit de mileniu e acest sport care a izbutit să facă purici peste tot pe unde a ajuns. Una dintre imaginile care spun multe despre popularitatea fotbalului e aceea cu echipele de cercetători de la Polul Nord care făceau o «mîuță» în fața camerei de luat vederi. Dacă acest sport izbutește să atragă atenția a miliarde de oameni și dacă el a devenit una dintre cele mai profitabile afaceri de pe glob, de ce n-am accepta că fotbalul e mult mai important în viața noastră decât credem?

În răstimpul Campionatului European, eroii continentului nostru sînt acești tineri care bat mingea, provocînd fericiri sau nefericiri naționale în numele acestui, totuși, joc numit fotbal. Bătrîna și atît de cinica noastră Europă găsește puteri la acest sfârșit de mileniu să se entuziasmeze copilărește. Și asta după ce un război de-abia s-a încheiat în fosta Iugoslavie, iar în locul Cortinei de Fier foșnește, grea, Cortina Economică. Nu știu dacă politicienii care fac marile jocuri pe continent realizează că o nouă divizare a continentului nostru ar putea avea efecte catastrofale și asupra propriilor lor țări. Forța pe care o au țări sărace sau sărăcite din Est printre care se află și România, forță care se simte, pe deasupra jocului rezultatelor, e una care dacă va fi izolată, va produce, mai devreme sau mai tîrziu, implozii cu efecte greu de anticipat. Europa fotbalistică a încurajat emigrarea pe sprînceană sau dubla cetățenie a valorilor din Est. Dar Vestul european nu e despărțit de Est de un Ocean, ca America, încît să se poată izola așa cum dorește de Estul oamenilor obișnuți. Așa că dacă Europa vrea să-și ofere în continuare bucurii continentale, Vestul va trebui să accepte Estul ca pe un partener de joc, nu ca pe o echipă de rezervă.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației «România Literară» pe adresa Fundației «România Literară», București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 650.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente: 3 luni - 13.000 lei; 6 luni - 25.000 lei; 1 an - 52.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul drogo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.000 lei
La redacție - 800 lei

Cronicar